DE RE MONETARIA VETERUM ROMANORUM, ET HODIERNI APUD GERMANOS...

Marquard Freher, Nicolas : d'Oresme, Gabriel Biel

Digitized by Google

6
36 E
43

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
30 K
41

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

6-36-E-45

6-36.E.43

75.2.2

75
E
2

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DE RE
MONETARIA
VETERVM ROMA-
NORVM, ET HODIERNI
APVD GERMANOS IMPERII.

Libri duo.

MARQVARDI FREHERI
Conſiliarij Palatini.

Accedit

*NICOLAI ORESMII EPISCOPI LEXO-
uienſis (qui fuit Præceptor Caroli V. cognomento Sapientis Regis
Galliæ) de origine & poteſtate, nec non de mutatione mone-
tarum, liber ſubtiliſſimus: cum ſuccincto tractatu
eiuſdem argumenti* GABRIELIS BYEL:
*& Notis in vtrumque locuple-
tiſſimis.*

LVBDVNI
Apud Gothardum Vœgelinum.
CIƆ IƆ C V.

Bibliothecæ Secr. Coll. Rom. Soc. Jesu
VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA
Digitized by Google

Digitized by Google

REVERENDISSIMIS ET SERENISSIMIS S. ROM. IMPERII PRINCIPIBVS ELECTORIB. AD RHENVM,

D. IOHAN. SVICARDO MOGVNTINO
D. LOTHARIO TREVIRENSI
D. ERNESTO BAVARO COLONIENSI
Archiepiſcopis, & Archicancellariis &c.
D. FRIDERICO PALATINO RHENI,
Bauariæ duci, Archidapifero &c.

Dominis ſuis longè clementiſsimis.

QVos ſingulos coram affari tremiſcerem, vt ſcripto appellem iunctos, Pręcelſi Principes, fidentem facit materia: quæ eſt de inſtrumento humanæ ſocietatis vtiliſſimo, deque inſigni principatus non infimo, id eſt Monetâ. Nam & ab omni æuo ad Principes ea nominis vultuſque vulgandi ratio propria pertinuit, & adminiſtrationem rei propemodum ſanctæ præ aliis in Republica cordi habuerunt. Neque verò Eccleſiæ præſules ſuâ curâ inferiorem aut indignam cenſuerunt, quin & fomitem illum peccãdi ad ſuam cenſuram reuocarent, & ingenio calamoque nobilem cumprimis materiam illuſtrarent. Quorum quidem monumenta per omnes & gentes & ętates in hoc genere extiterunt; è pri-

ſcis, in Græcia Epiphanii Conſtantienſis in Cypro; è mediis & imis, in Gallia Nicolai Oreſmii Lexouienſis, & poſtea Roberti Cœnalis Abrincenſis, in Germania Iohannis Dalburgii VVormatienſis Epiſcoporum, in Italia aut Hiſpania Antonii Auguſtini Ilerdenſis demumq; Tarraconenſis Archiepiſcopi, magni nominis & virtutis virorum. Cæteros enim qui in hoc campo verſati ſunt, non facilius quàm Homericarum nauium nomina enumerauero. Poſt quorum omnium diligentiam ſi quid nobis inſuper non vulgatæ obſeruationis repertum videtur, nō erit amicorum conſilii, quorum impulſu illud nunc profero, quod me debeat pœnitere. Id verò quidquid eſt opellæ, neque alii quam vobis, Principes venerandi, deberi, neque aliter quàm iunctis offerendum exiſtimaui: quos ab Auguſto culmine ſecundos, & primas Imperii deſtinas, præter collegii Septemviralis vinculum, ipſe Rhenus peplo ſuo, ceu peculiari quodam fœdere implexos tenet; inſtituto vt à maioribus inde accepto, ita conſtanti fide & fraterna coniunctione feliciter hactenus propagato, & æternùm ſanctè conſeruando. Vos nobiliſſima Europæ ora, viris armiſque & opibus artibuſque florentiſſima, quæ Romanis olim ſub Primæ & Secundæ Germaniæ nomine poſſeſſa,

non

Digitized by Google

non minus quam cis-Rhenana Teutonia dominos agnoſcit. Rhenus pater, cuius olim terribilem ripam inde Defenſores, Balliſtarij, Acincenſes, Armigeri, Martenſes, Vindices, Pacenſes prætexebant; hinc feræ & indomitæ gentes Nicri & Mogani Loganiq; accolæ premebant, nunc medius & ſecurus veſtra arua ſecat: veſtra caſtella Auguſtâ antiquitate nobilia, Moguntiacum, Bachiaras, Confluentes, Tuitium, tranquillus & incruentus prælabitur: vtramque ripam & Romanam & Germanam agnoſcens non dirimit, ſed ornat: nec iam luſoriis infeſtus, ſed lembis & onerariis lętus, & proprias dotes fundit, & vltro citroque

Longinqua omnigena vectat commercia terra.

Quibus non donis abundans! ſiue Bacheia munera miremur, illa tot populorum gulis expetita; ſiue quæſiti piſcis delicias, quem Rheni aduenam ciuem Venantius Pictauenſis Epiſcopus vocat: ſiue adeo quibus Hermus Taguſque ſuperbiunt, rutilantis metalli ramenta. Quod quidem præter vernaculum teſtem Otfridum VVeiſſenburgenſem Monachum, qui auriferas Francorum arenas laudat, & Æneam Senenſem Cardinalem, neque Græcos olim ignoraſſe Nonnus Panopolitanus & ipſe antiſtes Edeſſenus indicio eſt, in Dionyſiacis ita ſcribens:

Νηρεὺς μὲν τάδε δῶρα πολύτροπα, δῶκε δὲ κούρη
Περσικὸς Εὐφρήτης πολυδαίδαλον εἶδος ἀράχνης,
Χρυσὸν ἴβηρ πόρε Ρῆνος: ἐχεκτεάνων δὲ μετάλλων
Ἤλυθεν ἴκελα δῶρα γέρων Πακτωλὸς ἀείρων.

Neq; aliùnde nimirum repetenda aureæ monetæ origo, cui à Rheno nomen natum, à maioribus veſtris ceu IIIviris quibuſdam procuſæ, & cæterorum deinde Ordinum imitatione frequentatæ. Quem morem etiamnum retinentes, aureos argenteoſque nummos aut coniunctim, aut eadem lege modoque, ſumma certè præ multis aliis integritate publicatis; & ſaluberrimo conſilio inſtitutos conuentus (quibus mihi intereſſe aliquando contigit) examinandis taxandiſque omne genus pecuniis diligenter habetis; & fluctuanti iamdiu rei nummariæ, quatenus morbi pertinacia admittit, remedium afferre ſatagitis: legum bonarum non minus hac etiam parte vindices acerrimi, quàm cætera ſalutis paciſq; & tranquillitatis publicæ cuſtodes vigilantiſſimi. Quando autem ita Comitiorũ ſententia tulit, vt quæ ſuper hac re Circuli ſinguli inter ſe, quæ coniuncti pleno ſenatu in commune conſulenda cenſerent, ad Moguntinum priùs Præſulem Germanię Archicancellarium ὡς ἡ Λατίνων βούλεται φωνὴ, ὡς δ' Ἕλληνες εἴποιεν, λογοθέτην (vt de eo Nicetas Choniates loquitur) pro more referantur; tuæ inprimis Celſitudini, Illuſtriſſime

ſime Præſul, hæc etiam qualiacunque ſi reuerenter offerrem, nonniſi rite & ordine me facturum putaui: magna ſpe fretus, in re bona vel leues conatus, vtut à priuato homine, nec tam forte iſtarum rerum intelligente quàm patriæ certè & veritatis amante profectos, apud tantos Principes non minus æquitate & comitate laudatos quàm dignitate & potentia ſuſpiciendos, locum aliquem non meriti ſed gratiæ reperturos. Quod ſanè non poterit mihi animum non addere, ad ampliorem huius argumenti tractationem, ſub Pomponii nomine dudum promiſſam, tandem abſoluendam: vbi modò prius affectos de Romano Imperio, itemque de Germanica lingua commentarios, imò iam plenè maturos & clauſtra indignantes, fauente Domino in lucem protulero. Valete Clementiſſimi Principes. Luboduni, IIII. Non. Mart. Anno Meſſiæ nati MDCV.

Reuer. & Sereniſſ. VV. Celſitud. ſubiectiſſ.

MARQVARDVS FREHERVS.

ELENCHVS CAPITVM

LIBRI I.

I. *De antiquis Romanorum numiſmatis, an & quæ fuerint monetæ.*

II. *Definitio Monetæ expoſita.*

III. *Leges nummariæ Romanorum.*

IIII. *Philoſophi veteris Anonymi de re monetaria monitio ad Theodoſium Aug. eiuſque filios Honorium & Arcadium Caſs. Cum Notis.*

LIBRI II.

I. *De Romanæ Reip. declinantis moneta: nominatim de Byzantiis.*

II. *Veterum Francorum Gothorumque moneta, Denarii, Solidi, Libra, Fertones.*

III. *Variæ variarum gentium monetæ enumeratæ: nominatim de Florenis, Ducatis, Taleris.*

IIII. *Hodiernæ Romani Imperii apud Germanos leges nummariæ.*

V. *De prævaricatione harum legum, præcipuè in minuta pecunia uſuali. Cauſſa fluctuantis rei monetariæ detecta, & remedium unicum.*

Digitized by Google

DE ANTIQVIS PRINCIPVM ROMANORVM NVMISMATIS.

Capvt I.

NVlla in re, auſim dicere, populi Romani tantam aut ſollertiam induſtriamque extitiſſe, aut in propaganda longè lateque & ad omnem poſteritatem conſecrãda ſui memoria ambitionem, quanta in ſola re numaria & toto monetarum numiſmatumq; genere obſeruari poteſt. Nam ne de infinita & prope incredibili eorum varietate dicam, quæ tanta eſt, vt quot numos, tot ſingulares & diuerſas formas obſeruare liceat; vt liquidò confirmare poſſim, in immenſa eorum copia, quæ partim apud antiquarios homines vidi, partim ipſe habeo, vix ſemel atque iterum me duo numiſmata conſpexiſſe, quæ licet inſcriptione annoque atque adeò vtriuſque (vt ſic dicam) paginæ icone conuenirent, gemina tamen ſibi eſſent, id eſt, ab eodem artifice eodemque inſtrumento cuſa & efformata: Quale quæſo illud eſt, quod omnes pene res ſacras profanaſque, domi militiæque geſtas, quotquot vllis hiſtoriis & annalibus commẽdare, vllo marmorum & monumentorum apparatu exprimere & celebrare potuerunt; eaſdem pleraſque omnes, atq; etiam plu-

xxv. in princ. *Lege Cornelia tenetur, qui nummos aureos, argenteos adulterauerit, lauerit, conflauerit, raſerit, corruperit, vitiauerit, vultuve Principum ſignatam monetam præter adulterinam reprobauerit.* Vt enim *flare nummos* Latinis eſt nummos fingere, fundere, formare; quod & *proflare* Plinius vocat, vnde & *Flatuſſas* veteribus dictas Gellius auctor eſt, quod in eis non argentum rude & infectum, ſed flata ſignataque pecunia condi conſueuiſſet: & *Flaturarios* homines pecuniæ formandæ operatos Impp. vocant L. vi. C. Th. de falſ. monet. Vlpianus in L. ix. D. ad Leg. Cornel. de falſ. *quive argenteos nummos adulterinos flauerit*, quod apud Græcos ita legitur, νόθους ἀργυροῦς νούμμους ποιήσας: Ita *conflare* profectò eſt eius rei contrarium agere, & quæ flata erant prius, igne ſubacta rurſus in maſſam redigere, vt apud Lampridium in Alexandro: *Quartanos iam formatos in in moneta detinuit, expectans vt ſi vectigal contrahere potuiſſet, & eoſdem ederet: ſed cum non potuiſſet per publicas neceſsitates, conflari eos iuſsit, & tremiſſes tantum ſolidosq́ue formari.* Reſoluere idem vocat in eodem: *Formas binarias ternarias & quaternarias & denarias etiam, atque amplius vſque ad bilibres quoque & centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, reſolui præcepit, neque in vſu cuiuſquam verſari.* Non licuit itaque iam tum per legem Corneliam nummos Principum conflare; quod & conſtitutionibus deinde interdictum fuit, ne iniuſſu Principum à quoquam fieret, l. 1. C. de auri publ. proſecut. l. 12. 13. C. Th. de ſuſceptor. præpoſ. l. 1. C. Th. ſi quis pecun. conflauerit. ne nimirum ipſe icon & rei impreſſæ memoria, cuius fine & contemplatione pecunia formata erat, periret. Eadem ratione qua nec ſtatuas & imagines Imperatorum conſecratas conflare citra maieſtatis crimen licuit. l. 4. in fine & l. 6. D. ad Leg. Iul. maieſt.

L. Cornelia nummaria.

Conflare.

(in qua ea verba, *aliudve quid ſimile admiſerint*, non poſſit quis aptius quàm de conflatis nummis interpretari) Tacitus lib. III. *L. Ennium equitem Romanum maieſtatis poſtulatum, quod effigiem principis promiſcuum ad vſum argenti vertiſſet, recipi Cæſar inter reos vetuit.* Niſi forte cuius memoria damnata eſſet. d. l. IV. D. ad Leg. Iul. maieſt. Hoc genus vt ſtatuas, imagines, clypeos deiici, detrahi, confringi, aboleri ſolitos: ita etiam nummos conflari Dion de Caio teſtatur lib. 60. *τῆς δὲ τοῦ Γαΐου μνήμης ἀχθόμενοι τὸ νόμισμα τὸ χαλκοῦν πᾶν ὅσον τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐντετυπωμένην εἶχε, συγχωνευθῆναι ἔγνωσαν.* Idque quod de nummis minimè conflandis dico, vſque adeò verum eſt, vt etiam poſteriores Principes quamuis declinante Imperio & fiſco pauperiore, potiùs tamen quàm priorum principum nummos conflarent & ſuo iconio recuderent, monetam deteriore argento, & (vt quidam Poeta loquitur) venæ ſecundæ facere maluerint: quæ *Maiorina* illa dicta videtur, à Conſtantio Imp. L. VI. C. Th. de falſa mon. Secus ac hodie, vbi non tantum priorum principum monetæ à ſucceſſoribus plerumque recuduntur, ſed & aurifabris omne pecuniæ genus conflare & in promiſcuum manupretii vſum conuertere impune liberumque eſt. Atque hæc (vt opinor) vel præcipua cauſa eſſe poteſt, quod tanta veterum nummorum copia ſalua remanſerit: non tantum qui integri & notabiles ſint, ſed & multorum qui omninò detriti & inaſpicui: adeò vt & Iuſtiniani tempore plurimi veterum aureorum ſolidorum in vrbe Roma & aliis Italiæ partibus inuenirentur, vt ipſe ſcribit in pragmatica ſanctione ad Vigilium Epiſcopum Romæ cap. XIX. multoque magis Valentiniani. l. I. C. de veter. numiſ. poteſt. & adhuc noſtro ſeculo multi tantam eorum vim poſſideant, vt priſcorum illorum

Craſſo-

Digitized by Google

Craſſorum & Lucullorum cenſus eo ipſo pecuniæ numeratæ genere æquare poſſe videantur.

Interea verò dubitari apud nos etiam à doctis video, utrum totum illud nũmorum genus Cæſareos vultus & à tergo exquiſitiſſima variis modis ſigna impreſſa habens, illo ævo in promiſcuo & quotidiano monetæ & commerciorum uſu fuerit? Qua de re ſi ſentẽtiã meã roger, hoc tantũ dicere habeã, Aut nullã apud veteres Romanos monetam fuiſſe, aut certè hãc fuiſſe qua de agimus: & quidẽ æneã (quod illi minimè admittere volunt) vel maximè. Nec tamen (ut hoc prius expediamus, quod à nullo prius annotatum videmus) omne nũmi genus ab eodem profectum fuiſſe videtur. Totum enim ferè genus æneorum numorum Senatus auctoritate in gratiam & honorem Principũ cuſum formatumque fuiſſe ſtantis Imperii temporibus deprehendi. Senatus ſiquidem conſulto vt ſtatuæ, effigies, arcus, & id genus alià; ita & numi Principibus modò primum electis & inauguratis, modò alia atque alia gerentibus decerni ſoliti. Dion. lib. X.L I V. de Iulio: πρὸς δὲ τούτοις τοιούτοις οὖσι, πατέρα τε αὐτὸν τῆς πατρίδος ἐπωνόμασαν, καὶ ἐς τὰ νομίσματα ἐνεχάραξαν. Herodianus in Severo: ὁ δὲ Σεβῆρος καὶ πρὸς τὴν σύγκλητον τὰ αὐτὰ ἀνενεγκὼν, ὡς ἂν μᾶλλον αὐτὸν εἰς πίστιν ὑπαγάγοιτο, νομίσματά τε αὐτοῦ κοπῆναι ἐπέτρεψε, καὶ ἀνδριάντων ἀναστάσεσι, ταῖς τε ψο-παῖς τιμαῖς τὴν νοθεῖσαν χάριν ἐπιστώσατο. Et ita quidem, ut cauſa decernendi in ipſo nummo nõnunquam notis literiſque exprimeretur, veluti in Auguſti: *Ob civeis ſervatos. Quod per eum respublica in ampliore atque tranquilliore ſtatu eſt. Quod viæ munitæ ſunt. &c.* Sed cudebatur Senatus iuſſu ęreus tantùm numus, vt ex Dionis loco ſupra allato videre eſt, ubi omnem Gaii numum, æneum tantum, conflatum Senatus iuſſu refert.

Digitized by Google

S. C. Cuius rei certiſſimum argumentum eſt, quod omnibus ferè æneis, quocunq; æris genere flatis, nota S. C. impreſſa cernitur: idque in omnibus Latinis nũmis

Græci numi. (in Græcis enim nũmis apud eas provincias cuſis, quæ per præſides regerentur, idem non apparet) ad id uſque temporis, quo per triginta Tyrannos reſpublica miſerandum in modum lacerata fuit, deinceps verò Senatus auctoritas paulatim evileſcere cœpit, conſtanter ſervatum obſervare licet: quas tamen notas in nullo aureo argenteove numo adhuc videre mihi licuit. Nimirum quia aureos argenteoſque ipſi Imperatores ſuo arbitrio in aulicis & palatinis monetis cudebant,

Aurei & Argentei. & (ut auctor quidam vetuſtus ſed Anonymus, Notitiæ Imperii ſubiectus, loquitur) *potentia Regalis pro licentia ſpeciem ſuam in auro tantum argentoque ſignavit: quæ pro reverentia figuræ nullis uſibus proficiens ad honorem regium ſacrata permanſit.* De auro primum fidem facit Plinius Lib. XXXIII. cap. III. ubi de aureo numo loquitur; *paulatim* (inquit) *principes imminuere pondus aureorum; minutiſſimè Nero* (ita corrigentibus adſentior) *ad XLV. M.* Et Papinius in epitaphio Hetruſci, qui quæſtor fuerat Domitiani:

Quod domuum celſis niteat laquearibus aurum:
Quæ Divûm in vultus igni formanda liqueſcat
Maſſa, quid Auſoniæ ſcriptum crepet igne monetæ.

De argento fidem facit Suetonius in Octavio: *Tantam mox fiduciam fati Auguſtus habuit, ut thema ſuum vulgaverit, nũmumque argenteum nota ſideris Capricorni, quo natus eſt, percuſſerit.* Et Philoſtratus de Apollonio lib. I. drachmæ argenteæ à Tiberio ſignatæ meminit. Addo

Electrei. & electreos à principibus ſignatos, quippe auro argentoque remixtos. Lampridius in Alexandro: *Alexandri habitu numos plurimos figuravit, & quidem electreos*

æreos aliquantos, ſed plurimos tamen aureos. Hoc loco neſcio an non Traianum excipiam, cuius etiam in aureis & argenteis, etiam qui denariis maiores, ſemper ferè hæc inſcriptio viſitur, *S. P. Q. R. optimo Principi.* Quod ex ſingulari eius principis modeſtia factum credibile eſt, qua etiam ſtatuas & honores deprecatum legimus, quam tantopere Plinius Secundus in Panegyrico deprædicat. Tandem verò oppreſſa penitus per Principes republica, Senatusque auctoritate veluti capite deminutâ, factum eſt; vt omne nūmi genus etiam æneum quodvis à Principibus ipſis cuderetur. Et hinc eſt, quod in poſteriorum Principum, circa Conſtantini tempora, nummis æneis nunquam amplius S C. nota illa priſtina cernatur: Sed aliæ potius, locum ſignificantes monetæ Palatinæ, ubi cuſi eſſent: veluti: PTR. & P. T R E. & T. & TR. & TRS. & TR. P.S, quæ *pecuniam Treueris ſignatam* innuunt: Quippe cum & Libellus Dignitatum (qui ſub poſterioribus Imperatoribus confectus videtur) *Procuratoris Monetæ Trevirorum* meminerit, & in lapidibus quoque III *virorum monetæ Trivirica* mentio inveniatur. Eadem ratione qua & P. L V G. *pecuniam Lugdunenſem*, & A Q P S. *Aquileiæ pecuniam ſignatam* in eiuſdem generis numis denotat; & ſic de reliquis. Traiani Imp.

Et hæc cum ita ſint (ut ad rem redeam) nullus equidem dubito, quin omne illud genus aureorum, argenteorum, æneorum numorum monetæ & pecuniæ uſu vulgo fungeretur: & quidem eo magis, quo magis ad honorandum principem, resve geſtas famæ & poſteritati conſecrandas factum eſſet: quippe cum non alia melius ratione in manus & ora hominum pervenire poſſet, quàm per commerciorum & quotidiani uſus liberrimam facultatem. Quod ne longius repetamus,

Digitized by Google

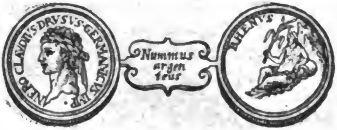
tamus, ſatis intellexit vel Rex ille Italiæ Theodericus, Gothus licet & qualiſcunque Romanorum imitator, cum apud Caſſiodorum in formula Comitiuæ Sacrarum largitionum lib. VI. cap. VII. ita ſcribit: *Supplicum fortunas per te erigimus: Kalendis Ianuariis affatim dona largimur, & lætitia publica militia tua eſt. Verum hanc liberalitatem noſtram alio decoras obſequio, ut figura vultus noſtri metallis uſualibus imprimatur, monetamque facis de noſtris temporibus futura ſæcula commonere. ô magna inventa prudentum! ô laudabilia inſtituta maiorum! ut & imago principum ſubiectos videretur paſcere per commercium, quorum conſilia invigilare non deſinunt pro ſalute cunctorum.* Idemque libro VII. cap. XXXII. *Monetæ debet integritas quæri, ubi & vultus noſter imprimitur. Quidnam erit tutum, ſi in noſtra peccetur effigie? Sit mundum, quod ad formam noſtræ ſecuritatis adducitur. Claritas regia nihil admittit infeſtum. Nam ſi vultus cuiuslibet ſincero colore depingitur, multo iuſtius metallorum puritate principalis gratia cuſtoditur.* Auctor ille anonymus, Philoſophus tamen, in opuſculo quodam ad Honorium & Arcadiũ Impp. (ut videtur) ſcripto, & notitiæ Imperii ſubiecto: *Sequentior ætas æris redundante materia, quam publicus iam recuſabat mœnium ornatus, diuturna ut prior monumenta meditata, æs validum ipſo pondere pretioſius figuravit: cuius ſpecies pro qualitate (ut diximus) ponderis diuturnior fuit. Sed potentia regalis pro licentia ſpeciem ſuam tantum in auro argentoque ſignavit: quæ pro reverentia figuræ nullis uſibus proficiens, ad honorem regium ſacrata permanſit. Aeris autem materia, quæ iam præ copia vilior erat, ad dona militaria & varia populorum commercia ſignabatur.*

Solidi. Extra dubium itaque habeo, aureos veterum Imperatorum nummos, illos ipſos (quorum toties in noſtro iure mentio) Solidos fuiſſe.

Digitized by Google

Argenteos verò, denarios, quinarioſque, & libellas ſembellasque tam certò fuiſſe; quàm conſulares ar- *Denarii.* genteolos, fuiſſe illos ipſos Bigatos & Victoriatos quorum Plinius meminit, & Serratos, quorum Tacitus, dubitari non poteſt.

Maiores verò aureos argenteosque pro ponderis ſui ratione ad ſeſtertiariam rationem redactos computatoſque fuiſſe.

Ad æreos autem quod attinet, quos Auctor ille *pondere ipſo pretioſiores* eleganter & verè ſcribit: (quis enim nõ videt, decem aſſes, vel quinque dupondios ab unius denarii argentei pretio, ſi metallum ſolum æſtimemus, longè abeſſe) obſervavi tria eorum eſſe genera, quæ frequentius occurrant. Vnum ex ære cyprio flatum, non ſpiſſum valde, & tale, ut omnes prope eius generis nummi in magnitudine & pondere probè inter ſe conveniant, niſi quatenus unus magis altero terræ (in qũa tot ſeculis delituit) acrimoniâ & ærugine eroſus & tenuatus eſſe poteſt: eos Aſſes fuiſſe *Aſſes.* mox docebo.

Digitized by Google

Raróque illo genere minores ex ære hac ætate invenire contingit; quamvis olim & ſemiſſes trientesque & quadrantes, & alia id genus rauduſcula minima etiam uncialia & ſemiuncialia ex ære cuſa eſſent: & quædam adhuc eiuſmodi rauduſcula, ſed pauciſſima, etiam antiquorum principum viſantur: Credo quod propter exiguitatem ſuam temporis & terræ iniuriâ vel maxima ex parte conſumpta & penitus exeſa ſint. *Trientes.*

Alterum eſt genus magnitudine non magnopere ab illo differens, ſed duplo craſſius, pondere fere duplo, & ære (nō cupro) flavo conſtans: in quo & à tergo, ferè vt in priori aſſium genere, ſingularia plerunque ſigilla impreſſa videre eſt. Eos ego dupondios fuiſſe duoſque aſſes valuiſſe affirmo. *Dupondii.*

Et ſi quod inter hæc duo genera medium invenitur, eos ſeſquiaſſes fuiſſe crediderim, quorum quidem mētionem *Seſquiaſſes.*

tionem facit Didymus apud Priſcianum. Tertium denique his maius & amplius, & inter eos nummos qui à Senatu cuſi, notamque S. C. impreſſam habent, omnium maximum, figuris etiam plerunque inſignioribus, variiſq; complurium perſonarum notis inſignitum eſt, ære & ipſum meliore flavoq; conſtans: quod ſeſtertios fuiſſe aſſevero, non tam mea coniectura ductus, quàm inſigni Plinii loco, quo hæc modò dicta omnia comprobantur, lib. XXXIV. cap. II. ubi de ære agit: *ſumma gloria* (inquit) *æris nunc in Marianum converſa, quod & Cordubenſe dicitur. Hoc à Liviano Cadmiam maxime ſorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in ſeſtertiis dupondiariiſq;, Cyprio ſuo aſſibus contentis.* Vnde perſpicuum eſt, errare etiam eos, qui ſeſtertios ſub principibus tantum argenteos fuiſſe ſcribunt. Cum non tantum Veſpaſiani temporibus ex ære Mariano cuſos Plinius modo dixerit: ex quo genere eſt iſte, & alio loco à nobis exhibitus. *Seſtertii.*

Sed viſantur plurimi ex ære Corinthio, optimo illo &(ut cum Prudentio loquar) aurulento effecti, quod metallum (ut Tullius III. Tuſculanarũ ait) tardius æruginem contrahit, ſeu propter ſui bonitatem, ſeu ob quantamcunque auri portionem remixtam. Quam adeò ob cauſam, quod legimus, *ſeſtertii pretium tandem creviſſe ad quatuor aſſes*, cuius rei etiam veſtigium extat *Aes Corinthium.*

in l.ult.C.de donat.id ipſum exiſtimare quis poſſit, etiam ad æneos illos ſeſtertios vel maximè pertinuiſſe; cum quidem non poſſet non eius metalli bonitas cæterorum nũmorum pretium vincere. Eadem ratione qua Plutarchus in lib. de Pyth.orac.ubi de ære Corinthio diſſerit, memorat fabrum quendam ærarium Corinthi cum in ciſtam multo auro repletam incidiſſet, metuentem ne palàm hoc fieret, paulatim aurum abſcidiſſe, & æri ſenſim permiſcuiſſe; idque mirabili cõtemperatum modo colorem pulcrum fuiſſe adeptum, magnoque idcirco pretio venditum. Et ſeſtertios magnos ſatis amplosque fuiſſe, argumento poteſt eſſe Iuvenalis locus, mulli pondus & magnitudinem mirantis, Satyra I V. --*mullum ſex millibus emit*

Aequantem ſanè paribus ſeſtertia libris.

Et hinc nimirum factum eſt, cum ſeſtertiorum illi nummi omnium ut maximè inſignes, ita in uſu frequentiſſimi eſſent, vt tota olim apud populum Romanum calculi ratio in omnibus publicis privatisque negotiis non ad aliam quàm ſeſtertiariam rationem plerunque ſemper revocaretur.

Medaglioni. Medaillons. Neque hoc loco diſſimulandum eſt, eſſe etiam æneorum nummorum genus, prægrande illud & ſolito maius ponderoſiuſque (Metalliones vulgo vocant) & plerunque res notabiliores inſignioresque inſculptas habens, non tantum apud provincias Græcas vel Aſiaticas, ſed etiam vrbem Romam in Cæſarum honorem procuſum, in quo nunquam S. C. nota viſatur. quo vno argumento ſtatim extraordinarios agnoſcas, ubi videris.

Prorſus

Digitized by Google

Prorſus vt (ſi quid coniecturâ aſſequi valemus) non tam ad quotidianum pecuniæ vſum, quàm eo potius effictum cuſumque ab ipſis Principibus videatur, vt congiarii loco populo diſtribueretur, pro donatiuo militibus ducibuſque præberetur, vel in theatro circoue aut in triumphalibus pompis miſſilium vice per φιλοτιμίαν (vti Harmenopulus ait) ſpargeretur; aut aliàs propinquis, amicis, ſenatoribus, equitibus, pro ſtrenis aut apophoretis, quavis denique cauſa donaretur: neque eo minus tamen, ſi vſus ferret, publicè expen-

Digitized by Google

di pro ponderis ratione & valore, quaternis puta ſe-niſve aut octonis aſſibus, & ſic quintuſſium, octuſſium, decuſſium aut centuſſium vicem fungi poſſet. Cum præſertim nefas eſſet vllum nummi genus, imagine Principis ſignatum, in commerciis recuſare.

Numiſmata non moneta-lia.

Neque etiam hoc negavero, fuiſſe ſemper quoddam nummorum genus, quod non tam in promiſcuo pecuniæ uſu verſaretur, quàm potius ob raritatem aliquam vel memoriam aſſervaretur, neque facilè expenderetur: adeò ut etiam in eo genere conſtitui uſumfructum poſſe Pomponius I C. ſcribat. L. XXVIII. D. de uſufr: *Numiſmatum aureorum vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis uti ſolent, uſusfructus legari poteſt.* Eorumque numiſmatum meminit & l. IX. §. IV. D. ad exhibend. l. XXVII. §. IV. D. de auro argent. leg. Et Plinius lib. XXXIII. cap. III. *Qui nunc Victoriatus appellatur*, inquit, *lege Clodia percuſſus eſt: antea enim hic nũmus ex Illyrico advectus mercis loco habebatur.* & Voluſius Mætianus I C. in lib. de Aſſe: *Peregrinus* (inquit) *nummus loco mercis, vt nunc tetradrachmum & drachma habebatur.* Ex quibus tamen omnibus locis apparet, ea numiſmata peregrini & exotici generis magis quàm Romani fuiſſe; Daricos puta, Philippeos, Atticos, idque genus alios. Sanè ſub poſterioribus Principibus non omnem nummum in publico uſu fuiſſe, manifeſtè apparet ex l. I. C. Th. ſi quis pecun. conſl. & l. 2. ubi ita ſtatuunt Arcadius & Honorius Impp: *Centenionalem tantum nummum in converſatione publica tractari præcipimus, maioris pecuniæ figuratione ſubmota. Nullus igitur Decargyrum nummum aliò audeat commutare, ſciens fiſco eandem pecuniam vindicandam, quæ in publica potuerit converſatione deprehendi.* Quæ vero hæc nummorum genera fuerint, nondũ mihi ſatis liquet.

DE FI-

Digitized by Google

DEFINITIO MONETÆ EXPOSITA.

CAPVT II.

PLacet definitio monetæ apud Paulum L. 1. D. de contr.emt. *Materia forma publica percuſſa, uſum dominiumque ex quantitate magis præbens, quàm ſubſtantia.* Forma publica eſt, quæ impoſita à Triumviris æri, argento, auro flando, feriundo; aliisve magiſtratibus monetalibus iam inde Lege x 1 1. Tabularum creatis: *Minores magiſtratus as, argentum, aurum, publicè ſignanto.* aut poſtquam maieſtas imperiumque à populo in principem translata eſt, à principe ipſo, quæ auctoritatem nummo tribuit: nam privata forma quæ eſt, adulterinam eſſe neceſſe eſt. Denique forma publica eſt iconium publicum, quod habetur & exercetur in officina monetaque publica vel palatina. l. v 1. §. qui cum in moneta. D. ad leg. Iul. pecul. nam & ipſa officina ſive ἀργυροκοπεῖον vocatur Moneta ibi, & in l. 1 1. C. de fal. monet. l. 1 1 1. & v 1. C. Th. cod. Macrob. 2. in ſom. Scipio. *ſemen locari intra formandi hominis monetam.* quamvis Moneta propriè ſit ipſe character & ſphragiſterium, iconium (vt Suetonius vocat) quo nummus inſignitur, ceu ſigillo annuloque bulla. Harmenopulus: Μονῆτα καλεῖται τὸ ἀρχέτυπον σφραγιστήριον ἢ βουλλωτήριον, μεθ' ὧν ὁ τῶν νούμμων τύπος διαχαράττεται. Tota enim monetæ faciendæ ratio hæc eſt, ut primò ipſum metallum ignibus excoctum & temperatum (*flare* id vocamus, Plinius *proflare*) præparetur: deinde in lamellas æquales concidatur, quæ κέρματα dicuntur: tum denique iconio & typario cudatur, feriatur, percutiatur & ſignetur. Quæ omnia eleganter, licet non ſuo ordine, expreſſit Lucanus:

Primus

Digitized by Google

Primus Theſſalicæ rector telluris Ionos
In formam calidæ percuſſit pondera maſſæ,
Fudit & argentum flammis, aurumque moneta
Fregit, & immenſis coxit fornacibus æra.

Quinimo etiam pleraque vetera numiſmata, ærea præſertim illa magna & extantiá (quæ *Medallias* & *Medalliones* vulgò vocant) primum quidem liquefacto metallo typis formiſque infuſa & rudius formata, deinde demum incudi reddita, & iconio ferreo ſive chalybeo incuſo & adacto ſignata, nec aliter tam craſſa & extantia ita accuratè excudi potuiſſe ab artificibus didici: quamvis & hi obſcuram ſibi illam rem, & inimitabilem veterum ea in parte ſolertiam eſſe fateantur. Idque illis verbis ſignificatur, *Flando, feriundo*, quæ in ipſis etiam antiquis nummis his literis expreſſæ viſuntur A. A. A. F. F. Quod non ita probe in adulterinis ſervatum fuiſſe animadvertere licet. Adulterinorum enim (ut & de his aliquid addam) etiam olim nimium quam multum paſſim ſubinde irrepebat nummorum: adeo ut vel hodie plurimi falſi & mendoſi etiam inter antiquæ notæ argenteos aureoſque nummos inveniantur, qui cum bracteati extrinſecus ſpeciem aliquam præ ſe ferant, intus tamen ærei & ſic ſuppoſiticii deprehendantur; ut artis non exiguę eſſet eos poſſe diſcernere. Plinius lib. XXXIII. cap. IX. *Miſcetur æs falſæ monetæ. Alii è pondere ſubtrahunt, cum iuſtum ſit* LXXXIV. *è libris ſignari. Igitur ars facta denarios probare. Mirumque, in hac artium ſola vitia diſcuntur; & ut falſum denarii ſpectetur exemplar, pluribus veris denariis adulterinus emitur.* Et hinc tam frequens Adulterinorum nummorum in iure & alibi mentio. L. XIII. C. Th. de ſuſceptor. præpos. *non ſolidi, pro quibus adulterini ſæpe ſubduntur.* Hi non materia tantum deteriores erant probis,

probis, quippe ea ipſa re compendium falſarijs illis quærentibus: ſed nec forma tam bona, cum plerique flarentur tantum & funderentur ad imitationem verorum, non etiam ferirentur, forte quod iconium & forma falſarijs deeſſet. Vlpianus L. IX. D. ad Leg. Cornel. de falſ. *qui argenteos nummos adulterinos flaverit.* Idem *fingere* vocat hoc quod dico L. VIII. eod. Imp. Conſtantinus L. II. C. de falſa mon. *Si quis nummos falſa fuſione formauerit.* Licet nonnulli & percuterent: L. XIX. D. eod: *Qui falſam monetam percuſſerint, ſi in totum formare noluerunt, ſuffragio iuſtæ pœnitentiæ abſoluuntur.* Ideoq; olim in cautionibus plerũq; addebatur, *vt probi numi ſoluantur,* qui non ſint ſubærati, in quibus nulla ſit lacuna, nulla deminutio iuſti ponderis, vt L. lecta. D. de reb. credit. *probam pecuniam reddi.* L. Titius. D. de conſtit. pecun. & in formula fœderis Antiochi Regis apud Liuium XXXVIII. *Argenti probi Attici, talenta duodecim millia dato.* & ſæpe apud Demoſthenem in ſyngraphis: ἀποδοῦναι τὸ ἀργύριον δόκιμον. Plus addebatur in manumiſſione ſacrorũ cauſa auctore Feſto; *Puri, probi, profani, ſui*: quia nec ſolutio pecuniæ impuræ vel reprobæ, vel ſacræ vel alienæ liberat debitorem.

Ea autem nummi forma, ex quo (vt dixi) in principem omnis poteſtas translata eſt, vultum fere Principis habet cum inſcriptione; vt ſtante republica Conſulum nomina, non tamen vultus, ſed Romæ plerunq; galeatæ alteriusve pro arbitrio numinis. Idq; ita perpetuum eſt, vti non alio melius è re nata argumento Phariſæorum rebelles Romanis animos damnare Dominus potuerit, quàm ex ipſo denario cenſui debito, habente Tiberii Cæſaris εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν. Prudentius.

Digitized by Google

En Cæſar agnoſcit ſuum
Nomiſma nummis inditum,
Cui nummus omnis ſcribitur.

Vnde Iuuenalis Satyr. 14. monetam ita definit.

Conciſum argentum in titulos faciesque minutas

& Satyra VIII. -- *lance beata*
Dacicus aut ſcripto radiat Germanicus auro.

Quantitas ea eſt, quam paulo ante dixit æqualitate ſua, quod publicam ac perpetuam æſtimationem habet, difficultatibus permutationum ſubuenire. Quia rerum nimirum omnium incerta, fluxa & variabilis eſt æſtimatio, vt Plato inquit: τὰς μὲν χρείας δ᾽ἄρα τὶς καὶ καιρῷ καὶ νόμῳ καὶ ἡδοναῖς καὶ ἔθεσι καὶ τύχαις ἄνω καὶ κάτω εἰς τὴν τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μεταβαλλομένας. Nummi perpetua & certa eſt ęſtimatio, vt ait Vlp. in l. 3. D. de in lit. iuran. adeo vt omnibus rebus vænalibus poſſit adęquari ſemper commodiſſimè: omnes enim res pecunia æſtimātur. L. pen. C. de conſtit. pecun. Ideo nummum vſum dominumque ex quantitate ait præbere magis quàm ex ſubſtantia. In nummis & pecunia non corpora ſpectantur, ſed valor & poteſtas: vt pecunia valeat & cenſeatur non lamella, ſed æſtimio & indicatura. l. 1. §. non ſolum D. ad leg. Falcid. l. 1. D. de contrah. empt. l. 29. & l. 94. D. de ſolut. Res cæteras ex ſubſtantia non quantitate, quia quantitas & valor earum perpetuus non eſt: ſed (ut Tullius loquitur) precia earum ſæpe iacent. Nummi precium eſt perpetuum, vt eiuſdem ponderis nummi eodem ſemper valore cenſeantur, æqualitate quadam admirabili, etiamſi diuerſorum ſint vultuum; ne Philippei (puta) pluris ſint quam Antoniniani. L. III. C. de veter. numiſm. poteſt. Theodoſ. nouel. XXV. de pret. ſolidi. Leo philoſ. Nouel. LII. ſi modo in pondere conveniant,

quod

quod ſolent. Hæc eſt illa æqualitas, quam etiam Barbaris fuiſſe admirabilem Plinius & Solinus ſcribit: *Stupuiſſe regem Taprobanes pecuniam, quæ cum liberto Annii Plocami capta fuerat, quod tametſi ſignata diſparibus foret vultibus, parem tamen haberet modum ponderis*, (vel vt Plinius loquitur) *quod pares pondere denarii eſſent in captiua pecunia, cum diuerſæ imagines indicarent à pluribus factos. Cuius æqualitatis contemplatione Romanam amicitiam flagrantius concupiuit*. Et quam aliquando Nicephorus Phocas quod contra legem moremque maiorum violaſſet, tetartero excogitato, non parum ſubditis incõmodaſſe ſcribitur: Νόμου καὶ ἔθους, inquit Cedrenus & Zonaras, ὄντος πάντα χαρακτῆρα βασιλέως, εἰ μὴ τῷ σταθμῷ ἐλαττοῖτο, δύναμιν εἰσφέρειν καὶ ἔχειν ἰσόσημον, ὁ τὸ ἑαυτοῦ προκεκρίσθαι ἐνομοθέτησεν, ὑποβιβάσας τοὺς τῶν ἄλλων. Ἐξ ἧς αἰτίας οὐ μικρῶς ἔθλιψε τὸ ὑπήκοον ἐν τοῖς λεγομένοις ἀλλαγίοις. Et hoc vult ipſa Monetæ effigies, quæ eadem plane figura pingitur qua Æquitas, cum bilance & cornu copiæ, in nummis Hadriani, Domitiani, Diocletiani, Conſtantis,

Et in nummis Probi & Criſpi Impp. tres tales diuæ effictæ cernuntur, tria (vt puto) monetæ genera ex auro, argento, ære ſignificantes, ſingulæ cum bilance & cornu Amaltheæ: quorum hoc ſignificat, nummo omnia eſſe parabilia; vt & Philemo comicus, *argentum eſſe cornu Amalthea*: illa ęqualitatem illam cudendę mone-

Digitized by Google

tæ; vt eiuſdem generis & gradus numi eodem pondere ad amuſſim cudantur; qui eiuſdem ponderis ſunt, eodem valore perpetuò cenſeantur.

LEGES NVMMARIÆ ROMANORVM.

CAPVT III.

I.

TRIVMVIRI MONETALES AVRVM, ARGENTVM, ÆS PVBLICE SIGNANTO. Vetuſtiſſima XII. Tabularum ſanctio. Pomponius L.2.D. de orig. iur. §. Eodem tempore: *& triumuiri monetales, æris, argenti, auri flatores.* Qui his notis noti: IIIVIRI. A. A. A. F. F. Tullius epiſt. 13. lib. 7. *Treuiros vites cenſeo: audio Capitales eſſe: mallem auro, argento, ære eſſent.* Et hi quidem ſtante Republica magiſtratus monetales erant. Sub Principibus Procuratores monetę vel Prępoſiti, qui ſub cura Comitis ſacrarum largitionum, & Monetarios magno numero ſub ſe habebant, vt ex Codice, Noticia Imperii, Marcellino aliiſque conſtat. Summa legis eſt, *Ne quis præter magiſtratus monetales monetam facere audeat.* Quiſquis enim priuatus priuatim facit, falſam vel falsò facit: adulter eſt monetę, & vindex eſt Lex Cornelia Nummaria. L.1.2.4.5.8.C. de falſa mon. παραχαράκτας vocat l. 8. C. Th. eod. graue crimen, quod etiam in legem Maieſtatis incidit, vt ibi dicitur, & l.7.C.Th. de indulg. crim. Quorum artes erant variæ. Alii enim falſa fuſione faciebant, d. l. 2. & l. 3. C. Th. eod. quod eſt *fingere nummos.* l. 8. & 9. D. ad leg. Cornel. de falſ. vbi *flauerit* eſt fuderit, vtique deteriores bonis, pro argẽteis ſubæratos, vel ſtanneos aut plumbeos. l. 9. §. 1. D. eod. Alii etiam percutiebant, falſo iconio

nio

nio confecto,vt l. 19. Eod. Alii tingebant, vt loquitur D.l.8.id eſt deaurabant,inargentabant,vel aliqua arte colorem conciliabant : vnde *Tinctura* nomen (*Eliſſir* Arabes vocant) inter illos notum. Pœna autem falſariorum monetæ apud Ægyptios fuit manus amputatio,teſte Diodoro Siculo lib.2. & Græcos, teſte Harmenopulo lib.6.Tit. περὶ διαφόρων ποινῶν. §. περὶ μονήτας. Baſilic.lib.60.Tit. περὶ χαραχτ. Nouella 34.cap.13.Lõgobardor.lege lib. 11. cap.98. Witigothor.lib.2.Tit.5. lege 8.Caroli M.Capitul.Tit.De falſa monet.

II.

MONETARII IPSI IVSTE SINCEREQVE NVMMOS FACIVNTO. Iuſtè, à metallo & pondere. Metalla ſincerè adminiſtranto: *Auri flamma nulla iniuria permixtionis albeſcat: argenti color gratia candoris arrideat: æris rubor in natiua qualitate permaneat*, ait idem Caſſiodor.lib.7.epiſt.32.Itaque peculatus tenebatur, qui in aurum,argentum,æs publicum quid inderet,immiſceretue,aut fieri permitteret.L.1. D. ad leg. Iul. de peculat. Ait, *Publicum*: quia ex priuato metallo nec in publica moneta impune pecunia cuditur. l. 6.7.9. C. Th.de falſa mone. Ponderis deinde ratio conſtet,qua potiſſimum moneta cenſetur. *Pondus quinetiam conſtitutum denariis præcipimus debere ſeruari, qui olim tam penſo quàm numero vendebantur: vnde verborum vocabula competenter ab origine trahens Compendium & diſpendium pulchrè vocauit antiquitas*, ait idem Rex apud Caſſiodor. Hoc eſt quod loquitur ipſa MONETÆ effigies, eadem planè figurâ qua Æquitas repreſentata in ipſis nummis,cum bilance & cornucopiæ; quorum hoc ſignificet, nummo omnia eſſe parabilia, illa æqualitatem cuſionis, vt eiuſdem generis & gradus nummi etiam ſub diuerſis Principibus (quam ęqualitatis curã in

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Romana pecunia Regi Taprobanes ſummæ admirationi fuiſſe, Plinius & Solinus ſcribunt) eodem pondere ad amuſſim cudãtur; qui eiuſdem ponderis ſunt, eodem valore perpetuò cenſeantur. Id quod ſequitur.

III.

Nvmmorvm eivsdem generis proborvm omnivm idem precivm esto, etiamſi diuerſorum ſint Principum. l. 3. C. de veter. numiſm. poteſt. etiamſi diuerſa orbis figura aut menſura ſint, modo pondus idem. l. vnica. C. Th. Si quis ſolidi circul. exter. incider. Hac lege violata, & tetartero (quod vocabat) excogitato, male audiit Nicephorus Phocas, vt Zonaras & Cedrenus ſcribit: Νόμου καὶ ἔθους ὄντος, πάντα χαρακτῆρα βασιλέως, εἰ μὴ τῷ σταθμῷ ἐλαττοῖτο, δύναμιν εἰσφέρειν καὶ ἔχειν ἰσότιμον, ὁ τὸ ἑαυτοῦ τεταρτηρὸν ἐνομοθέτησεν, ὑποβιβάσας τοὺς τῶν ἄλλων: ἐξ ἧς αἰτίας οὐ μικρῶς ἔθλιψε τὸ ὑπήκοον ἐν ταῖς ἀλλαγαῖς.

IV.

Nvmos legitimos reprobare nvlli fas esto, ſub pœna legis Corneliæ capitali. Paulus v. ſentent. tit. 25. in princ. *vultuve Principum ſignatam monetam præter adulterinam reprobauerit.* Arrianus ad Epictetum lib. 3. τὸ τοῦ Καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκιμάσαι τῷ τραπεζίτῃ, οὐδὲ τῷ λαχανοπώλῃ: ἀλλ᾽ ἂν δείξῃς, θέλει οὐ θέλει προέσθαι αὐτὸν δεῖ τὸ ἀντ᾽ αὐτοῦ πωλούμενον. L. 1. C. de veter. numiſm. poteſt. Id quod & multis Principum legibus repetitum eſt, Theodoſii Nouella 25. de prec. ſolid. Maioriani nouel. 1. §. præterea nullus. Iuſtiniani pragmatica ſanct. ad Vigil. Pap. cap. 19. Leo Philoſop. nouel. 52. Et tandem adeo Caroli M. Imp. lib. 3. Longobard. leg. Tit. 28. *Quicunque liber homo denarium merum & bene peſantem recipere noluerit, bannum noſtrum, id eſt,* LX. *Solidos componat &c.* Reprobos autem nummos recuſa-

Digitized by Google

recuſare fas eſt: qui etiam numerati non liberationem pariunt ſoluenti. L.eleganter.24.§.1.D. de pignerat. act. Imo deprehenſi publicè abolebantur, conflabantur, concidebantur. Etymologici auctor: Διακέκοπται, οἷον ἀδοκίμαστον ἐστι. Διέκοπτον γὰρ τὸ ἀδόκιμον νόμισμα οἱ παλαιοί.

V.

NVMISMA PVBLICE SIGNATVM NVLLVS VIOLATO. Non deſcalpendo, rodendo vel in orbem attondendo, quod eſt *radere*. L.8.D. de falſis. & apud Paulum.d.Tit.25.ſentent. de quo eſt peculiaris Conſtantini Imp. lex C.Theod.lib.9.Tit.22. *qui menſuram circuli exterioris in ſolido inciderit & arroſerit.* Id eſt περικόπτειν Baſilicis, & παραχαραλίσαι, qui id agunt: de quibus eſt Titulus lib.60.Baſiliſ. περὶ χαρακτῶν καὶ παραχαραλιστῶν. Quo crimine infamem quendam Alexandrum Logothetam ψαλίδιον ſiue *Forciculam* à Byzantinis dictitatum Procopius lib.3. de bello Goth. meminit: idemque grauiſſimè in publicam pecuniam tractantibus, ſi eius integritas deminuta ſit, improbat Theodahatus Rex apud Caſſiodorum lib.1.Epiſt.10.Non purgando, ſiue argentum ab ære ſeparando. l. 6. C.Th. & falſa mon. qua re vitiari & corrumpi monetam oportebat, quod totum genus iam inde Lege Cornelia ſeueriſſime prohibitum fuiſſe ſupra expoſuimus. Paulus d.loco: *Qui nummos adulteraverit, lauerit, conflauerit, raſerit, corruperit, vitiauerit.* C.Theod. *Si quis pecunias conflauerit &c.* L. unica.C.de auri publ. proſecutor. *Cenſemus ne quis absque præcepto viri illuſtris Comitis ſacrarum largitionum, coquendum aurum ſumat &c.* Et ad finem eius legis, conſeruationem nimirum monetæ Principum, pertinet etiam ſequens.

V I.

NEQVE AD EXTEROS MERCANDI CAVSA

TRANS-

Digitized by Google

TRANSFERTO. Neque enim frugibus, vino, oleo, liquamine Barbaros inſtruere licebat. l. 3. & 4. C. quæ res vendi non poſſunt. l. 1. C. quæ res export. non deb. Multo minus armis teliſque & omni ferro. l. 2. C. eod. Minimè omnium auro & pecunia. l. 2. C. de commer. & mercatorib. Et commutare quidem cum illis certis temporibus merces ſpeciesque fas erat. l. 4. C. eod. emere non item, pecunia pro mancipiis aliisque rebus data: multo minus pecuniam ad illos vendendam deferre, vltra quam ad ſumptus itineris opus ſit. l. 1. C. Theod. *Si quis pecunias conflauer. vel mercandi cauſa träſtulerit &c.* Noſtri quoque imperii lege publica argentum & aurum infectum, ſed & vaſa argentea præterquam deaurata, item Ducati probi, aurumq; Rhenanum ſignatum exportari vetatur, ſub eadem pœna qua falſa pecunia. Comit. LIX. §. 77. & 84. Deput. §. 31.

VII.

PECVNIA CVM MORTVIS NE DEFODITOR. Quod eſt ex XII. Tabulis: *Neve aurum addito.* Quamuis non intermitterent ſimpliciores homines, & mulierculæ, vt apparet ex l. 14. §. impenſa. D. de religios. l. vlt. §. vlt. D. de auro arg. leg. Ideo mandatis etiam Principalibus interdictum fuit, *Ne pecunia ſepeliatur.* L. 4. §. non ſit locus. D. ad leg. Iul. pecul. Et in Baſilicis Titulus eſt lib. 45. οὐκ ἔξεστι συνθάπτειν τοῖς τεθνεῶσι χρήματα. Caſſiodorus lib. 4. Epiſt. 34. *Aedificia tegant cineres; columnæ vel marmora ornent ſepulchra: talenta non teneant, qui viuendi commercia reliquerunt.* Ibidemque ait, *Culpæ genus eſſe inutiliter in abditis relinquere mortuorum, vnde ſe vita poteſt ſuſtentare viuentium.*

PHI-

PHILOSOPHI VETERIS ANONYMI DE RE monetaria monitio, ad THEODOSIVM AVG. eiuſque filios HONORIVM & ARCADIVM CÆSS.

De inhibenda largitate.

BEllicam laudem & gloriam triumphorum vtilitas ſemper imitatur ærarij, ne profuſa largitio ſemina magis excitet præliorum. Quæ ſi prouidentia Maieſtatis imperatoriæ reprimatur, non amplius bellorum florebit improbitas, ſed collatorum potius defecta ſubſidia recreabuntur. Quod ſi largitio immoderata ſeruanda profuderit, opũ delectabilitas* nullo vetuſtatis more poterit iam neceſſitatibus ſubuenire. Quamobrem patrum nobis eſt pauliſper providentia referenda, quam in rebus egenis habuerint, vel quæ nunc in tanta facultatum licentia videatur. Rectores ſuperioris vitæ non otioſis opibus, ſed*

* f. comitatur.

* f. defectibilitas.

condendis potius mœnibus lætabantur, in quorum decorem uniuerſam auri argẽtiq; materiam conferebant. Æris quoq; copiam in ſimulachris propriis ad virtutis ſuæ teſtimonia figurabant. Ut verò emendi & vẽdendi utilitas, & ut facultas regiæ largitati ſuppeteret, in æris uſum exculta politius terram & igne ſolidatam, certis quoq; expreſſionibus figuratam, auro argentoq; repoſito uſui habuerunt. Sed poſteriores faſtidientes priſcæ vilitatis inuentum, formatos è coriis orbes auro modico ſignauerunt, quibus Regum munificentia, & commutationum neceſſitas intactis collatoribus utebatur. Sequentior verò ætas æris redundãte materia, quam publicus iam mœnium recuſabat ornatus, diuturna ut prior monumenta meditata, æs validum ipſo põdere precioſius figurauit: cuius ſpecies pro qualitate (ut diximus) ponderis diuturnior fuit. Sed potentia regalis pro licentia ſpeciem ſuam tantum in auro argentoq; ſignauit: quæ pro reuerentia figuræ nullis uſibus proficiens, ad honorem regium ſacrata permanſit. Æris autem

materia, quæ iam præ copia vilior erat, ad dona militaria & varia populorum commercia ſignabatur. Conſtantini temporibus profuſa largitio aurum pro ære, quod antea magni precij habebatur, vilibus cõmerciis aſsignauit. Sed huius auaritiæ origo hinc creditur emanaſſe. Cum enim antiquitus aurum argentumq; & lapidum pretioſorum magna vis in templis repoſita, ad publicum perueniſſet, cunctorum dandi habendiq; cupiditates accendit. Et cum æris ipſius, quod Regum (vt diximus) fuerat vultu ſignatum, enormis jam & grauis erogatio videretur; nihilominus tamen à cæcitate quadam, ex auro quod precioſius habetur, profuſior erogandi diligentia fuit. Ex hac auri copia priuatæ potentium repletæ domus, in perniciem pauperum clariores effectæ, tenuioribus videlicet violentia opпreſsis. Sed afflicta paupertas, in varios ſcelerum conatus accenſa, nullam reuerentiã juris aut pietatis affectum præ oculis habens, vindictam ſuam malis artibus commendauit. Nam ſæpe grauiſsimis damnis

Digitized by Google

En Cæſar agnoſcit ſuum
Nomiſma nummis inditum,
Cui nummus omnis ſcribitur.

Vnde Iuuenalis Satyr. 14. monetam ita definit.

Conciſum argentum in titulos facieſque minutas

& Satyra VIII. -- *lance beata*

Dacicus aut ſcripto radiat Germanicus auro.

Quantitas ea eſt, quam paulo ante dixit æqualitate ſua, quod publicam ac perpetuam æſtimationem habet, difficultatibus permutationum ſubuenire. Quia rerum nimirum omnium incerta, fluxa & variabilis eſt æſtimatio, vt Plato inquit: τὰς μὲν χρείας εὕροι τις ἂν καιρῷ καὶ νόμῳ καὶ ἡδοναῖς καὶ ἔθεσι καὶ τύχαις ἄνω καὶ κάτω εἰς τὴν τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μεταβαλλομένας. Nummi perpetua & certa eſt ęſtimatio, vt ait Vlp. in l. 3. D. de in lit. iuran. adeo vt omnibus rebus vænalibus poſſit adęquari ſemper commodiſſimè: omnes enim res pecunia æſtimãtur. L. pen. C. de conſtit. pecun. Ideo nummum vſum dominumque ex quantitate ait præbere magis quàm ex ſubſtantia. In nummis & pecunia non corpora ſpectantur, ſed valor & poteſtas: vt pecunia valeat & cenſeatur non lamella, ſed æſtimio & indicatura. l. 1. §. non ſolum D. ad leg. Falcid. l. 1. D. de contrah. empt. l. 29. & l. 94. D. de ſolut. Res cæteras ex ſubſtantia non quantitate, quia quantitas & valor earum perpetuus non eſt: ſed (ut Tullius loquitur) precia earum ſæpe iacent. Nummi precium eſt perpetuum, vt eiuſdem ponderis nummi eodem ſemper valore cenſeantur, æqualitate quadam admirabili, etiamſi diuerſorum ſint vultuum; ne Philippei (puta) pluris ſint quam Antoniniani. L. III. C. de veter. numiſm. poteſt. Theodoſ. nouel. XXV. de pret. ſolidi. Leo philoſ. Nouel. LII. ſi modo in pondere conveniant,

quod

quod ſolent. Hæc eſt illa æqualitas, quam etiam Barbaris fuiſſe admirabilem Plinius & Solinus ſcribit: *Stupuiſſe regem Taprobanes pecuniam, quæ cum liberto Annii Plocami capta fuerat, quod tametſi ſignata diſparibus foret vultibus, parem tamen haberet modum ponderis,* (vel vt Plinius loquitur) *quod pares pondere denarii eſſent in captiua pecunia, cum diuerſæ imagines indicarent à pluribus factos. Cuius æqualitatis contemplatione Romanam amicitiam flagrantius concupiuit*. Et quam aliquando Nicephorus Phocas quod contra legem moremque maiorum violaſſet, tetartero excogitato, non parum ſubditis incōmodaſſe ſcribitur: Νόμου καὶ ἔθους, inquit Cedrenus & Zonaras, ὄντων πάντα χαρακτῆρα βασιλέως, εἰ μὴ τῷ σταθμῷ ἐλαττοῖτο, δύναμιν εἰσφέρειν καὶ ἔχειν ἰσότιμον, ὁ τὸ ἑαυτοῦ προκεκρίσθαι ἐνομοθέτησεν, ὑποβιβάσας τοὺς τῶν ἄλλων. Ἐξ ἧς αἰτίας οὐ μικρῶς ἔθλιψε τὸ ὑπήκοον ἐν τοῖς λεγομένοις ἀλλαγίοις. Et hoc vult ipſa Monetæ effigies, quæ eadem plane figura pingitur qua Æquitas, cum bilance & cornu copiæ, in nummis Hadriani, Domitiani, Diocletiani, Conſtantis,

Et in nummis Probi & Criſpi Impp. tres tales diuæ effictæ cernuntur, tria (vt puto) monetæ genera ex auro, argento, ære ſignificantes, ſingulæ cum bilance & cornu Amaltheæ: quorum hoc ſignificat, nummo omnia eſſe parabilia; vt & Philemo comicus, *argentum eſſe cornu Amaltheæ*: illa ęqualitatem illam cudendę mone-

Digitized by Google

tæ; vt eiuſdem generis & gradus numi eodem ponde-re ad amuſſim cudantur; qui eiuſdem ponderis ſunt, eodem valore perpetuò cenſeantur.

LEGES NVMMARIÆ ROMANORVM.

CAPVT III.

I.

TRIVMVIRI MONETALES AVRVM, ARGENTVM, ÆS PVBLICE SIGNANTO. Vetuſtiſſima XII. Tabularum ſanctio. Pomponius L.2.D. de orig. iur. §. Eodem tempore: *& triumuiri monetales, æris, argenti, auri flatores*. Qui his notis noti: IIIVIRI. A. A. A. F. F. Tullius epiſt. 13. lib. 7. *Treuiros vites cenſeo: audio Capitales eſſe: mallem auro, argento, ære eſſent.* Et hi quidem ſtante Republica magiſtratus monetales erant. Sub Principibus Procuratores monetę vel Prępoſiti, qui ſub cura Comitis ſacrarum largitionum, & Monetarios magno numero ſub ſe habebant, vt ex Codice, Noticia Imperii, Marcellino aliiſque conſtat. Summa legis eſt, *Ne quis præter magiſtratus monetales monetam facere audeat*. Quiſquis enim priuatus priuatim facit, falſam vel falsò facit: adulter eſt monetę, & vindex eſt Lex Cornelia Nummaria. L.1.2.4.5.8.C.de falſa mon. παραχαράκτας vocat l. 8. C. Th. eod. graue crimen, quod etiam in legem Maieſtatis incidit, vt ibi dicitur, & l.7.C.Th.de indulg.crim. Quorum artes erant variæ. Alii enim falſa fuſione faciebant, d. l. 2. & l. 3.C.Th.eod. quod eſt *fingere nummos*. l. 8. & 9.D.ad leg. Cornel.de falſ. vbi *flauerit* eſt fuderit, vtique deteriores bonis, pro argẽteis ſubæratos, vel ſtanneos aut plumbeos. l.9.§.1.D.eod. Alii etiam percutiebant, falſo iconio

nio confecto,vt l. 19. Eod. Alii tingebant, vt loquitur D.l.8.id eſt deaurabant,inargentabant,vel aliqua arte colorem conciliabant : vnde *Tinctura* nomen (*Eliſsir* Arabes vocant) inter illos notum. Pœna autem falſariorum monetæ apud Ægyptios fuit manus amputatio,teſte Diodoro Siculo lib.2. & Græcos , teſte Harmenopulo lib.6. Tit. περὶ διαφόρων ποινῶν. §. περὶ μονήτας. Baſilic.lib.60. Tit. περὶ χαραχτ. Nouella 34.cap.13.Lõgobardor.lege lib. 11. cap.98.Witigothor.lib.2.Tit.5. lege 8.Caroli M.Capitul.Tit.De falſa monet.

I I.

MONETARII IPSI IVSTE SINCEREQVE NVMMOS FACIVNTO. Iuſtè, à metallo & pondere. Metalla ſincerè adminiſtranto : *Auri flamma nulla iniuria permixtionis albeſcat : argenti color gratia candoris arrideat : æris rubor in natiua qualitate permaneat*, ait idem Caſſiodor.lib.7.epiſt.32.Itaque peculatus tenebatur, qui in aurum,argentum,æs publicum quid inderet,immiſceretue,aut fieri permitteret.L.1. D. ad leg. Iul. de peculat. Ait, *Publicum* : quia ex priuato metallo nec in publica moneta impune pecunia cuditur. l. 6.7.9. C. Th.de falſa mone. Ponderis deinde ratio conſtet,qua potiſſimum moneta cenſetur. *Pondus quinetiam conſtitutum denariis præcipimus debere ſeruari, qui olim tam penſo quàm numero vendebantur : vnde verborum vocabula competenter ab origine trahens Compendium & diſpendium pulchrè vocauit antiquitas* , ait idem Rex apud Caſſiodor. Hoc eſt quod loquitur ipſa MONETÆ effigies, eadem planè figurâ qua Æquitas repreſentata in ipſis nummis,cum bilance & cornucopiæ ; quorum hoc ſignificet, nummo omnia eſſe parabilia, illa æqualitatem cuſionis, vt eiuſdem generis & gradus nummi etiam ſub diuerſis Principibus (quam ęqualitatis curã in

C 3 Rom-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Romana pecunia Regi Taprobanes ſummæ admirationi fuiſſe, Plinius & Solinus ſcribunt) eodem pondere ad amuſſim cudātur; qui eiusdem ponderis ſunt, eodem valore perpetuò cenſeantur. Id quod ſequitur,

III.

NVMMORVM EIVSDEM GENERIS PROBORVM OMNIVM IDEM PRECIVM ESTO, etiamſi diuerſorum ſint Principum. l. 3. C. de veter. numiſm. poteſt. etiamſi diuerſa orbis figura aut menſura ſint, modo pondus idem. l. vnica. C. Th. Si quis ſolidi circul. exter. incider. Hac lege violata, & tetartero (quod vocabat) excogitato, male audiit Nicephorus Phocas, vt Zonaras & Cedrenus ſcribit: Νόμου καὶ ἔθους ὄντος, πάντα χαρακτῆρα βασιλέως, εἰ μὴ τῷ σταθμῷ ἐλαττοῖτο, δημόσιον εἰσφέρειν καὶ ἔχειν ἰσότιμον, ὁ τὸ ἑαυτοῦ τεταρτηρὸν ἐνομοθέτησεν, ὑποβιβάσας τοὺς τῶν ἄλλων: ἐξ ἧς αἰτίας οὐ μικρῶς ἔθλιψε τὸ ὑπήκοον ἐν ταῖς ἀλλαγαῖς.

IV.

NVMOS LEGITIMOS REPROBARE NVLLI FAS ESTO, ſub pœna legis Corneliæ capitali. Paulus v. ſentent. tit. 25. in princ. *vultuve Principum ſignatam monetam præter adulterinam reprobauerit.* Arrianus ad Epictetum lib. 3. τὸ τοῦ Καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκιμάσαι τῷ τραπεζίτῃ, οὐδὲ τῷ λαχανοπώλῃ: ἀλλ' ἂν δείξῃς, θέλει οὐ θέλει, ὡς θέλει προέσθαι αὐτὸν δεῖ τὸ ἀντ' αὐτοῦ πωλούμενον. L. 1. C. de veter. numiſm. poteſt. Id quod & multis Principum legibus repetitum eſt, Theodoſii Nouella 25. de prec. ſolid. Maioriani nouel. 1. §. præterea nullus. Iuſtiniani pragmatica ſanct. ad Vigil. Pap. cap. 19. Leo Philoſop. nouel. 52. Et tandem adeo Caroli M. Imp. lib. 3. Longobard. leg. Tit. 28. *Quicunque liber homo denarium merum & bene peſantem recipere noluerit, bannum noſtrum, id eſt,* LX. *Solidos componat &c.* Reprobos autem nummos recuſa-

Digitized by Google

recuſare fas eſt: qui etiam numerati non liberationem pariunt ſoluenti. L.eleganter.24.§.1.D. de pignerat. act. Imo deprehenſi publicè abolebantur,conflabantur,concidebantur. Etymologici auctor: Διαχέκοπται, οἷον ἀδοκίμαστον ἐστι. Διέκοπτον γὰρ τὸ ἀδόκιμον νόμισμα οἱ παλαιοί.

V.

NVMISMA PVBLICE SIGNATVM NVLLVS VIOLATO. Non deſcalpendo,rodendo vel in orbem attondendo,quod eſt *radere*. L.8.D. de falſis. & apud Paulum.d.Tit.25.ſentent. de quo eſt peculiaris Conſtantini Imp.lex C.Theod.lib.9.Tit.22. *qui menſuram circuli exterioris in ſolido inciderit & arroſerit*. Id eſt περικόπτειν Baſilicis, & παραψαλίσαι, qui id agunt: de quibus eſt Titulus lib.60.Baſiliſ. περὶ χαραχτῶν καὶ παραψαλιστῶν. Quo crimine infamem quendam Alexandrum Logothetam ψαλίδιον ſiue *Forciculam* à Byzantinis dictitatum Procopius lib.3. de bello Goth. meminit: idemque grauiſſimè in publicam pecuniam tractantibus,ſi eius integritas deminuta ſit, improbat Theodahatus Rex apud Caſſiodorum lib.1.Epiſt.10.Non purgando, ſiue argentum ab ære ſeparando. l. 6. C.Th. & falſa mon.qua re vitiari & corrumpi monetam oportebat,quod totum genus iam inde Lege Cornelia ſeueriſſime prohibitum fuiſſe ſupra expoſuimus. Paulus d.loco: *Qui nummos adulteraverit,lauerit,conflauerit,raſerit,corruperit,vitiauerit.* C.Theod.*Si quis pecunias conflauerit &c.* L. unica.C.de auri publ. proſecutor. *Cenſemus ne quis abſque præcepto viri illuſtris Comitis ſacrarum largitionum, coquendum aurum ſumat &c.* Et ad finem eius legis, conſeruationem nimirum monetæ Principum,pertinet etiam ſequens.

VI.

NEQVE AD EXTEROS MERCANDI CAVSA TRANS-

TRANSFERTO. Neque enim frugibus, vino, oleo, liquamine Barbaros inſtruere licebat. l. 3. & 4. C. quæ res vendi non poſſunt. l. 1. C. quæ res export. non deb. Multo minus armis teliſque & omni ferro. l. 2. C. eod. Minimè omnium auro & pecunia. l. 2. C. de commer. & mercatorib. Et commutare quidem cum illis certis temporibus merces ſpeciesque fas erat. l. 4. C. eod. emere non item, pecunia pro mancipiis aliisque rebus data: multo minus pecuniam ad illos vendendam deferre, vltra quam ad ſumptus itineris opus ſit. l. 1. C. Theod. *Si quis pecunias conflauer. vel mercandi cauſa trãstulerit &c.* Noſtri quoque imperii lege publica argentum & aurum infectum, ſed & vaſa argentea præterquam deaurata, item Ducati probi, aurumq; Rhenanum ſignatum exportari vetatur, ſub eadem pœna qua falſa pecunia. Comit. LIX. §. 77. & 84. Deput. §. 31.

VII.

PECVNIA CVM MORTVIS NE DEFODITOR. Quod eſt ex XII. Tabulis: *Neve aurum addito.* Quamuis non intermitterent ſimpliciores homines, & mulierculæ, vt apparet ex l. 14. §. impenſa. D. de religios. l. vlt. §. vlt. D. de auro arg. leg. Ideo mandatis etiam Principalibus interdictum fuit, *Ne pecunia ſepeliatur.* L. 4. §. non fit locus. D. ad leg. Iul. pecul. Et in Baſilicis Titulus eſt lib. 45. Οὐκ ἔξεστι συντέμνειν τοῖς τεθνεῶσι χρήματα. Caſſiodorus lib. 4. Epiſt. 34. *Aedificia tegant cineres; columna vel marmora ornent ſepulchra: talenta non teneant, qui viuendi commercia reliquerunt.* Ibidemque ait, *Culpa genus eſſe inutiliter in abditis relinquere mortuorum, vnde ſe vita poteſt ſuſtentare viuentium.*

PHI-

PHILOSOPHI VETERIS ANONYMI DE RE monetaria monitio, ad THEODOSIVM AVG. eiuſque filios HONORIVM & ARCADIVM CÆSS.

De inhibenda largitate.

Bellicam laudem & gloriam triumphorum vtilitas ſemper imitatur ærarij, ne profuſa largitio ſemina magis excitet præliorum. Quæ ſi prouidentia Maieſtatis imperatoriæ reprimatur, non amplius bellorum florebit improbitas, ſed collatorum potius defecta ſubſidia recreabuntur. Quod ſi largitio immoderata ſeruanda profuderit, opũ delectabilitas* nullo vetuſtatis more poterit iam neceßitatibus ſubuenire. Quamobrem patrum nobis eſt pauliſper prouidentia referenda, quam in rebus egenis habuerint, vel quæ nunc in tanta facultatum licentia videatur. Rectores ſuperioris vitæ non otioſis opibus, ſed*

* f. comitatur.

* f. defectibilitas.

Digitized by Google

condendis potius mœnibus lætabantur, in quorum decorem vniuerſam auri argẽtiq́ materiam conferebant. Æris quoq́ copiam in ſimulachris propriis ad virtutis ſuæ teſtimonia figurabant. Vt verò emendi & vẽdendi utilitas, & ut facultas regiæ largitati ſuppeteret, in æris uſum excultã politius terram & igne ſolidatam, certis quoq́ expreſſionibus figuratam, auro argentoq́ repoſito uſui habuerunt. Sed poſteriores faſtidientes priſcæ vilitatis inuentum, formatos è coriis orbes auro modico ſignauerunt, quibus Regum munificentia, & commutationum neceßitas intactis collatoribus utebatur. Sequentior verò ætas æris redundãte materia, quam publicus iam mœnium recuſabat ornatus, diuturna ut prior monumẽta meditata, æs validum ipſo põdere precioſius figurauit: cuius ſpecies pro qualitate (ut diximus) ponderis diuturnior fuit. Sed potentia regalis pro licentia ſpeciem ſuam tantum in auro argentoq́ ſignauit: quæ pro reuerentia figuræ nullis uſibus proficiens, ad honorem regium ſacrata permanſit. Æris autem

Digitized by Google

materia, quæ iam præ copia vilior erat, ad dona militaria & varia populorum commercia ſignabatur. Conſtantini temporibus profuſa largitio aurum pro ære, quod antea magni precij habebatur, vilibus cōmerciis aſsignauit. Sed huius auaritiæ origo hinc creditur emanaſſe. Cum enim antiquitus aurum argentumq́ & lapidum pretioſorum magna vis in templis repoſita, ad publicum perueniſſet, cunctorum dandi habendiq́ cupiditates accendit. Et cum æris ipſius, quod Regum (vt diximus) fuerat vultu ſignatum, enormis jam & grauis erogatio videretur; nihilominus tamen à cæcitate quadam, ex auro quod precioſius habetur, profuſior erogandi diligentia fuit. Ex hac auri copia priuatæ potentium repletæ domus, in perniciem pauperum clariores effectæ, tenuioribus videlicet violentia oppreſsis. Sed afflicta paupertas, in varios ſcelerum conatus accenſa, nullam reuerentiā juris aut pietatis affectum præ oculis habens, vindictam ſuam malis artibus commendauit. Nam ſæpe grauiſsimis damnis

affecit imperia, populando agros, quietem latrociniis perſequendo, inflammando odia, & per gradus criminum fouit Tyrannos, quos ad gloriam virtutis tuæ produxit magis quàm ſuccendit audacia. Erit igitur curæ prudentiæ tuæ, optime Imperator, repreſſa largitate & collatori proſpicere, & in poſterum nominis tui gloriã propagare. Deniq; pauliſper felicium temporum reuolve memoriã, & antiquæ paupertatis famoſa regna conſidera; quæ agros colere, & abſtinere opibus norant, quæ hæc honoris laude per omne æuum frugalitas incorrupta commendet. Certè Aurea nuncupamus, quæ aurum penitus non habebant.

De fraude & correctione Monetæ.

I*Nter damna reipublicæ non ferenda, ſolidorum figura aliquantorum fraudibus deprauata diuerſa populos ratione ſolicitat, & regiæ Maieſtatis imaginem, dũ per monetæ culpam refutatur, imminuit:*

Emenda-

*Ementis enim eundem ſolidum fraudulenta calliditas, & vendentis damnoſa neceſſitas, difficultatem quandam ipſis contractibus intulerunt, ne rebus poſſit intereſſe ſimplicitas. Ergo huic quoq; parti Maieſtatis veſtræ eſt, vt in omnibus, adhibenda correctio: ita vt opifices monetæ redacti vndiq; in vnam inſulam congregentur, nummariis & ſolidorum vſibus profuturi: à ſocietate videlicet in perpetuum contiguæ terræ prohibiti, ne commixtionis licentia fraudibus opportuna, integritatem publicæ vtilitatis obfuſcet. Illic enim ſolitudine ſuffragante integra fides monetæ præſtabitur: nec erit fraudi locus, vbi nulla eſt mercis * occaſio. Verùm vt qualitas futuræ diſcuſſionu appareat, formas & magnitudinem tam æreæ quàm aureæ figurationis pictura prænunciante ſubieci.*

* f. commercij.

Felix inchoatio ſacræ diuinæque monetæ.

NOTÆ

NOTÆ.

Condendis mœnibus) Obſeruatu dignum eſt, vrbis Romæ mœnia mirabili magnificentia fuiſſe, & cæteris omnium vrbium nimio præſtantiora: quippe in quorum (vt hic dicitur) decorem vniuerſam auri argentique & æris materiam conferebant. *Dignitas publicorum mœnium vrbis æternæ* dicitur in L. 3. C.Th. de calc. coctor. vrb. Rom. *Pulchra mœnia* dicit Prudentius lib. I. in Symmach. Symmachus ipſe lib. x. epiſt. 34. ad Impp. hoſce Theodoſ. & Arcad. *iuſtæ inquiſitionis, qua me cultum ſpoliatorum mœnium inueſtigare iuſſiſtis*. Caſſiodorus III. Variar. epiſt. 21. ſcribit, *nullibi tantam mœnium pulchritudinem reperiri poſſe*. Idē epiſt. 29. ait, *multa in ea vrbe decora mœnium eſſe.* Et lib. VII. cap. 17. *mirabilem ſyluam mœnium Romanorum* prædicat: vbi Syluam accipere videtur pro columnarum multitudine, quomodo Sidonius in Burgo Leontij: *arctatis ſtat ſaxea ſylua columnis.* Idē Caſſiodorus in fine Chronici refert, Theodericum regem Gothorum cùm Romam aduenisſet, *admirandis mœnibus* deputaſſe per annos ſingulos maximam pecuniæ quantitatem. Apud eundem Variar. III. Epiſt. 31. Theodericus Rex jubet diligenter inquiri in fures, qui *æs & plumbum de ornatu mœnium Romæ ſuſtulerant, quæ auctores ſuos ſæculis conſecrarant.* Hiſce accedat iſte Philoſophi locus, & quod mox dicit: *æris redundante materia, quam publicus iam mœnium recuſabat ornatus.*

Simulachris propriis) Quo nomine Ammian. Marcellinus lib. XIIII. reprehendit Romanos ſui ſæculi, quod ardenter affectarent ſtatuas, æternitati ſe

Digitized by Google

poſſe commendari æſtimantes; *quaſi plus præmii* (inquit) *ex ſigmentis æreis ſenſu carentibus adepturi, quàm ex conſcientia honeſte recteque factorum.* In quam ſententiam eſt & Symmachi epiſtola 105. lib. IX. Quinimo, vt ſcribit Caſſiodorus VII. Variar. c. 13. Romæ in plateis erat quidam velut *populus copioſiſſimus ſtatuarum precioſarum*. Et 14. *Tot ibi ſtatuas fuiſſe, vt poſteritas parem populum arte dederit, quàm natura procreauerit.* adeò vt peculiares ad eas ſeruandas cuſtodes, & eis præfectus Comes, fuerint deputati.

Formatos è coriis orbes) Numa Pompilius populo Romano pro congiario dedit ligneos & ſcorteos aſſes, vt Euſebius in Chronicis ſcribit, interprete Hieronymo. Seneca lib. V. de Benefic. cap. 14. *Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percuſſum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat.*

Auri argentiq́ in templis) Idipſum in Conſtantino deplorat Zoſimus, Eunapius, Libanius; gratulatur Euſebius. Vnicè huc facit locus Iul. Firmici Materni, in lib. De errorib. profan. relig. ad Conſtantinum & Conſtantem: *Tollite, tollite ſecuri, ſacratiſſimi Imperatores, ornamenta templorum. Deos iſtos aut Monetæ ignis, aut metallorum coquat flamma. Donaria vniuerſa ad vtilitatem veſtram dominiumq́ transferte. Poſt excidia templorum in maius Dei eſtis virtute prouecti.* Et veriſſimum eſt, quod hic Auctor ſcribit, poſt Cõſtantinum Imp. auri vſum magis quã prius vnquam increbuiſſe. Naſcentis Romæ tempore Saturnus & Ianus æneam pecuniam ſignauerant, æs graue in vſu erat, per æs & libram omnia gerebantur, mulctæ quoque aut in pecudibus aut in ære dicebantur. Sub Conſulibus & Cæſaribus argentum potiſſimum terebatur,

rebatur, ſeſtertiaria calculi ratio & denariaria in vſu: victis quoque gentibus (vt Plinius annotat) in tributo argentum imperabatur, ſicuti Carthagini victę & Iudææ. At ſub poſterioribus principibus illis Chriſtianis aureorum & ſolidorum & obryzatorum perpetua mentio crepat, omnia ad aurariam rationem redacta, tum tributa & illationes in auro, aurum coronarium: mulctæ adeo per pondo & libras auri infligebantur. Et cum veterum Cæſarum aurei perpauci appareant, horum frequentiſſimi inueniũtur. Quin & in poſterioribus Græcorum hiſtoriis ſubinde legimus, aurum per centenarios dimenſum & numeratum. Planè Lucretij illud dicas:

Nunc iacet as, aurum in ſummum ſucceſsit honorem.

Repreſſa largitate) Eo ſanè nomine huncce Theodoſiũ laudat Panegyriſtes Latin. Pacatus: *At te voluiſti incipere cenſuram, & impendia palatina minuendo, nec ſolum abundantem reiiciendo ſumtum, ſed vix neceſſarium vſurpando dimenſum, quod natura difficillimum eſt, emendaſti volentes. An quis ferret moleſtè, ad Principis ſemet modum coerceri? aut ſubtractum ſibi doleret de priuata luxuria? cum videret Imperatorem rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parcè contentèque viuentem, modico & caſtrenſi cibo ieiunia longa ſolantem: ad hoc aulam omnem Spartanis gymnaſiis duriorem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem.*

Per monetæ culpam refutatur) Hoc eſt quod Theodoſius & Valentinianus Impp. queruntur Nouella XXV. *Frequens ad nos, Quirites, temerarii auſus querela peruenit, vt in parentum noſtrorum contumeliam, inſigniti ſolidi eorum nominibus ab omni emptore recuſentur: quod diu impunitum eſſe non patimur. Hoc ergo edicto agnoſcat* vni-

Digitized by Google

vniuerſitas capitale manere ſupplicium, ſi quiſquam vel domini patris mei Theodoſii, vel ſuperiorum Principum ſolidum aureum integri ponderis refutandum eſſe crediderit, vel pretio minori taxauerit. Quod pertinet & L. vlt. C. de veter. numiſm. poteſt. Ait, *per monetæ culpam*, dum nimirum vendentes in nummis neſcio quid ſubinde cauſantur. Quam moroſitatem eleganter depingit Plautus in Querulo: *Quid tam ſimile, quam ſolidus ſolido? Tamen etiam diſtantia quæritur in auro, vultus, ætas, & color, nobilitas, literatura, patria, & grauitas ad ſcriptulos quæritur in auro plus quàm in homine.*

Ementis ſolidum) id eſt, accipientis, ſiue is nummularius aut campſor ſit, ſiue alius quiſcunq; in foro vænalium. *Vendere* enim nummum dicitur, qui erogat; *emere*, qui accipit. Vlpianus in L. IX. §. I. D. ad Leg. Cornel. de fals *Ne quis nummos ſtanneos, plumbeos emere vendere dolo malo vellet.* Cod. Th. lib. IX. Tit. XXII. *Omnes ſolidi vno precio æſtimandi ſunt atque vendendi, quamquã diuerſa forma ſit.* Et ibidem: *vel figuratum ſolidum adultera imitatione in vendendo ſubiecerit.* Caſſiodorus VII. Variar. 32. *Pondus etiam denariis præcipimus ſeruari, qui olim tam penſo quàm numero vendebantur.* Hinc argentarij, qui omne genus monetæ repræſentare poſſent, *venditores pecuniæ* dicuntur. Symmachus lib X, epiſt. 42. *Vendendis ſolidis, quos plerumque publicus vſus expoſcit, collectariorum corpus obnoxium eſt.* Nouella Theodoſij XXV. *Ne vnquam intra ſeptem millia nummorum ſolidus diſtrahatur, emptus à collectario ſeptem millibus ducentis.* Vt Græcis νομισματοπώλης apud Antiphonem, & νομισματοπωλικὴ apud Platonem, idem quod ἀργυραμοιβὸς & ἀργυραμοιβικὴ, cuius eſt καταλλάττειν καὶ κατακερματίζειν τὰ νομίσματα, iuxta Pollucem. Quod in

Theophane ſæpe occurrens, totidem locis interpres Hiſtoriæ Miſcellæ vertit, *Venditores pecuniæ*.

Opifices monetæ) Cælatores, fuſores, malleatores. *Aurifices ſpecierum*, *aurifices ſolidorum*, *ſculptores*, L. VII. & ibi inſerta noticia. C. de Palatin. ſacrar. largit. Quorum totum corpus & ſchola erat, Procuratoribus & Rationalibus ſubditum, hominum genus cum liberis & vxoribus huic ſoli miniſterio addictum & obnoxium. L. I. VII. XIII. C. de murileg. monetar. Et ab aliis dignitatibus remotum. L. VI. C. de dignitat. Eorumque tantus numerus & factio erat, vt Aureliano Imper. procuratore ſuo Feliciſſimo interfecto, aduerſus Principem ſe extulerint, vnde graue bellum motum quod vix extingui potuit, Vopiſco, Eutropio, Victore, Suida auctoribus.

Commixtionis) non tantum ſequioris metalli cum auro vel argento, ſed etiam priuati metalli cum publico: qua in re olim non minus quàm hodie à cupidis hominibus lucrum per fraudem quæſitum, patet ex L. VI. & VII. C. Th. de fal. mone.

Digitized by Google

DE RE MONETARIA GERMANICI IMPERII,

LIBER SECVNDVS.

DE ROM. REIPVBL. DECLINANTIS MONETA: NOMINATIM DE BYZANTINIS.

CAPVT I.

DE VETERIS Imperii re monetaria diximus, dum apud Romanos rerum dominos gentemque togatam illud ſtetit: quod argumentum antea multis tractatum, & in antiquis ſcriptoribus multum adminiculi habet. Nunc de mutato Imperio, & ad Germanos translato aliquid adiiciamus; in quo nummaria res denſis tenebris inuoluta, nec aliquid ferè lucis aut ſubſidii nobis apparet. Dabimus tamen quod poſſumus.

Romæ imperio declinante, & barbaris nationibus, Gothis, Longobardis, Francis inualeſcentibus, quandiu Imperatores apud Nouam Romam reſidentes, & Exarchos ſuos apud Rauennam habentes, aliquatenus ſaltem in ſpeciem in Occidente recognoſcebantur (nã per annos illorum imperii & Indictiones tẽpora computare ipſa Roma ſolebat) eorum etiam moneta apud Byzantium cuſa, aurea præſertim, per Occidentis prouincias, Italiam dico, Galliam & Germaniam frequens

vſurpabatur. *Byzantios* & *Byzantinos* dixerunt: de quibus mox plura dicam, vbi prius eorum figuram expoſuero.

Romani enim Principes vt in cudenda moneta non minimam maieſtatis ſuæ partem poſuerunt, eiq; gloriæ ſuæ monumenta ſummo ſtudio & ambitione impreſſerunt; ita poſtquam Chriſto Domino nomina dederunt, omiſſis prioribus illis è gentilitate petitis figurarum characteribus, relligionem veram etiam nummis conſecrare voluerunt. Conſtantinus M. ad fidem veram conuerſus, Crucis ſignum vt labaro, clypeoque & galeæ ſuæ, ita etiam nummis inſculpſit, Euſebio & Sozomeno auctoribus: quod inſtitutum poſteritas eius ſequuta conſtanti deuotione ſeruauit, & diuerſis modis expreſsit, vt apud Lipſium lib. III. de Cruce cap. 15. & ſeq. & Anton. Auguſtinum Dial. I. Tab. 6. 7. videre eſt. Poſtea ipſum etiam Dominum appoſuerunt, modò Imperatori ad latus, & diadema ei ſua manu imponentem, ad exprimendum ſcilicet titulum illum, θεοστεφεῖς, *à Deo coronati*, quem illorum æmulatione Francos etiam vſurpaſſe legimus: modò auerſa nūmi parte, tenentem librum vitæ, cum inſcriptione: IHESVS. CHRISTVS. REX. REGNANTIVM.

Alii verò in totum omiſſa ſua imagine & titulo, Chriſtum ſolum inſculpſerunt, cum litteris: IHS. XPS.

EMMA-

Digitized by Google

EMMANVEL. auerſa parte modò has litteras: IHESVS. CHRISTVS. BASILEVS. BASILEON, quod Iohanni Zimiſci Imp. Cedrenus, Scyllitzes, & Glycas tribuunt: προσέταξε καὶ ἐν τῷ νομίσματι καὶ ἐν τῷ ὀβόλῳ εἰκόνα ἐγγράφεσθαι τοῦ Σωτῆρος, μὴ πρότερον τούτου γινομένου. ἐγράφοντο δὲ καὶ γράμματα ῥωμαϊστὶ ἐν θατέρῳ μέρει ὧδέ πῃ διεξιόντα: Ἰησοῦς Χριστὸς βασιλεὺς βασιλέων. Τοῦτο δὲ καὶ οἱ καθεξῆς ἐτήρησαν βασιλεῖς. modò crucem quadratam, cum litteris: IHS. XPS. NIKA. quod omninò imitati Franci, ſolenne illud in ſuis aureis circa crucem floreſcentem fecerunt: CHRISTVS VINCIT, CHRISTVS REGNAT, CHRISTVS IMPERAT. Vt planè agnoſcas, quod Paulinus ad Cytherium canit:

Regemq; Chriſtum confitentur Principes,
Et ſceptra ſubmittunt cruci:

Aliquando & Virginem Theotocon hoc honore affeciſſe, meminit Balſamon in Nomocan. Phot. Tit. I I. cap. 2. & nummi ipſi exhibent.

Hi ergo Byzantini illi fuerunt: quorum quidẽ in annalibus eorum temporum, & diplomatis, bullis, fundationibus, omniſque generis inſtrumentis & memoriis mentio frequentiſſima. Hiſtoria Florẽtina à Theod. de Nihem edita, in Conrado IIII. *Promittentes maximam Byzantiorum ſummam dictus Gallicus, ſi ab eadem obſidione decederent.* Ita in c. 10. De iureiur: *Quod cum V. Clericus duos Biſantios nomine Eccleſia de ſtatera ſe annua-*

tum ſoluturum firmaſſet. In confirmatione Henrici IIII. anno MLXXV. apud Trithemium in Chron. Hirſaug. *ſuper hæc omnia Comes ſæpedictus Apoſtolicum priuilegiũ adquiſiuit, & conſtituit vt vnus aureus quem Byzantium dicimus, ſingulis annis Romam ad altare S. Petri ab Abbate perſoluatur*. Et in ipſo priuilegio Gregorii PP. quod ſequitur: *data annua aurei Byzantij penſione poſtulauit*. Et apud eundem in bulla Vrbani PP. anno MXCV. *ad indicium percepta huius à Romana Eccleſia libertatis, Byzantium aureum Lateranenſi palatio perſolvetis*. Et in ſexcentis aliis. Hi ſunt quos Francogalli *Beſants d'or* dixerunt: quorum mentio cum alibi multa, tum notabilis in hiſtoria S. Ludouici IX. Regis, cap. 42. *Que ſi la Roine vouloit bailler deux cens mille Beſans d'or (qui valoyent lors cinq cens mille liures) qu'elle deliureroit le Roy en ce faiſant*. Et in quadam fabella ludionis cui nomen Courte Barbe: *Tenez, ie vous donne ce Beſant: c'eſtoit une piece d'or valant enuiron vn Angelot*. apud Cl. Faulchet. lib. 2. de ling. Gall. cap. 86. Vide & Franc. Raguellum in Lexico, verbo, *Bezant d'or*. Nec aliunde factum puto, quod Veſontioni notæ ciuitati Maximæ Sequanorum, hodie *Bezançon*, Chryſopolis nomen, velut à chryſinis illis, ob ſolam ſoni alluſionem fecerit Guntherus Poeta lib. V. Ligurini, de regno Arelatenſi loquens:

Has ibi metropoles & clari nominis vrbes,
Chryſopolin placidam, Lugdunum, ſiue Viennam,
Quaque tuos ſpumante mari Prouincia fines
Claudit Arelatum, validis obnoxia ventis.
Chryſopolin Dubius, reliquas prælabitur amnis
Maximus Allobrogum Rhodanus dominator aquarũ.

Et libro VI.

Waſcones, Hiſpani, ſeu quos Prouincia diues
Miſit, & Allobrogum contingens Gallia fines,
Chryſopolin celeres aderunt.

Digitized by Google

Et hæc de Byzantinis dicta ſint, aureis nimirum illis ſiue obryzatis. De reliquis enim Græcorum argenteis & æneis, Miliareſiis, Ceratiis, Diceratis, Hyperperis, Scaramangis, alibi fuſiùs (Deo dante) exponemus.

VETERVM FRANCORVM GOTHORVMQVE MONETAE, Denarii, *Solidi*; *Libra*, *Fertones*.

Capvt II.

NON tamen interea Franci qui Gallias & Germaniam tenebant, Gothi qui Italiam & Hiſpaniam, monetas nullas vernaculas habuerunt. De Francis nominatim ſcribit Procopius lib.3.de bello Goth.Francorum Reges ipſo Iuſtiniano Imp. volente Galliam tenẽtes, Maſſiliæ & Arelati reſidentes, aureum nummum natiuo è Galliarum metallo cudiſſe, non Imperatoris Romani, vt cæteri ſolent, ſed ſua imagine impreſſa: quod nec Perſarum nec aliorum Barbarorum Principi fas fuerit. Et vidi ipſe aureolos eius generis, cum inſcriptione CHARIBERTVS REX, quamuis rariſſimos. Gothos autem Reges monetam ſuo vultu & nomine ſignaſſe, dubium eſſe non poteſt ex Caſsiodori formulis, lib.VI.cap.7.& lib.VII.cap.32.quamuis nullam mihi videre hactenus contigit. Wiſigothorũ quoque Regum, qui Hiſpaniam & Aquitaniæ partem tenuerunt, nummos multos indicat & exponit Anton. Auguſtinus Dialogo VI. VII. & VIII. Sed omnibus his tamen auguſtiores & frequentiores puto fuiſſe Byzantios illis, de quibus diximus: etiam cum Cæſarum Conſtantinopolitanorum auctoritas apud Romanos imminuta eſſet & penè euiluiſſet; ex eorum decremẽto Pon-

to Pontificibus ſuam potentiam ſtabilientibus. Nominatim autem Leonem III. Iconomachum dictũ, quod picturas Synodicas & Sanctorum ſtatuas imagineſq; è templis eraſiſſet, Conſtantinus Papa eo nomine hæreſeos condemnauerat, & cum populo Romano ſtatuerat; *Ne nomen Imperatoris hæretici aut in chartas, aut in figuram ſolidi ſeu numiſmatis ſuſciperetur*: vnde nec effigies eius pro more in Eccleſiam introducta, nec nomen ad miſſarum ſolennia prolatum fuit, vt ſcribit Paulus Diaconus VI. Longobard. cap. 31. Anaſtaſius Bibliothecarius, Ado, Beda, Platina, Nihemius, Maſſonus. Nihilominus tamen Byzantiorum vſus (vt paulo ante expoſitũ) apud Germanos Francoſque diu permanſit.

Sanè ex quo ad Francos ſumma rerum peruenit, deletis non tantum Gothis & Longobardis, ſed etiam Græcis Latio omnique Heſperia excluſis, nihil ex omni illorum republica minus notum eſt, quàm rei nummariæ ratio: propterea quod ex illorum nummis tam parum, imo nihil fere hoc æuo ſuperſit. Habeo Caroli. Ludouici. Hlotharij Arnulfi quoſdam argenteolos: ſed quid fuerint aut valuerint, liquidò ſtatuere non poſſum. In Carolinis legibus, diplomatis, Librarum & Solidorum perpetua eſt mentio: & vt Romani ad ſeſtertios, ita hi ad ſolidos in negociis, comerciis, mulctis indicendis, omnia redegiſſe videntur. Et Libram quidem per viginti ſolidos computatam, Annales Francorũm Fuldenſes ſub Anno 882. expreſsè teſtantur: Solidũm autem quadraginta denarios continuiſſe cum ex Legibus Salicis, Alemanicis, Baioariis, Ripuariiſque colligi manifeſtè poteſt, tum verò ex inſigni loco Hincmari Archiepiſc. Remenſ. quem Fr. Pithœus V. C. prodidit: *In teſtamento à B. Remigio condito Lector attendat, quia Solidorum quantitas numero quadraginta denariorum*

riorum computatur, ſicut tunc ſolidi habebantur, & in Francorum lege Salica continetur. Et generaliter in ſolutione vſque ad tempora Karoli perdurauit, velut in eius capitulis continetur. Vnde ſolidos aurei genus fuiſſe coniicio, quomodo & apud Romanos, quod quadraginta ex illis denariis argenteis contineret. Inde apud Francos olim in contractibus, ſponſalibus, libertatibus rite faciendis, mos offerre Solidum & Denarium. Fredegarius lib. IIII. cap. 18. *Legato offerens ſolidum & denarium, vt mos erat Francorum, eam partibus Chlodouei deſponſant.* Et Solidorum Gallicorum aliquoties habetur etiam in Gregorij M. Epiſtolis mentio.

Apud Germanos ſuperioribus æuis Marcarum ratio in vſu fuit, vt omnia per marcas (argenti potiſſimum) computarentur: quod in Annalibus, Legibus, inſtrumentis omne genus apparet. Et Marca rurſum in partes ſuas, vt olim As, diuidebatur. Ex quibus Fertones apparet quadrantem marcæ eſſe; vt legimus in Guntheri Pariſienſis hiſtoria occupatæ à Balduino Conſtātinopoleos, vbi ita ſcribit: *Habebant* MDC. *piſcatorias naues, quarum qualibet per totum annum ad quatuordecim dies Fiſco Regio perſoluebat nummum aureum, qui perperam vocari ſolet Ferdoni, id eſt quartæ parti Marcæ vnius æquiualens.* Ita in Aurea Bulla Caroli IIII. Imp. §. vlt. *Sexagintaſex marcas cum vno Fertone.* Et poſteà; *ſigillatori vnum Fertonem*, Teutonicum exemplar habet, Einen fierling. Iidem FARTI dicuntur in Innocentij decretali, cap. 2. De ſentent. & re iudic. in 6. *Poſſet etiam meritò reprehendi, quod mille quidem Fartorum annuam penſionem, in qua pro eodem Regno ipſi Eccleſia Romana tenetur, per nouem annos & amplius ſoluere prætermiſit.* Vierding.

F

VARIÆ VARIARVM GENTIVM MONETÆ ENVMERATÆ: NOMINAtim de Florenis, Ducatis, Taleris.

CAPVT III.

IAM vt quæque Regna, regiones, principatus, reſpublicæ, ciuitates, ſuo ſibi arbitrio monetas fabrefecerint, quæ à loco pleræque nomina ſortitæ, longum fuerit enumerare; pro æuo autem ſingularum aut dignitate locorum diſponere, prorſus impoſſibile. Nos in ea rerum temporumque confuſione & rei ipſius obſcuritate, ſi quæ præcipua legendo obſeruauimus Monetarum genera, literario ordine effundamus potius quàm enumeremus, abundè Lectori gratificatum putabimus. Ergo ſinum pande.

AMIRCVS, aureus numus Perſicus, cuius meminit Benjamin Tudelenſis Itinerario pag. 82.

ASPERI Turcorum ſunt & modernorum Græcorum, de quibus Leunclaius Pandect. Turc. cap. 18. Aſperi quinquaginta coronatum conſtituunt, vt Buſbequius ſcribit. Sed & apud Africanos Aſperi in vſu, quorum CLXX. vnciam vnam pendent, quadrata forma, cudentibus Iudæis, vt Leo Africanus ſcribit lib. 2. cap. de Tedneſta.

BERNA, ſolidus vel denarius veterum Alemanorum, cuius mentionem inuenio in Ordinatione B. Adelheidis Cæſariſſæ, fundatricis Abbatiæ Salſenſis, de villa Kilberg: *Item ordinauit, quod in feſto B. Andreæ Apoſtoli dicti Officiales, Scultetus, Cellerarius & Banwardus, Domino Abbati duos debeant emere porcos bonos, ad quoddam conuiuium faciendum, vbi dimidia*

Berna

Berna debebat expendi; & ad illud quod vulgò dicitur Vaſgnat, vbi vna Berna & dimidia debebat expendi. Sed illa die qua conuiuium fieret, omnes debentes ius quod dicitur Wiſungen, ſcapulas & vinum debebant dare & ſoluere plenariè, dato ſuper his bona pignora vel denariis numeratis. Hanc Bernam communem fuiſſe monetam villæ Bernæ, in aliis locis eiuſdem libri, vnde hæc exſcripſi, inuenio. A qua veriſimile eſt nomen etiam deinceps ſumſiſſe collectam & contributionem publicam (fortaſſe in ſingula capita vnam Bernam exigentem) cuius mentio in Chronica Aulæ Regiæ (*Königs ſaal hodie*) apud Bohemos, à nobis edita, cap. XXVII. *Interea Rex exercitum congregat, & ad bella ſe coaptat; generalem Steuram quæ Berna dicitur, ab omnibus recipit, & ſuper hoc exactiones clauſtralibus & ciuitatibus grauiſſimas imponit.* Æneas Syluius Hiſtor. Bohe. cap. LVIII. *Niſi populares in ſumtus regios pecuniam conferant, quam vocant Bernam.* M. Albertus Argentinenſ. ſub Anno MCCCCXLVIII. *Collecta inibi impoſita, quæ Vrſus dicitur, & de nouo Regi creato debita apud Bohemos permanſit.* Fabricius Orig. Saxon. lib. VI. fol. 663. *Balthaſar Landgrauius Thuringiæ imperauit in ſingula capita nummum argenteum, quem theſaurum collectum Vrſum vulgò appellarunt.*

BATZIONES poſterior ætas dixit, à Bernenſibus cum Vrſi primùm ſigno introductos, quorum tota Germania jam plurimus vſus, cum quintadecima pars ſint floreni, per quos in Alemania & Sueuia omnia computantur, vt in Saxonia per Groſſos.

CABALLVCII, æneoli Neapolitani infimi generis, in quîs equus ſculptus, cum literis EQVITAS, quod alicubi ridet Ant. Auguſtinus.

Digitized by Google

Coronati, qui & *Scutati*, regni Franciæ Gallicæ moneta aurea. *Solares* dicti à Solido, non (vt vulgò) à Sole, vt vult Bodin. de Republ. lib. 3. cap. 6. & lib. Sing. de augmen. & decrem. monet. Quod mihi omnino probatur, qui videam poſt Romanos Francis ſolidorũ pro aureis mentionem frequentiſsimè vſurpatam, vt ſupra attigimus. Ita Gregorius I. Pontifex epiſtola quadam ad Dynamium *Gallicorum Solidorum* meminit: & alia ad Fantinum, vbi CL. *ſolidorum graue nomen habetur*: & Candido ad regendum Eccleſiæ patrimonium in Galliam miſſo mandat, *vt ſolidos Galliarum, qui in Italia expendi non poſſunt, vtiliter expendat in alimenta & veſtes pauperum*. Manſit igitur in his nomen, *Eſcu Sol*, apud Francogallos (quamuis non neſciam etiam ſemiargenteos illos minores *Souls* apud eos dici) vt Ducatos etiam Hungaricos legimus *Solidos Regales* dictos. c. vlt. De rerum permut. Et in Gallicis illis ab omni antiquitate video inſculptum illud, quod adhuc vſurpari videmus: CHRS. VINCIT. CHRS. REGNAT. planè ad imitationem Græcorum illius, IHC. XPC. NIKA. de quo ſupra in Byzantinis.

Dvcati, aurei à Venetis primo & Genuenſibus percuſſi. Sed & ab Anglis, vt Polydor. Vergilius ſcribit. Cui tamen neſcio quid in mente fuerit, cum alio loco ſcriberet, Ducatum quod Romæ cuderetur, dictum à ducatu, quem magiſtratum Longinus primum conſtituiſſet, à Iuſtino Imp. Narſeti Italiæ præfecto ſucceſſor datus: lib. 2. de inuentor. rer. cap. 21. Inter hos autem inſignes maximè Hungarici, qui κατ' ἐξοχὴν *Solidi Regales* dicuntur in c. vlt. De rer. permut.

Farti, *Fertones*, quadrantales, vt modo expoſitum. Tantum addam locum ex Iagellonis Regis Poloniæ

Digitized by Google

niæ conſtitutione Petricorienſi Anno 1451. *niſi forte aliquis de iure pro cenſibus & decimis fertonalibus debeat exigere latos groſſos monetæ Pragenſis*, Statut. fol. 290.

FLORENTINI, aurei primùm in ea vrbe cuſi, cũ ſigno floris lilij vna, altera parte Iohannis Baptiſtæ; deinde ad eorum imitationem ab aliis, vt frequentiſsimè in contractibus vſurpati ſint, *Florentzer Gulden*. Nec aliunde FLORENI nomen natum exiſtimo. Quo facit locus lib. 2. Extrauagant. commun. Tit. 12. *Nonnullos eſſe in Lombardia ſuperioris & Marchia Ianuenſis partibus, qui præſumentes illicita cudunt & fabricant Florenos auri, ſecundum formam & ſignum, iconium ac circumferentias litterarum, qui in ciuitate Florentia cudi ſunt ſoliti, &c.* Hi ergo vt olim erant frequentiſsimi, ita hodie cum rariſſimi reperiantur, in quæſtione reluitionis à Cameræ Imperialis iudicio Spiræ taxati ſunt XXV. batziis, vt annotauit D. Mynſinger. Centur. 4. Obſeruat. cap. 1.

FRANCI aurei primum ſunt cuſi, vt Bodinus notauit: hodie argentei, trientes coronatorum, viginti ſolidos continentes. Sed & olim duplices, *Francs à pied*, *Francs à cheual*.

GROSSI monetæ vſualis genus apud Saxones, Sileſios, Boruſſos, Polonos, Bohemos: nobis ſemis batzionis. Groſſorum mentio etiam in Extrauag. De empt. & vendit. & Polydorus Vrbinas veteres denarios Romanos & drachmas Atticas Groſsis pondere ęquos ſcribit lib. 2. de Inuent. cap. 4. Sed & *Groſſorum Turonenſium* meminit conſtitutio Iohannis XXII. Extrauag. 13. & adhuc in Gallia frequentes in vſu, *Gros Tournois*.

HALLENSES, minutiſsimæ monetæ vſualis genus, apud Hallam Sueuiæ primò ſignatum. Olim & nunc in vſu *Libræ Hallenſes*.

IOACHIMICI Taleri, de quibus infrà. Suaues au-

tem Galli, qui *Iocondales* ſcribunt.

LEONES aurei in Belgio noti.

LVCENSES, moneta ærea vſualis, cuius mentio in c. 20. De cenſib.

MARAVEDINVS Hiſpanicus nummus, cuius mentio in c. 14. De priuileg. *duo millia Marabatinorum.* de quo multa Didacus Couarruuias in collat. veter. numiſm. cum hodiernis. Beniaminus in Itinerario pag. 82. *Morabetinum* ſcribit.

MEDALIÆ numi neſcio quod genus, cuius mentio in d. c. 20. De cenſib. Ita quidem numiſmata vetera hodie Italis vocantur, *Medaglie ordinarie, col cerchio, Medaglioni.*

MEDINVS Africanus numus, de quo ibidem Bodin. Gallis *Medin de Barbarie.*

MILARESIOS idem ibidem nominat, vulgò *Milrais*, Portugallicos aureos cruce oblonga inſignitos. Neſcio an non à Miliariſiis Græcorum nomine retecto.

PAGATINI æneoli Venetorum, infimum pecuniæ genus, à ſoluendo dicti, quod paratiſsimi ad mercenariam operam vel res leuiſsimas compenſandas.

PAPIENSES argentei, tribus Lucenſibus olim æſtimati. De quibus in c. 20. De cenſib.

PHILIPPEI taleri, à Philippo Caroli V. Imp. F. potentiſsimo Rege Hiſpaniæ & Indiæ cuſi, qui & *κατ' ἐξοχὴν Regales* taleri dicuntur: non minus hodie celebres, quam olim *regale numiſma Philippi.*

PISTOLETI, coronati aurei Italici, Hiſpanici, Sabaudici, Burgundici, Heluetici.

POLOMÆI numi mentio eſt d. Extrauag. De empt. & vendit. *vendidit annuos cenſus vnius vel plurium marcarum, aut groſſorum Pragenſium, numi Polomai & pagameni*

Digitized by Google

menti conſueti. Puto accipiendum, *Empolai*, id eſt forenſis & conſueti.

REGALES Hiſpanici argentei.

RHENENSES Floreni, à quatuor Electoribus ad Rhenum, Moguntino, Treuerico, Colonienſi, Palatino primùm percuſsi: de quibus mox plura.

RIDEVS coronatus Burgundicus, Bodino Gall. *Riddes*, nobis *Ryder*, ab equite cataphracto impreſſo.

ROMANINI moneta vſualis, pro quo, dum Curia reſidebat Auenione, groſſus Turonenſis ſuccedebat, ex conſtitutione Iohannis XXII. PP. Extrauag. 13. Sic dicti, vt Byzantini, Sultanini, Pagatini.

SCHILLINGVS numus Germanorum, à Siliqua nomine detorto, vt videtur. Ita enim antiquitus ſcribebatur, SILIHHA, vt video in vetuſtiſsimo Gloſſario Latino-Theotiſco: *Numiſma*, Silihha. *Numi percuſſa*, Silihha duruhſlagen/das iſt pfantinc. In eodem alio loco: *Obolum dimidium ſcriptuli, quod facit ſiliquas tres*. Stuchi halb ſcriptolus/daz tot ſilihhun tri. Et rurſus: *Stater eſt nummus, vt quidam affirmant, vnciam vnam, aureos ſex*. Waga iſt ſilihhono / ſo ſume Zafaſtinot / vnce ainan / ſcillinga ſehſi. Siliquæ enim & Sicilici vox à Romanis in re monetaria vſurpata, pro vnciæ quarta parte; vt L. 21. §. filium. D. de ann. legat. Auth. ſed hodie. C. de Epiſc. & cler. Auth. ad hæc. C. de vſur. ad Longobardos etiam peruenit: vt L. 2. & 3. Tit. *De eo qui pecul. in dam. inuen.* & aliis locis.

SCVTATI, qui & *Coronati*, de quibus ſupra.

STERLINGI, in Anglia, Scotia, & Hibernia.

SVLTANINI aurei Imperatorii Turcici.

TALENSES vel TALERI, argentei vnciales dicti à valle Ioachimica, vbi primum cuſi per Slicones

Comites

Comites (vt Georgius Agricola lib. 11. de ponder. & menſur. notauit) in Bohemia circa annum 1520. qui adhuc non infrequentes apparent vna parte Ioachimũ Abbatem, & inſignia Slickenſia præferentes, cum literis: AR. DOMI. SLI. STE. ET. FRA. COM. D. B. altera leonem Bohemicum, cum literis: LVDOVICVS. PRIM. D. GRACIA. R. BO. Quos deinde Saxonum Duces in Miſena, & alii Principes atque etiam Reges ſunt imitati.

TARENI Siculorum moneta & Apulorum: cuius mentio in c. 5. De empt. & vendit. vbi Cuiac.

TESTONES ſiue capitati Gallorum, à vultu Regum impreſſo. Bodin. d. loco.

TVRONENSES argentei: Clement. 2. lib. 5. Tit. 1. & Extrauag. 13. in teloniis Rhenenſib. *Turnes.*

DE TVRCICIS monetis, Manguris, Aſpris, Siderocapſiis, Hyperpyris, Dramis, Scachis, Sultaninis, Seraphinis, Altumleriis, doctè & eleganter Leunclauius noſter Pandect. Turc cap. 18. quo Lectorem remittere quam ſingula fruſtillatim hic infercire malui.

Ex his monetarum generibus Florentinorum maximè inſtitutum Principibus Germaniæ arriſit, adeò vt ad eorum imitationem aureos ſuis nominibus pleriq; & ipſi cuderent. Itaque videre licet id genus aureos diuerſis inſcriptionibus, vna quidem parte florem lilii habentes, altera vero Principis ſui. LVDOVICVS REX. KAROLVS REX. ROPERTVS DVX. LVPOLDVS V. I E N. 5. Item WENCESL. DVX. P. (id eſt *Plocenſis*) Itẽ GERL. AREPS. WILEL. ARHEPVS. BOEMVDVS AREPS. & ſimilium. Adeo vt frequentiſsimus horum in veterum contractibus fuerit vſus, & mentio

mentio in antiquis inſtrumentis perfrequens, *Florētzer Gulden*: nec aliunde FLORENI nomen natum. Qui tamen paulatim degenerarũt in Florenos Rhenenſes, ita dictos à quatuor Principibus Electoribus ad Rhenum, Moguntino, Treuerenſi, Colonienſi, Palatino; & à cęteris deinde etiam vſurpatos, paulo ſequiores primis illis Florentinis, Ducatorum bonitatem omnino adæquantibus. Donec tandem Floreni & Aurei etiam ex argento facti, tunc quidem aureis Rhenenſibus pares, hodie multo inferiores. Et quia ineundis & miſcendis inter populos & nationes commerciis nihil aptius commodiuſque, quàm eiuſdem generis & nominis moneta; cum Ducatos (Venetorũ & Genuenſium primò inſtitutum) cæteri quoque Reges Hungariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Daniæ, Sueciæ, Angliæ, Hiſpaniç imitarentur; Germani quoque Cæſares & Principes, velut in medio illorum collocati, fecerunt: quo de genere Karoli IIII. Imp. & Bohemiæ Regis ducati adhuc apparent, & deinceps Maximiliani primi, anno 1517. & 1518. cuſi, cum titulo: DVCATVS CARENTANVS. Vt viciſſim Taleros, quos primum Slicones Comites in Valle Ioachimica cum Bohemicæ Regum nomine procudiſſe diximus, primum Principes Germaniæ plerique, deinde alij etiam vicini Reges, Sueciæ, Daniæ, Poloniæ, Hungariæ, commerciorum inter ſubditos populos iuuandorum gratia, ſunt ſecuti. Quo de genere talerus extat, quem SIGISMVNDVS I. REX POLON. ET SIGISM. AVGVSTVS SECVND. REX POL. anno 1533. & alius quem WLADISLAVS D. G. REX. VNGARIE additis nominibus ciuitatum TVRSO & KREMIZ anno 1560. publicarunt. Quamuis antiquiores etiam Ioachimicis in hoc genere, ſed minus frequentes, videamus ali-

quos : vt quem MAXIMILIANVS. MAGNANIMVS. ARCHIDVX. AVSTRIE. BVRGVND. ET MARIA. KAROLI. FILIA. HERES. BVRGVND. BRAB. CONIVGES. anno 1479. item quos SIGISMVNDVS. ARCHIDVX. AVSTRIE anno 1486. nominis æternandi ergo formari iuſſerunt.

HODIERNÆ ROMANI IMPERII APVD GERMANOS LEGES *Nummariæ.*

CAPVT IIII.

IGITVR cum in imperio iamdudum res monetaria, ſingulis Principibus vel Ordinibus ſuo ſibi arbitrio modò horum modò illorum imitatione nūmos procudentibus, mirum in modum fluctuaret; rei in Republica maximè neceſſariæ legem & normam dari tādem neceſſe viſum eſt. Atque ita in Comitiis primum Auguſtanis Anno M D. imperante Maximiliano omnes omnium monetæ hactenus ſine lege modoque vagantes, inhibitæ & ſuſpenſæ fuerunt, donec noua lex promulgaretur. Quod cum diuerſis poſtea in Comitiis apud Treuiros, Coloniā, Noribergā, Spiram, Auguſtam, Ratisbonam, tentatum magis quàm inchoatum eſſet: ſub Carolo tandem V. maximo & feliciſſimo Imperatore in Comitiis Auguſtæ Vind. Anno M D L I. habitis communi Ordinum conſenſu ad certam perpetuamq; formam redactum, & ſequutis deinceps per annos LIX. LXVI. LXX. LXXI. LXXVI. XCIIII. XCVIII. Comitiis declaratum, confirmatumq; fuit: vtinam tam facile fideque obſeruandum, quàm clarè & diffusè verbis formuliſque perſcriptum. Eius legis Monetariæ capita

Digitized by Google

capita præcipua breuiter digerere, vt in veteri Romana lege fecimus, operæpretium fuerit.

I.

IVS CVDENDÆ MONETÆ NISI CVI AB IMP. CONCESSVM FVERIT, NEQ ALITER QVAM SECVNDVM LEGEM NEMO VSVRPATO. Vt enim ſtante Rep. Romana nonniſi apud Principem & Senatum facultas monetæ fuit; ita in Germano quoque imperio inter ea habita, quæ *Regalia* vocãtur, quod ſoli Principi competerent, vel cui Princeps ea indulſiſſet. Lib. II. Feud. Tit. 56. *Quæ ſint regalia.* Guntherus lib. VIII. *Cudendæ jura monetæ.* Itaque Regi Bohemiæ ceu principi Imperij ius monetæ nominatim confirmari legimus Aureæ Bullæ cap. X. Et diuerſa veterum Cæſarum diplomata videmus, quibus illis & illis, Comitibus, Abbatibus, Prælatis, Ciuitatibus, ius percutiendæ monetæ conceditur. Iam verò quibus id ipſum priuilegii competit, nonniſi certà lege & modo vti debent. Nec enim vbiuis, ſed tribus duntaxat vel quatuor locis à Circulo, cui adſcripti, deſignatis, monetam ferient: exceptis his qui proprias in ſuo ſolo habent metallifodinas, aut officinas monetarias antiquitus inſtitutas. Iis aurum argentumque penes ſe natum duntaxat liberè in nummos conuertent. Comit. LXX. §. 135. & Deput. LXXI. §. 28. Deinde ipſi vti debent ſuo ſumtu & opera: nec fas eſt ius monetarium alteri cedere, vendere, locare, aut monetariis redimendum transſcribere: contra facientibus iuris eius priuatio, Fiſcali ſedulo obſeruante, impendet. Conductores autem X. marcis auri multantur. Comit. LIX. §. 86. & 88. Comit. XCIIII. §. 110.

II.

FORMAS NVMMORVM AVRI ARGEN-

TIVE DVNTAXAT RECEPTAS, EASQVE PROBAS FERIVNTO. Sunt autem hæ formæ in Imperio noſtro (quod hac quidem in parte monetarum ſpecie & amplitudine veteri Romano etiam antecellit) probatæ, hiſque legibus. DVCATI è Colonienſi marca auri puri LXVII. cudantur, CIIII. cruciferos valituri. AVREI RHENENSES LXXII. cruciferos LXXV. valituri. Comit. LIX. §. 55. & ſeqq. Exterorum regum & Principum Coronati, Scutati, Nobiles, Engeloti, ſua quidem æſtimatione definitâ permiſſi ſunt; in Imperio tamen ne cudantur. Ibid §. 61. & Deputat. LXXI. §. 49. TALERI Ioachimici olim cuſi LXVIII. cruciatis taxantur. Comit. LIX. § 35. Deinde ita recepti ſunt, vt marcæ Colonienſis argenti puri octauam pendant, eorumque ſemiſſes etiam & quadrantes cudere liceat. Comit. LXVI. §. 157. FLORENI ex marca IX. cum ſemiſſe fiant, LX. cruciferos valituri: ſemiſſes eorum, quadrantes, ſextantes pro rata valeant. Nota eorum, hinc Cæſaris nomen & Aquila biceps, inſertum pectori Imperii globum habens, globo numerum cruciatorum inſcriptum; inde nomen & inſignia Domini monetalis. Comit LIX. §. 3. 10. CRVCIATI ipſi valent: ſed horum quinarij, ternarij, binarij, donec aliud ſtatuatur, diſtrictè ſunt prohibiti. Comit. LXVI. §. 160. & XCVIII. §. 56. PFENNINGI & Hallenſes ad neceſſarium fori & annonæ vſum permittũtur, cum Circulorum moderatione, non vltra: aliàs confiſcandi. Comit. LIX. §. 12. & LXX. §. 127. & 129. Quod genus in diſſolutionem maioris ſummæ accipere nemo tenetur: vt nec quinarijs minores vltra ſummã XXV. florenorum Comit. LIX. § 11. & 32. & LXXVI. §. 77. Extra has igitur formas nullæ aliæ procudantur, aut ſolutionis vice fungantur, ſub pœna indignationis

Cæſareæ

Digitized by Google

Cæſareæ & L marcarum auri, partim fiſco, partim Circulo inferenda. Com. LIX. § 6. Et has ipſas pondere & bonitate probas monetarij dare ſtudento. Qua cauſa & ipſi, & docimaſtæ, non ſolum Domino cui operam ſuā locauerint, ſed & toti Circulo (cuius inquiſitione prius approbantur) iuramento in leges nummarias obſtringuntur, cum cautione omnium bonorum, & repromiſſione ſe quoties exigentur ſiſtendi. Comit. LXX. §. 136. & XCIIII. §. 110. in fine. Falſarii autem, nummorum adulteratores, corruptoreſve, pro grauitate admiſſi, mulctis, confiſcatione, proſcriptione, corporali pœna, ignis denique ſupplicio acerrimè puniuntur: accuſatione populo data, & Fiſcali inuigilante. Comit. LIX. § 72. & ſeqq. & XCIIII. §. 110. Denique legum violatores præter ceteras pœnas, & amiſſionem iuris ſui, proſcriptionem ipſo iure incurrunt, executione Circulis demandata. Com. LXVI §. 31.

III.

HIS LEGIBUS SERVANDIS CONVENTUS SEMESTRES ET EXAMINA ACCURATE HABENTUR. Domini monetales per ſingulos Circulos bis quotannis conueniant, aut conſiliarios mittant, Kal. Maij & Octobris: & cuſos iis locis nummos à ſe aliiſue exhibeant, inſpiciant; adhibito Zygoſtate, per libram, coticulam, caminum, ad ſcriptulos examinent. Comit. LIX. §. 69. Comit. LXVI. §. 177. & LXX. § 140 & ſeq. Iure monetæ abutentes, legum negligentes, Magiſtratus fraudum vel participes vel remiſſos vltores ad Fiſcalem deferant. Com. LXVI. §. 175. Inſuper Electores quatuor Rhenani mercatibus Francofurtenſibus, Senatus oppidani adiumento, ne quid in edictum committatur, prouidere iubentur: idemque Saxo & Brandeburgicus ſuis emporiis facere: adeoque Cæſari in

Digitized by Google

propriis & Imperij ciuitatibus ea res curæ erit. Comiti. LXX, §.150. & ſeq.

DE PRÆVARICATIONE HARVM LEGVM, PRÆCIPVE IN MINVTA PEcunia *vſuali. Cauſſa fluctuantis rei monetariæ detecta, & remedium vnicum.*

CAPVT V.

HÆ ſunt hodiernæ Imperij noſtri leges Nummariç, vtinam tam ſanctè integreque ab omnibus ſeruatç, quàm bono conſilio & ad ipſam iuſti æquiq; amuſſim excogitatæ. Cum enim in diuerſa harum capita diuerſis modis peccatur (quod quidem ab omni æuo legibus Nummariis fatum fuiſſe obſervare licet, vitio humani ingenii ad captanda vndecunque compendia procliuis, & in re præſertim Pecuniæ, quæ veluti finis omnium rerum vulgi opinione habetur, ingenioſi) tum in illud potiſſimum velut effuſis habenis licentioſiſſimè, quod minutã & vſualem monetam vt minimè ad legis prçſcriptum, ita maxima copia ſine fine modoq; paſſim procudi videmus. Vſualem monetam pro omnis generis annona & foro rerum vænalium, atque etiam ad expediendas calculi excurrentis minutias neceſſariam; quo & propter exilitatem minutiſſimæ particulæ argenti cerni contrectarique poſſet, & vſu quotidiano minus contereretur, æris parte remixta fieri apud nos & pleraſque gentes obtinuit: quamuis forte melius eſſet, veterum Romanorum Græcorumque, & hodierno Venetorum exemplo, puram vel ex argento vel ære fieri, vt bene viri docti diſputant. * Nam pro obſonatione mercium macelli & fori holitorii, Romani ſeſter-

*Bodi. Lib. ſing.

ſtertios, aſſes, dupondios, ſeſquiaſſes, ſemiſſes, quadrantes, beſſes, octuſſes, ſeſcunces, teruncios, merè æneos omnes; Græcè obolos, ſtateres, folles, alioſq; χαλκέας & κέρματα habebant. Vt de ruſtico ex vrbe domum reuerſo Vergilius dicat:

Venales holerum faſces portabat in vrbem:
Inde domum ceruice leuis, grauis ære redibat.

Et alibi:

Nonnumquam grauis ære domum mihi dextra redibat.

Quamuis non neſciam poſterioribus Principibus & Imperio declinante pecuniam minorem argenteam æris parte remixta in vſu fuiſſe, quam *Maiorinam* vocabant, vt diſcimus ex L. VI. C: Th. de falſa moneta. Ex hoc genere mixtorum, ſemiargenteorũ, aut potius ſemiæreorum ſunt noſtri halleri, pfenningi, cruciferi, ſemibaziones, tricruciati, groſſi, albi. Quorum ad neceſſarium fori & quotidianum vſum (maiores enim merces ſolidis integriſque aureis & argenteis penſari iuſtum eſt) cum moderatè pro qualibet regione conficere ſingulis Ordinibus lege conceſſum eſſet; monetarij qui eam fabricam non ſine aliquo compendio eſſe videbant, & fraudem in eo genere admiſſam minus facile aut obſeruari, aut in tantilla re curari: præſentem lucri faciendi occaſionem auidè amplexi, toti in rauduſcula illa procudenda incumbere iamdudum cœperunt, & impigrè pergunt. Quotidie plures nummulos paſſim ceu pullulantes & fruticantes vberrimè increbeſcere videmus: quotidie deteriores & dilutiores. Adeò vt deperditis ferè & exoleſcentibus bonæ notæ Taleris veteribus, & rareſcentibus etiã hodiernis, quos peſſimo more monetarii in fabricam illam abſumunt; vtatur iam Germania pleraque (vt Ariſtophanis Comici verbis vtar) τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίοις χθὲς

πρώ-

τι καὶ πρώην κοπεῖσι τῷ κακίστῳ κόμματι. Neque amplius locus futurus ſit Plautino verbo, *nequiores quàm nummi noui*: quando nihil hiſce nequius ſupererit.

Et miramur, ſi aureæ argenteæque monetæ valor in prima indicatura ſua non ſubſiſtit, ſed excedit dudũ, & quotidie magis magiſque intenditur. Quod non alia cauſa quàm ex vſualis monetæ deprauatione contingit, & contingere neceſſe eſt, & mirarer non contingere. Cum enim maiores ſolidęque monetæ non aliter quàm per minores æſtimationem & indicaturam ſuam accipiant: ſolidi per denarios, denarij per aſſes, Taleri & floreni per baziones, groſſos, ſchillingos, albos; & omninò (vt Voluſius Mætianus IC. in lib. *de Aſſe* ſcribit) omnis nummus argenteus ex numero æris poteſtatem accipiat; Adeoque, vt verè Auſonius dixit:

*Auri magnus honos, auri precium tamen eſt as.**

add. L. Etiam aureos. 159. D. de verb. ſignif.

neceſſe eſt, vt pecuniarum indicatura ſtabilis eſſe poſſit, proportionem quandam eſſe eius æris ad aurum argentumque, non tantum pro metalli precio, quod per ſe vile & magis corruptibile nonniſi parciſſimè argento permiſceri debet; ſed etiam pro vſu vtriuſque & inſtituto: quandoquidem minutiores illi nummi nõ ad colligendas opes (quis enim Euclio tales pro theſauro aceruare & ſeruare velit?) ſed tantum ad res præſenti neceſſitate emendas, eaſque minores, ſint comparati, & in vna tantum regione fungibiles; ideoque minori eorum numero reſpublica opus habeat. Quæ proportio ſi violetur, vt ærei vel minores, leuioreſue aut inquinatiores fiant, aut nimis frequentes, adeo vt etiam in grandioribus ſummis paſſim obtrudantur; tum vero formas ſolidas, vtut earum indicatura ex prima lege & origine fuerit conſtituta & ſancita, & paulatim à communi vſu hominum, & ob euidentem bonitatis differentiam,

rentiam, precii incrementum accipere, vt plures ex minoribus illis contineant & adæquent, non tantum non mirum, ſed omnino neceſſarium, imò iuſtum ęquumque ſit: non minus equidem, quàm cum pro nummo argenteo plura parua & ſemiputria quàm magna & recentia poma comparantur. Quod cum ita contingit, quantumcumque tandem incommodum Reipublicæ afferre videatur, improbari tamen facilius & deplorari quàm mutari aut inhiberi poteſt. Nã & conſenſus voluntarius contrahentium interuenit, vt volenti nulla iniqua conditio allata, aut præter fas obtruſum aliquid dici poſsit; quando etiam iuri publico per pacta & conſenſum derogari nihil vetat: & conſuetudo peruulgata, quæ aliàs Tyranni inſtar habere dicitur, & iuri ſcripto derogare imò ipſa ius facere perhibetur, hoc caſu eo placidiorem ſpeciem habet, quod præter libertatem commerciorum (quandoquidem tanti res quæque cenſetur, quanti emtorem inuenit) etiam æqualitatem in accipiendo & erogando vltrò citròque tacito quodam cõſenſu populi inducit, idemque Caio quod Seio, principibus quod priuatis concedit. Quin & (ne quid diſſimulem) nulla omnino per eiuſmodi monetæ dignationem aut Principibus aut legibus fieri iniuria videtur: nimirum quibus id tantum caueri videmus, ne eorũ nomine & figurâ inſignita pecunia aut refutetur, aut infra indicaturam ſuam accipiatur: vt L.1.& vlt. C. de veter. num. poteſt. Nouella Theodoſii XXV. nuſquã verò, ne ſupra: quod etiam ipſorum nec honori nec commodis (ſi verum amamus) aduerſari noſcitur.

Et hoc ita habere, ſi non ipſa quam dixi ratio & ſenſus communis dictaret, & experientia clamaret, exemplis omnis æui cõprobare facile eſſet. ſed pauca ſufficiãt. Quid enim cauſæ fuit, quod Denarius apud Romanos,

argenteus drachmali pondere, pro ipſo nomine decem aſſibus factus, paulatim ad duodecim, tandemque ad ſedecim aſſes aſcenderit? Plinium vide libro XXXIII. cap. 3. Itaque non mirum, milites legionis Pannonicæ ſub initia Tiberii, Percennio duce & impulſore ſeditionem mouentes, conqueſtos: *Militiam ipſam grauem, infructuoſam: denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari, hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſæuitiam centurionum & vocationes munerum redimi.* Et mox hoc eorum poſtulatum: *Vt ſingulos in diem denarios mererent, ſextus decimus ſtipendii annus finem afferret.* Quod ita Dio reddidit: οὐθ᾽ ὑπὲρ ἑκκάδεκα ἔτη στρατεύεσθαι ἤθελον, καὶ δραχμὴν ἡμερησίαν φέρειν, τά τε ἆθλα εὐθὺς αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ λαμβάνειν ἠξίουν. Aperta ratione, quia denarium & pluſquam decem aſſibus vulgò erogare poterant, & ſeruare quàm illos malebant. Et hoc quod in denario argenteo accidit, idem etiam in ſolido aureo. Extat relatio Symmachi præfecti vrbis ad Theodoſium Imp. * qua intercedit pro collectariis ſiue nummularijs, qui vendendis ſolidis, quos plerunque publicus vſus expoſcit, obnoxii erant. *Huic hominum generi,* inquit, *taxationis exiguæ vilitate nutanti, Diuus frater Numinis veſtri tantum pro ſingulis ſolidis ſtatuit conferendum, quantum æquitas illius temporis poſtulabat. Sed paulatim auri* ENORMITATE CRESCENTE, *vis remedii diualis infracta eſt. Et cum in foro venalium rerum maiore ſumma ſolidus cenſeatur, nummulariis precia minora penduntur. Petunt igitur de Aeternitate veſtra, pro ratione præſenti iuſtiſſimæ definitionis augmenta: qui iam tanto oneri ſuſtinendo pares eſſe non poſſunt.* Cauſam enim huius enormitatis indies creſcentis non aliam fuiſſe exiſtimo, quam paruæ pecuniæ prauitatem, ſiue ea remixta ſiue merè ærea fuit. Quales enim fuiſſe illos nummulos putamus, quorum tunc ſeptem millia & ducenti

ſolido

Tacitus I. *Annal.*

* *Lib. X. Epiſt.* 42.

ſolido vno continebantur, vt ex eiuſdem Theodoſii Imp. Nouella XX quæ *De pretio ſolidi* inſcripta eſt, & Caſſiodori epiſt. 10. lib. 1. diſcimus. Et tamen cum tanti ab ipſis nummulariis (vt ibi dicitur) ſolidus redimendus eſſet, in foro vænalium ad amplius precium paulatim aſcendiſſe locus ille Symmachi teſtatur. Hoc ex Romana antiquitate exemplum ſit. Iam ex media videamus. Coram Innocentio III. Pontifice conqueſtus eſt Epiſcopus Spoletanus, Clericos plebis Rupinæ cum ipſi quotannis ſex denarios Papienſes (argenteos fuiſſe exiſtimo) pro ſynodatico deberent & conſueſſent perſoluere, à triginta ſex annis iam non Papienſes, ſed pro illis monetam numerare, tres nimirum Lucenſes vel Medalias pro ſingulis Papienſibus. Quod quidem cum prędeceſſor ſuus Lotharicis vtcumque tuliſſet, iam ſibi ferendum vltrà non videri, Lucenſibus modernis ita deprauatis, vt tres illi qui antea ſoluebantur, quinq; vel ſex recentes bonitate & valore ęquent; atque ita Papienſis vnus ſenis modò Lucenſibus ſiue Medaliis poſſit permutari. Pontifex Innocentius ſtatim deprehendit, vt controuerſiam hanc ex mutatione & augmento pecuniæ ſolidæ Papienſium, ita illud augmentum ex minoris MONETÆ (vt loquitur) DECLINATIONE, id eſt deterioratione & culpa monetariorum proficiſci: eam tamen domino cenſus, hoc præſertim caſu quo præſcriptio integra non interceſſiſſet, fraudi eſſe nō debere, quin ad ſolutionem denariorū Papienſium in ſpecie, aut quidem æſtimationem eorum pro tempore debitores teneantur. Hoc ex media antiquitate, circa Annum MCC. De ſuperiori æuo, patrum memoria, noſtra denique tempeſtate dicere quid attinet? plena ſunt omnia querelis, & hanc mali cauſam omnes denotant. Videatur Nicolai Oreſmij Lexouienſis Epiſcopi, qui antea Caroli V. Fran-

C. XX. De cenſib.

Digitized by Google

corum Regis cognomine Sapientis præceptor fuerat, tractatus *De mutatione monetarum ac variatione facta per Reges aut Principes*, ſcriptus circa Annum MCCC. Videatur Gabrielis Biel, Iohannis Aquilæ, ante centum prope annos de eodem argumento commentationes. Vtinam & Iohannis Dalburgii Epiſcopi Wormatienſis & Palatinatus Cancellarii, de eodem liber extaret, quem ab illo ſcriptum Trithemius Abbas alicubi refert. Denique non in ſola Germania hoc fit: ſed etiam in Gallia, Sabaudia, Belgio, Italia, Anglia, Polonia, idem euenire queruntur omnes, vt moneta magis magiſque inquinata, mixtura & compoſitione declinante, aureorum argenteorumque valor velut cõtra nitens aſſurgat. Neque verò remedium labenti hac quoque in parte reipublicæ, luxata & concordia & diſciplina, afferri poſſe vident, niſi Billone (quem vocant) illo planè remoto, & moneta omni ad meram auri argentiq; puritatem reuocata. Qua de re elegans & acuta extat diſputatio Iohannis Bodini libro ſingulari, *De augmento & decremento pecuniæ, contra Paradoxa Maleſtretti*, & lib. VI. de Republ. cap. 6.

Billon.

Quapropter ſi Cæſar Auguſtus, ſi Electores, Principes, & Ordines Imperij, aureæ argenteęque pecuniæ ſuæ optimæ & pulcherrimæ, indicaturam quàm lege publicâ indiderunt, conſtantem & perpetuam eſſe volunt; bonitatem primò eius à metallo integrè religioſeq; conſeruent. deinde verò nummulos illos minores non tantum rigidiſſimo examine & probos, & nõ ſupra modũ à lege præfinitũ procudi curent: ſed uerò tandẽ, quia eorum plus ſatis jam procuſum eſt, & copiâ magis eorũ reſpublica laborat; nullos deinceps amplius, intra aliquot ſaltem annos, fabrefieri permittant, & ab eo genere manus omnino abſtinere monetarios,

Digitized by Google

tarios ſub grauiſſimis pœnis iubeant. Id enim niſi fiat, & quanto ocyus fiat, ſi in libera Republica ingenuo homini liberè loqui fas eſt, clarè dico, aut me omnia fallunt, aut creſcentis Solidorum precii curſum non magis vlla ratione ſiſtere & reprimere poterunt, quàm hactenus tot fixis refixiſque edictis potuerunt, imò quàm olim Romana tanta & potentia & εὐνομία in Denario Solidoque (vti dictum eſt) efficere potuit.

IANVS GRVTERVS.

Vidi, ut vis, legique tuum Marquarde libellum
Iura Monetalis quo moderare rei:
Vidi, inquam, legique; ſed haud ibi pars fuit, atri
Quæ Theta poſſet commeruiſſe notam.
Vſque adeo fuerant aut vera, aut proxima veris:
Id nec Ariſtarchi lima ſevera neget.
Sumpſi etenim ipſe eius vultum, vitijque colorem
Omni aliquem cupij prendere poſſe modo.
Sed tua viſa Venus mihi tam eſt perfecta, nec ipſas
Vt crepidas poſſet carpere Momus iners.

Digitized by Google

Elegans deſcriptio
NOVI INVENTI
FABRICÆ MONETARIÆ IN HALIS TERIOLANIS, qua nummi prælis imprimuntur.

Ex Herculeo Prodici Stephani Pighij Campenſis. Pag.232.

Hinc pergunt ad Archiducis fabricam monetariam, uti nouum noſtri ſæculi inuentum formandæ monetæ uiderent: nimirũ quod aurei, argentei, æreique nummi non flando feriundoue fiant, aut malleis cudantur, ſed expeditiſſimè prælis imprimantur. Aquaria rota impetu magno circumagit machinam ferream, organo horologico non abſimilem. Conſtat enim ex rotis dentatis multis ſic inter ſe connexis, ut ſe mutuo impellant coactæ per rotam aquariam. Voluunt autem in medio machinæ iunctos duos cylindros ex chalybe in ſummam duritiem temperatos. Quorum unus alteri ſuperpoſitus eſt, & aguntur ambo ſimul rotis illis dentatis contrario motu aduerſum ſeſe, ut ſuderior deorſum, inferior ſurſum ſemper rotetur. In his cylindris artifice manu ſunt inſculptæ nummorum formæ uel characteres per circuitum ea magnitudine & proportione, qua nummus iuſto cum pondere ſuo debet exprimi. Habet autem in circuitu ſuo cylindrus quilibet tot formas eiuſdem nummi ſimiles, quot pro ſpiſſitudine capere poteſt; eaſque nonnihil extantes cum marginibus acutis à reliqua cylindri ſuperficie, quo poſſint ſuperabundans metallum è cælatura ſeparare, & è characte-

Digitized by Google

characteribus eijcere. In ſuperioris cylindri formis cælatæ ſunt Cruces, aut Principum imagines cum ſuis titulis atque parergis, quæ in uno numiſmatis latere debent exprimi. Sic in inferioris cylindri formis, quæ in altero latere: ſcilicet inſignia Principum aut ciuitatum, aut alia emblemata cum ſuis elogiis & annorum notis, in quibus illa primum moneta formatur. Iam uerò cylindri tam aptè iunguntur inter ſe, ut formæ æqualiter, & ſumma cum proportione ſimul inter uoluendum coniūgantur, nummique ab utroque latere perfecti figuram abſoluant. Itaque nihil aliud ibidem agit monetarius, quàm ut laminas auri, argenti, æriſue, iam antea pro formanda moneta pondere, ac magnitudine præparatas in orbem euntibus cylindris admoueat, & formis ſe claudentibus inſerat. Mox formæ laminam à fronte ſuis characteribus uelut dentibus apprehenſam attrahunt, deglutiunt, ſenſimque deuorant totam; & à tergo numiſmata perfectiſſimè expreſſa eodem temporis momento cum excrementis metalli ſuperfluis euomunt, & in peluim ſuppoſitam deiiciunt. Delectatur admodum hac conſideratione Carolus princeps, & gaudebat laminas ipſe vel aureas, vel argenteas cylindris inſerere, atque breuiſſimo ſpacio decem aut duodecim perfectiſſima numiſmata perficere. Perluſtrant deinde tabernas monetariorum omnes, & uident ubique Nymphas operariorum labores quoſque maximos gnauiter ſubire. Mouent enim hic rotis aquariis folles, & flammas in fornacibus excitant, ubi metalla liqueſiunt, & temperantur; illic magno cum fragore plures malleos ordine & uiciſſim in incudibus quatiunt; uti faber artifex nil aliud habeat quod agat, quam uti metalla calida malleis ſubiiciat, & extrahat, uerſandoq; in incude in eam, quam uelit formam, tenuitatemq; reducat. Laminas autem formis ſubijciendas hoc ferè modo præparant. Certum pondus metalli puri catinis iniectum liqueſaciunt in fornacibus, adduntq; mixturam: auro argenti tantum, & argento tantum æris, quantum permittitur lege mone-

monetaria imperiali, uel decreto principis, aut ciuitatis, cuius impenſis moneta formatur. Iam liquidum, ac ita temperatum fundunt in canales ferreos, & formant in bacillos bipedales; quos deinde (ut dixi) malleis ſubijciunt, & extendunt in laminas craſſas, aut tenues, latas aut ſtrictas, prout ratio, pondus & magnitudo monetæ formandæ poſtulat. Itaque lamina facillimè formas ſupplet, & eo minus ſuperflui reddit. Formæ uiciſſim tantæ perfectionis nummos preferunt, ut correctoribus parum negotij fiat in ijs ad æquilibrium ſiue legitimum ſuum pondus per bilances redigendis.

R. P. D.

NICOLAI ORES-
MII, LEXOVIENSIS EPI-
COPI, THEOLOGI PARITER
AC PHILOSOPHI ACVTISSIMI, TRA-
ctatus de Origine & iure, nec non & de
mutationibus Monetarum.

[*Hic fuit præceptor* CAROLI V. *cognomento Sapientis, Regis Galliæ, qui regnauit circa Annum* MCCC. *Eiuſdemque inſectationem Aſtrologicæ ſuperſtitionis peculiari commentario ſcriptam, item librum de proportionibus proportionum, alicubi citat Picus Mirandulanus. Neſcio an idem, cuius Orationem habitam coram Vrbano PP. V. & Cardinalibus Anno* MCCCLXIII. *in Catalogo Teſtium Veritatis ponit Illyricus.*]

Digitized by Google

INDEX CAPITVM.

I.	*Propter quid moneta ſit inuenta.*
II.	*De qua materia debet eſſe moneta.*
III.	*De diuerſitae monetarum & mixtione.*
IV.	*De forma vel figura moneta.*
V.	*Cui incumbit facere numiſma.*
VI.	*Cuius ſit ipſa moneta.*
VII.	*Ad cuius expenſas fabricanda ſit moneta.*
VIII.	*De mutationibus monetarum, in generali.*
IX.	*De mutatione moneta in figura.*
X.	*De mutatione proportionis monetarum.*
XI.	*De mutatione appellationis monetarum.*
XII.	*De mutatione ponderis monetarum.*
XIII.	*De mutatione materia monetarum.*
XIV.	*De mutatione compoſita monetarum.*
XV.	*Quod lucrum proueniens Principi ex mutatione moneta ſit iniuſtum.*
XVI.	*Quod tales mutationes monetarum, quantum eſt ex ſe, non ſunt permittenda.*
XVII.	*De quibuſdam inconuenientibus tangentibus Principem, qua ſequuntur ex mutationibus monetarum.*
XVIII.	*De aliis inconuenientibus totam communitatem tangentibus.*
XIX.	*De aliis inconuenientibus partem communitatis tangentibus.*
XX.	*Si communitas poteſt facere tales mutationes moneta.*
XXI.	*Reſponſio ad pradicta, & concluſio principalis.*
XXII.	*Quod tyrannis non poteſt diu durare.*
XXIII.	*Quod capere lucrum ex mutationibus monetarum praiudicat toti regali poteſtati.*

Digitized by Google

PROLOGVS.

QVIBVSDAM videtur, quod aliquis Rex aut Princeps, auctoritate propria poſſit de iure aut priuilegio liberè mutare monetas in ſuo regno currētes, & de eis ad libitum ordinare, ac ſuper hoc capere lucrum aut emolumentum quantumlibet: aliis autem videtur oppoſitum. Propter quod intendo in præſenti tractatu de hoc ſcribere, quod ſecundum philoſophiam Ariſtotelis principaliter videtur mihi eſſe dicendum, incipiens ab origine monetarum: nihil temerè aſſerendo, ſed totum ſubmitto correctioni maiorum, qui forſan ex eis quæ dicturus ſum, poterunt excitari ad determinandum veritatē ſuper iſto, ita vt omni ceſſante ſcrupulo omnes in vnam poſſint ſententiam pariter conuenire, & circa hoc inuenire, quod principibus & ſubiectis, immò toti Reipublicæ proficiat in futurum.

Propter quid Moneta ſit inuenta.

CAPVT I.

QVando diuidebat Altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum. Inde multiplicati ſunt homines ſuper terram, & poſſeſſiones pro vt expediebat diuiſæ ſunt. Ex hoc autem contigit, quod vnus habuit de vna re vltra ſuam neceſſitatem: alius verò de eadem re habuit parum aut nihil: & de alia re fuit è contrario. Sicut forſan quis abundauit ouibus, & pane indiguit; & agricola è conuerſo. Vna etiam regio ſuperabundauit in vno, & defecit in alio. Cœperunt ergo homines mercari ſine moneta, & dabat vnus alteri ouem pro frumento, & alius de labore ſuo panem vel lanam, & ſic de aliis rebus: quod adhuc longo

Deutero. 32. 8.

rum non ſufficeret, moneta fit cum hoc de argento: vbi autem iſta duo metalla non ſufficerent, vel non haberentur, debet fieri mixtio, aut ſimplex moneta de alio puro metallo. Sicut antiquitus fiebat ex ære, vt narrat Ouidius 1. Faſtorum dicens,

Aera dabant olim, melius nunc omen in auro eſt.
Victaque conceſſit priſca moneta nouæ.

Similem etiam mutationem promiſit Dominus per Eſaiam, dicens: *Pro ære afferam aurum, & pro ferro afferam argentum.* Hæc enim metalla ſunt ad monetam aptiſſima. Et vt Caſſiodorus inquit, *Primus dicitur aurum & argentum Indus rex Scythiæ recepiſſe, & humano vſui ſumma laude tradidiſſe.* Et ideo non debet permitti, quod tantum ex eis in vſus alios applicetur, quod reſiduum non ſufficiat pro moneta. Quod Theodoricus Rex Italiæ rectè aduertens, aurum & argentum, quod more gentium in ſepulchris mortuorum erat reconditum, iuſſit depromi, & vſui monetæ ad vtilitatem publicam fecit afferri, dicens, *Culpa genus eſſe inutiliter in abditis relinquere mortuorum, vnde ſe vita poteſt ſuſtentare viuentium.* Rurſum nec expedit politiæ, quod talis materia ſit nimis abundans: hac enim de cauſa moneta ærea receſſit ab vſu, vt ait Ouidius. Forſan etiam ob hoc humano generi prouiſum eſt, vt aurum & argentum, quæ ſunt ad hoc aptiſſima, non facilè habeantur in copia, & vt non poſſint per Alchimiam faciliter fieri, ſicut aliqui tentant: quibus (vt ita dicam) iuſtè obuiat ipſa natura, cuius opera fruſtra nituntur excedere.

Eſa. 60, 17.

Caſſiodor. lib. 4. cap. 34.

Alchimia.

De diuerſitate Monetarum & mixtione.

CAPVT III.

MOneta (vt dicit primum Capitulum) eſt inſtrumentum mercaturæ. Et quoniam contingit, quod cuilibet expedit mercaturam fieri, aliquotiens magnam ſeu groſſam, quandoque vero minorem, & plerumque de paruis vel paruam: inde eſt quod conueniens fuit habere monetam precioſam, quæ facilius portaretur & enumeraretur, & quæ magis eſſet habilis ad mercaturas maiores. Expediuit etiam habere argenteam, minus ſcilicet precioſam, quæ apta eſt ad recompenſationes & æquiparantias faciendas, & pro em-

Moneta maior & minor.

ptione mercimoniorum minorum. Et quoniam aliquotiens in aliqua regione non ſatis competenter habetur de argento, ſecundum portionem diuitiarum naturalium: imo portiuncula argenti, quæ iuſtè dari deberet pro libra panis vel aliquo tali, eſſet minus bene palpabilis propter nimiam parvitatem: ideo facta fuit mixtio de minus bona materia cum argento. Et inde habuit ortum nigra moneta, quæ eſt congrua pro minutis mercaturis. Et ſic conuenientiſſimè, vbi non abundat argentum, ſunt tres materiæ monetarum, prima aurea, ſecunda argentea, & tertia nigra mixta. Sed aduertendum eſt & notandum pro regula generali, quod nunquã debet fieri mixtio, niſi tantummodo in minus precioſo metallo, de quo conſueuit fieri minus precioſa moneta. Verbi gratia, vbi haberetur moneta ex auro & argento, mixtio nunquam facienda eſt in moneta aurea: ſi tamen aurum talis naturæ fuerit, quod monetari poſſit inmixtum. Et eſt cauſa, quoniam omnis talis mixtio de ſe ſuſpecta eſt, nec facilè poſſunt auri ſubſtantia, & eius quantitas in mixtione cognoſci. Propter quod nulla mixtio debet in monetis fieri, niſi propter neceſſitatem iam tactam: & tunc facienda eſt, vbi ſuſpicio eſt minor, vel deceptionis minoris, & hoc eſt de metallo minus precioſo. Rurſum nulla talis mixtio facienda eſt, niſi duntaxat pro vtilitate communi, ratione cuius moneta eſt inuenta, & ad quam naturaliter ordinatur, vt patet ex prius dictis. Sed nunquam eſt neceſſitas, nec apparet communis vtilitas, faciendi mixtionem in moneta aurea, vbi habetur argentea: nec videtur poſſe bona intentione fieri, neque vnquam facta eſt in cõmunitate proſpere gubernata.

Nigra moneta.

De forma ſeu figura Monetæ.

CAPVT IV.

CVm primum cœpiſſent homines mercari ſiue comparare diuitias mediante moneta, nondum erat in ea aliqua impreſſio vel imago, ſed vna portio argenti vel æris dabatur pro potu vel cibo, quæ quidem portio menſurabatur ad pondus. Et quoniam tædioſum erat ita crebrò ad trutinam recurrere, nec bene poterat pecunia mercatoris æquiparari per pondus: cum hoc etiam, venditor (vt in pluribus) non poterat cognoſcere metalli ſubſtantiam ſiue modum mixtionis,

Digitized by Google

nis: ideo per ſapientes illius temporis prudenter prouiſum eſt, quod portiones monetæ fierent de certa materia & determinati ponderis, & quod in eis imprimeretur figura, quæ cunctis notior ſignificaret qualitatem materiæ numiſmatis, & ponderis veritatem, vt amota ſuſpicione poſſet valor monetæ ſine labore cognoſci. Quod autem impreſſio talis inſtituta, ſit nuntius & in ſignum veritatis materiæ & ponderis; nobis oſtendunt antiqua nomina monetarum cognoſcibilium ex impreſſionibus vel figuris, cuiuſmodi ſunt Libra, Solidus, Denarius, Obolus, & ſimilia, quæ ſunt nomina ponderis appropriata monetis, vt ait Caſſiodorus. Similiter Siclus eſt nomen monetæ, vt patet in Geneſi; & eſt nomen ponderis, vt patet ibidem. Alia verò monetæ nomina ſunt impropria, accidentalia, ſeu denominatiua à loco, à figura, ab auctore, vel aliquo tali modo, portiones autem monetæ quæ dicuntur *numiſma*, deberent eſſe figuræ & quantitatis habilis ad contrectandum & ad numerandum, & de materia numerabili, ac etiam ductibili ac receptibili impreſſionis ſiue tenaci. Et inde eſt quod non omnis precioſa res apta eſt, vt fiat numiſma: gemmæ enim, piper, & talia non ſunt ad hoc apta nata, ſed præcipuè aurum & argentum, ſicut fuit ſupra tactum.

Libra. Solidus. Denarius. Obolus. Gene. 23. 15.

Cui incumbit facere numiſma.

CAPVT V.

ADhuc autem fuit antiquitus ordinatum, & propter deceptionem cauendam, quod non licet cuilibet facere monetam, aut huiuſmodi figuram vel imaginē imprimere in ſuo proprio argento vel auro: ſed quod moneta vel characteris impreſſio fieret per vnam perſonam publicam, ſeu per plures à communitate ad hoc deputatas. Quia (ſicut præmiſſum eſt) moneta de natura ſua inſtituta eſt & inuenta pro bono communitatis. Et quoniam Princeps eſt perſona magis publica, & maioris auctoritatis; conueniens eſt, quod ipſe pro communitate faciat fabricare monetam, & eam congrua impreſſione ſignare. Hæc autem impreſſio debet eſſe ſubtilis, & ad effigiandum ſeu contrafaciendum difficilis. Debet etiam prohiberi, ne aliquis extraneus princeps vel alter, fabricaret

Forma publica.

bricaret.

bricaret monetam ſimilem in figura & minoris valoris, ita quod vulgus neſciret diſtinguere inter iſtam & illam. Hoc eſſet male factum, nec aliquis poteſt de hoc habere priuilegium; quia falſitas eſt, & cauſa iuſtè bellandi contra talem extraneum.

Cuius ſit ipſa Moneta.

CAPVT VI.

QVamuis pro vtilitate communi Princeps habeat ſignare numiſma, non tamen ipſe dominus ſeu proprietarius eſt monetæ currentis in ſuo principatu. Moneta ſiquidem eſt inſtrumentum æquiualens permutandi diuitias naturales, vt patet ex primo Capitulo. Ipſa igitur eſt ipſorũ poſſeſſio, quorum ſunt huiuſmodi diuitiæ. Nam ſi quis dat panem ſuum, vel laborem proprii corporis, pro pecunia, cum ipſe eam recipit, ipſa eſt ſua, ſicut erat panis vel labor corporis, qui erat in eius poteſtate libera, ſuppoſito quod non ſit ſeruus. Deus enim à principio non dedit ſolum principibus libertatem ad dominium rerum: ſed primis parentibus & toti poſteritati, vt habetur in Geneſi. Moneta igitur non eſt ſolius principis. Si quis autem vellet opponere per hoc, quod Saluator noſter, oſtenſo ſibi quodam denario, inrerrogauit dicens, *Cuius eſt imago & ſuperſcriptio hac?* & cum reſponſum eſt, *Cæſaris*, ipſe ſententiauit dicens: *Reddite igitur quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ Dei ſunt, Deo.* Ac ſi diceret: Cæſaris eſt numiſma, ex quo imago Regis in eo eſt impreſſa. Sed inſpicienti ſeriem Euangelii patet facilè, quod non ideo dicitur Cæſari deberi denarius, quia erat Cæſaris imagine ſuperſcriptus, ſed quoniam erat tributum. Nam vt ait Apoſtolus: *Cui tributum, tributum; & cui vectigal, vectigal.* Chriſtus itaque ſignauit, per hoc poſſe cognoſci cui debeatur tributũ: quod illi debebatur, qui pro Republica militabat, & qui ratione Imperii poterat fabricare monetam. Eſt igitur pecunia communitatis & ſingularium perſonarum: & ita dicit Ariſtoteles VII. Politicæ, & Tullius circa finem veteris Rhetoricæ.

Matth. 22.

Ad

Digitized by Google

Ad cuius expenſas fabricanda ſit moneta.

CAPVT VII.

SIcut ipſa moneta eſt communitatis, ita debet fabricari expenſis communitatis. Hoc autem conuenientiſſimè, ſi huiuſmodi expenſæ accipiantur ſupra totam monetam, per hunc modum; quod materia monetabilis, ſicut aurum, quando traditur ad monetandum, vel venditur pro moneta, detur pro minori pecunia, quam poſſit ex ea ſub certo precio taxato haberi. Verbi gratia, ſi ex marca argenti fieri poſſint LXII. ſolidi, & pro labore & neceſſariis ad monetandum eam requirantur duo ſolidi, erunt pro monetatione LXIV. Hæc autem portio taxata debet eſſe tanta, quod ſufficiat abundanter omni tempore pro fabricatione monetæ. Et ſi moneta poſſit fieri pro minori precio, ſatis congruum eſt, quod reſiduum eſt diſtributori vel ordinatori, ſcilicet Principi vel magiſtro Monetarum, & ſic ſicut quædam penſio. Sed tamen huiuſmodi portio debet eſſe moderata, & ſufficienter ſatis parua, ſi monetæ ſufficerēt debito modo, vt dicetur poſtea. Et ſi talis portio vel penſio eſſet exceſſiua, hoc foret in damnum & præiudicium totius communitatis, ſicut poteſt vnicuique faciliter apparere.

De mutationibus monetarum in generali.

CAPVT VIII.

ANte omnia ſciendum eſt, quod nunquam ſine euidenti neceſſitate mutandæ ſunt priores leges, ſtatuta, conſuetudines ſeu ordinationes quæcunque, tangentes communitatem. Imo ſecundum Ariſtotelem in II. Politicæ, Lex antiqua poſitiua non eſt abrogāda pro meliore noua, niſi ſit multum notabilis differentia in bonitate earum, quoniam mutationes huiuſmodi diminuunt ipſarum legum actoritatem & reuerentiam, & multo magis ſi frequenter fiant. Ex hoc enim oritur ſcandalum & murmur in populo, & periculum inobedientiæ. Maximè ſi tales mutationes eſſent in peius; nam tunc forent intolerabiles & iniuſtæ. Nunc autem ita eſt, quod curſus ipſarum monetarum in regno debet eſſe quaſi quædam lex & quædam ordinatio firma. Cuius ſignum eſt, *Legum mutatio cauenda.*

Digitized by Google

quod quædam penſiones & quidam reditus annuales taxati ſunt ad precium pecuniæ, ſcilicet ad certum numerum librarum vel ſolidorum. Ex quo patet, quod nunquam debet fieri mutatio monetarum, niſi fortè emineret neceſſitas, aut fortè euidens vtilitas pro tota communitate. Vnde Ariſtoteles V. Ethicorum, loquens de numiſmate, *Veruntamen*, inquit, *vult manere magis*. Mutatio autem monetæ (pro vt in generali poſſum perpendere) poteſt imaginari fieri multipliciter, Vno modo in forma ſeu figura præcisè, alio modo proportione, alio modo in appellatione vel nomine, alio modo in quātitate vel pondere, & alio modo in ſubſtantia materiæ. In quolibet enim iſtorum quinque modorum, ſigillatim aut pluribus ſimul, poteſt mutari moneta. Bonum eſt igitur iſtos modos diſcurrendo declarare, & per rationem inquirere, ſi aliquo eorum poteſt iuſtè mutari moneta: & quando, & per quem, & qualiter, & propter quid.

De mutatione Monetæ in figura.

CAPVT IX.

Figura impreſſa ſeu Character Monetæ poteſt dupliciter innouari. Vno modo, non prohibendo curſum monetæ prioris, vt ſi princeps in moneta, quæ ſit ſuo tempore, inſcriberet nomen ſuum, permittendo ſuper curſum præcedentis. Et hæc non eſt propriè mutatio, nec eſt magna vis ſi hoc fiat, dum tamen non implicetur cum hoc alia mutatio. Alio modo poteſt innouari figura, faciendo nouam monetam cum prohibitione curſus antiquæ. Et eſt propriè mutatio: & poteſt fieri iuſtè propter alteram duarum cauſarum. Vna eſt ſi aliquis Princeps extraneus, vel aliqui falſarii malitiosè effigiarint vel contrafecerint modulos ſeu cuneos monetarum, & inueniatur in regno moneta ſophiſtica, falſa & ſimilis bonæ in colore & figura: tunc qui non poſſet aliter remedium apponere, expediret mutare modulos & figuram impreſſionis monetæ. Alia cauſa poſſet eſſe, ſi forſan antiqua moneta eſſet vetuſtate nimia impeiorata vel in pondere diminuta: tunc curſus deberet prohiberi, & in noua meliore eſſet facienda impreſſio differens, vt vulgus ſciret per hoc diſtinguere inter iſtam & illam. Sed non videtur

mihi

Digitized by Google

mihi, quod Princeps poſſet inhibere curſum prioris monetæ ſine altera iſtarum cauſarum: alias enim talis mutatio eſſet præter neceſſaria, ſcandaloſa, & communitati damnoſa. Nec apparet, quod princeps ad talem mutationem poſſet moueri, niſi altero iſtorum modorum; videlicet, aut quod vult vt in quolibet numiſmate, inſcribatur nomen ſuum, & non aliud: & hoc eſſet facere irreuerentiam prædeceſſoribus ſuis, & ambitio vana. Aut quod vult plus * fabricare de moneta, vt ex hoc habeat plus de lucro, iuxta illud quod tactum eſt ſupra cap. VII. & hæc eſt praua cupiditas, in præiudicium & damnum totius communitatis. * ſ. peius.

De mutatione proportionis Monetarum.

CAPVT X.

PRoportio eſt rei ad rem comparatio, vel habitudo: ſicut in propoſito, monetæ aureæ ad monetam argenteam debet eſſe certa habitudo in valore & precio. Nam ſecundum hoc, quod aurum eſt de natura ſua precioſius & rarius argento, & ad inueniendum vel habendum difficilius, ipſum aurum æqualis ponderis debet præualere: ſicut forſan eſſet proportio viginti ad vnum, & ſic vna libra auri valeret vigenti libras argenti, & vna marcha xx. marchas, & vna vncia xx. vncias, & ſic ſemper conformiter. Et poſſibile eſt quod ſit vna alia proportio, ſicut forte xxv. ad tria, & quæuis alia. Verum tamen iſta proportio debet ſequi naturalem habitudinem auri ad argentum in precioſitate, & ſecundum hoc inſtituenda eſt huiuſmodi proportio. Quam non licet voluntariè tranſmutare, nec poteſt iure variari, niſi propter cauſam realem, & variationem ex parte ipſius materiæ: quæ cauſa rarò contingit. Vt ſi forſan notabiliter minus inueniretur de auro, quàm ante: tunc oporteret quod eſſet carius in proportione ad argentum, & quod mutaretur in precio & valore. Si parum aut nihil ſit mutatum in re, tunc hoc nullo modo poſſet licere Principi. Nam ſi huiuſmodi proportionem ad libitum immutaret, ipſe per hoc poſſet attrahere ſibi indebitè pecunias ſubditorum: vt ſi taxaret aurum ad paruum precium, & illud emeret pro argento, & inde augmentato precio rurſum venderet aurum ſuum vel mone-

tam auream, vel conformiter de argento: illud eſſet ſimiliter, ſicut ſi poneret precium in toto frumento regni ſui, & emeret, & poſtea venderet pro maiori precio. Quiſque certè poteſt clarè videre, quod iſta eſſet iniuſta exactio, & vera tyrannis: immo videretur violentior & peior, quàm illa fuerit quam fecit Pharao in Ægypto: de qua Caſſiodorus ait: *Ioſeph legimus contra famem funeſtam, emendi quidem tritici dediſſe licentiam, ſed tale poſuiſſe precium, vt ſuæ ſubiectionis auidus populus ſe venderet, potius alimoniam mercaturus. Quale fuit rogo tunc miſerum viuere, quibus acerba ſubuentio libertatem ſuam videbatur adimere, vbi non minus ingemit liberalitas quam potuit ſcire captiuus. Credo virum ſanctum hac neceſſitate conſtrictum, vt & auaro principi ſatisfaceret, & periclitanti populo ſubueniret.* hæc ille. Iſtud autem monopolium monetarum adhuc eſſet veriùs tyrannicum, eo quod foret magis inuoluntarium, & communitati non neceſſarium, ſed præciſe damnoſum. Si quis autem dicit, quod non eſt ſimile de frumento, quod aliqua ſpectant ſpecialiter ad principem, in quibus poteſt ſtatuere precium prout placet: ſicut dicunt aliqui de ſale, & fortiori ratione de moneta. Iſtud autem monopolium ſeu gabella ſalis, aut cuiuſcunque rei neceſſariæ Communitati, iniuſta eſt. Et ſi qui Principes ſtatuerent leges hoc eis concedentes, ipſi ſunt de quibus Dominus per Iſaiam Prophetam dicit, *Væ qui condunt leges iniquas & ſcribunt & iniuſtitias ſcripſerunt.* Rurſum ex primo & ſexto capitulis ſatis patet, quod pecunia eſt ipſius Communitatis. Ideoque & ne Princeps poſſit malitioſe fingere cauſam mutationis proportionis monetarum in præſenti capitulo aſſignatam, ipſi ſoli Communitati ſpectat diſcernere, ſi & quando, & qualiter, & vſquequo immutanda eſt huiuſmodi proportio: nec Princeps hoc debet ſibi quomodo libet vſurpare.

Geneſ. 41.

Iſai. 10. 1.

De mutatione appellationis Monetarum.

CAPVT XI.

SIcut fuit dictum capitulo IIII. quædam ſunt appellationes ſeu neceſſaria accidentalia monetarum, denominatiua ab auctore, vel à loco: & iſta quaſi nihil vel modicum faciunt ad propoſitum. Sed alia ſunt magis eſſentialia & appropriata:

propriata numiſmati, ſicut Denarius, Solidus, Libra, & ſimilia, quæ denotant precium, ſiue pondus, & quæ fuerunt alta conſideratione & magno myſterio ab antiquis impoſita. Vnde Caſſiodorus, *Animaduertendum eſt,* inquit, *quanta ratione ipſa pecunia à veteribus collecta ſunt. Sex millia denariorum ſolidum eſſe volebant, ſcilicet vt radiantis metalli formata rotunditas ætatem mundi, quaſi ſol aureus, conuenienter includeret. Senarium verò (quem non immerito perfectum antiquitas docta definiuit) Vncia, qui menſuræ primus gradus eſt, appellatione ſignificauit: quam duodecies ſimilitudine menſium computatam in libræ plenitudinem ab anni circulo collegerunt. O inuenta prudentium. O prouiſa maiorum. Exquiſita res eſt, quæ & vſui humano neceſſaria diſtingueret, & tot arcana naturæ figuraliter contineret. Merito igitur dicitur Libra, quæ tanta rerum eſt conſideratione trutinata.* Hæc ille. Si autem alio modo vtamur pro nunc iſtis nominibus & nummis, nunquam tamen immutanda ſunt fruſtra. Sunt igitur (gratia exempli) tres modi numiſmatis, Primum valeat vnum denarium, ſecundum vnum ſolidum, & tertium vnam libram. Si igitur appellatio vnius immutetur, & non alterius, iam variabitur proportio. Sicut qui vocaret vel faceret valere primum numiſma duos denarios, aliis non mutatis, proportio eſſet variata: quod non licet fieri (vt patet ex capitulo præcedenti) niſi forte rariſſimè, & hoc ad præſens non curo. Oportet igitur ſi proportio remaneat immutata, & vnum numiſma mutaret appellationem, quod aliud etiam proportionabiliter immutetur: vt ſi primum vocetur duo denarii, ſecundum vocetur duo ſolidi, & tertium duæ libræ. Si autem non fieret alia mutatio, oporteret mercimonia ad maius precium cōparare proportionabiliter ſeu appellare. Sed talis mutatio non fieret fruſtra, & non eſt facienda: quia ſcandaloſa eſſet, & appellatio falſa. Illud enim appellaretur libra, quod in veritate non eſſet libra: quod eſt inconueniens, vt nunc dictū eſt. Verumtamen nullum aliud inconueniens ſequeretur, vbi non eſſent penſiones vel aliqui reditus pecuniæ aſſignati: vbi verò eſſent, ſtatim patet, quod cum inconuenientib. prædictis huiuſmodi reditus ex tali mutatione ꝓportionaliter minuerentur, aut creſcerent irrationabiliter & iniuſtè, ac etiam in præiudicium multorum. Nam vbi penſiones vel re-

ditus aliquorum eſſent minus parui, deberent per alium modum ſpecialem augeri, & non iſto modo præiudiciali & damnoſo. Hæc igitur appellationis mutatio præciſè nunquam eſt facienda, & maxime Princeps in nullo caſu debet hoc attentare.

De mutatione ponderis Monetarum.

CAPVT XII.

SI pondus numiſmatis mutaretur, & cum hoc variaretur proportionabiliter precium, & appellatio cum figura; hoc eſſet facere aliud genus monetæ; ſicut qui faceret de vno denario duos, vel aliquid tale, ſine perditione vel lucro. Et iſtud poſſet licitè aliquotiens fieri propter aliquam tranſmutationem realem in materia monetabili, quæ non poteſt niſi rariſſimè contingere, ſicut in quadam alia mutatione dictum eſt Cap. X. Nunc autem volo dicere de præciſa mutatione ponderis ſeu quantitatis monetæ, quæ fieret appellatione & precio non mutatis. Et videtur mihi, quod talis mutatio eſt ſimpliciter illicita, potiſſimè Principi, qui nullo modo poteſt hoc facere, niſi turpiter & iniuſtè. Primo namque ſuperſcriptio in numiſmate per principem ponitur ad deſignandam certitudinem ponderis, & materiæ qualitatem, ſicut fuit oſtenſum ſupra cap. IIII. Igitur ſi non reſponderet veritas in pondere, patet ſtatim, quod eſſet falſitas viliſſima & deceptio fraudulenta. Sæpe enim menſuræ bladi & vini, & aliæ ſignatæ ſunt publico ſigno Regis, & ſi quis in iſtis fraudem committeret, reputaretur falſarius. Omnino autem conſimiliter ſuperſcriptio numiſmatis ſignificat menſuram ponderis, & materiæ veritatem. Quàm igitur ſit iniquum, quam deteſtabile, præcipuè in Principe, ſub eodem ſigno pondus minuere, quis ſufficeret explicare? De hoc enim ad iſtud propoſitum Caſſiodorus libro Variarum inquit: *Quid enim tam nephariũ, quam vt præſcriptionibus liceat etiam in ipſa certi æqualitate peccare, vtque proprium datum, hoc per fraudes noſcatur eſſe corruptum.* Idemque lib. I. cap. X. *Talia igitur ſecreta violare, ſic certiſſima velle confundere, nonne veritatis ipſius videtur eſſe crudelis ac fœda laceratio? Exerceantur negociatores in mercibus:*

mercibus: emantur latè quæ vendantur anguſtius. Conſtet populis pondus ac menſura probabilis: quia cuncta turbantur, ſi integritas cum fraudibus miſceatur. Da certè ſolidum, & aufer inde, ſi prævales. Trade libram, & aliquid inde, ſi potes, imminue. Cuncta iſta (nominibus ipſis conſtat eſſe prouiſum) aut integra tribuis, aut non ipſa quæ dicuntur, exſoluis. Non poteſtis omnino, non poteſtis nomina integritatum dare & ſceleſtas imminutiones efficere. Adhuc autem Princeps per hunc modum ſibi poſſet adquirere pecuniam aliam, & pecunia aliena poteſt mouere ad mutationem huiuſmodi faciendam. Recipit enim numiſmata boni ponderis, & ex eis acciperet & fabricaret numiſmata cum tempore mutilato pondere. Et hoc non eſt aliud, quam quod in multis locis ſacræ ſcripturæ prohibetur à Deo: *Vide* (ait Sapiens) *pondus & pondus, menſura & menſura, vtrumque abominabile apud Deum.* Et in Deuteronomio dicitur, *quod Deus abominatur eum qui facit hoc.* Et ideo diuitiæ taliter congregatæ in malum Domini ſui, conſumuntur in breui, quia (ſicut ait Tullius) *male parta male dilabuntur.* Prouerb.10.10 Deuter.25.15.

De mutatione materiæ Monetarum.

CAPVT XIII.

AVt materia numiſmatis eſt ſimplex, aut mixta, vt patuit ex capitulo tertio. Si ſimplex, ipſa poteſt propter defectum dimitti: vt ſi nihil aut modicum auri poſſit inueniri, oportet ipſum deſinere monetari; & ſi de nouo reperiretur ſufficiens abundantia eius, incipiendum eſſet facere monetam ex ipſo, ſicut aliquotiens fuit factum. Rurſus aliqua materia deberet dimitti monetari propter abundantiam exceſſiuam. Propter hoc enim ærea moneta olim receſſit ab vſu, vt dictum fuit in eodem Capitulo tertio. Sed huiuſmodi cauſæ eueniunt rariſſimè: & in nullo alio relinquenda eſt, vel aſſumenda nouiter pura ſiue ſimplex materia monetarum. Si autem in tali materia ſit mixtio, ipſa debet fieri ſolum in minus precioſo metallo per ſe monetabili (vt probatum fuit in eodem capitulo tertio) & in nigra moneta, vt cognoſcatur purum à mixto. Hæc etiam mixtio debet eſſe ſecundum certam proportionem, ſicut decem de argento contra vnum, vel contra tria de alio metallo, vel aliquo modo, ſicut expedit, ſecundum

ſecundum prius dicta in capitulo tertio. Et iſta proportio poteſt mutari propter aliquam proportionem ſeu variationem realem in natura materiæ vel æquiualentis: & dupliciter. Aut propter defectum materiæ,ſicut qui non haberet argentum, niſi multum notabiliter minus quam ante, tunc poſſet diminui proportio argenti ad reliquum metallum in nigra moneta: aut ſi haberetur de argento abundanter pluſquam ante,tunc plus de eo deberet poni in illa mixtione.Sed (ſicut prædictum eſt) iſtæ cauſæ valde rarò contingunt, & ſi forſan talis caſus aliquotiens euenerit, adhuc huiuſmodi proportionis ſiue mixtionis mutatio facienda eſt per Communitatem ad majorem ſecuritatem habendam, & deceptionis malitiam euitandam: ſicut de mutatione proportionis moneta rum dictum eſt in capitulo X. In nullo verò alio caſu debet mutari mixtio talis ſiue proportio mixtionis, potiſſimè nunquàm poteſt hoc licere Principi, propter rationes tactas in capitulo præcedenti, quæ de directo faciunt ad propoſitum. Quoniam impreſſio monetæ eſt ſignum veritatis materiæ, & huiuſmodi mixtionis. Hanc igitur mutare,eſſet monetam falſificare. Propter quod in quibuſdam nummis inſcribitur nomen Dei, vel B. Virginis, vel alicuius Sancti, & ſignum Crucis: quod fuit inuentum & antiquitus inſtitutũ in teſtimoninm veritatis monetæ in materia & pondere. Si igitur Princeps ſub iſta inſcriptione immutet materiam ſiue pondus, ipſe videtur tacitè mendacium & periurium committere, falſum teſtimonium perhibere, ac etiam

Exod. 20. 7. præuaricator fieri illius præcepti legalis quo dicitur, *Non aſſumes nomen Dei in vanum.* Etiam ipſe abutitur hoc vocando monetam. Nam ſecundum Hugutionem, *Moneta dicitur à monee,* quia monet ne fraus in metallo vel pondere fiat. Rurſum Princeps per hunc modum ad ſe poſſet trahere populi ſubſtantiam indebite, ſicut fuit dictum de mutatione ponderis in priori capitulo, & multa alia inconuenientia ſequerentur. Immo pro certo iſta falſitas eſſet peior quàm in mutatione ponderis: quia magis eſt ſophiſtica, & minus perceptibilis, & magis poſſet nocere & plus lædere communitatem. Et propter hoc, vbi fit talis mutatio vel nigra moneta, Communitas debet cuſtodire penes ſe, in loco, vel locis publicis,

Moneta etymon.

publicis, exemplar iſtius proportionis,& qualitates mixtionis,pro vitandis periculis;ne videlicet Princeps(quod abſit) vel Monetarii mixtionem huiuſmodi occultè falſificarent. Sicut etiam apud Communitatem ſeruantur quandoque aliarum menſurarum exemplaria.

De mutatione compoſita Monetarum.

CAPVT XIIII.

MVtatio compoſita eſt, quando plures mutationes ſimplices implicantur in vnam, ſicut qui mutaret ſimul proportionem monetæ vel mixtionem materiæ, vel cum hoc etiam pondus. Et hic quandoq; multiplicantur combinationes poſſibiles mutationum ſimplicium ſuperius poſitarum. Et quoniam nulla mutatio ſimplex debet fieri, niſi propter reales & naturales cauſas iam dictas, quæ rariſſimè accidunt; ſciendum quod adhuc rarius, imo fortè nunquam, contingit vera occaſio faciendi mutationem monetæ compoſitam. Et ſi forſan contingeret, adhuc fortiori ratione quam de ſimplici, talis mutatio compoſita nunquam debet per Principem fieri, propter pericula & inconuenientia prius tacta: ſed per ipſam Communitatem. Nam ſi ex mutationibus ſimplicibus indebitè factis tot abuſiones ſequuntur, ſicut prædictum eſt ante; multo maiores & peiores ſequerentur ex compoſitis. Namque debet eſſe vera & iuſta in ſubſtantia & pondere, quod nobis ſignatum eſt in ſacra ſcriptura, vbi de Abraham dicitur, *Quod ipſe emit agrum, pro quo dedit ſiclos* CCCC. *argenti probatæ monetæ publicæ.* Si igitur ipſa foret bona, & non mutaretur indebitè, cum ipſa ſit longo tempore durabilis, non oporteret de ea multum fabricare, nec plures monetarios ad expenſas Communitatis habere. Et in hoc eſſet vtilitas communis, ſicut tactum fuit capitulo VII. Vniuerſaliter igitur ex præmiſſis concludendum eſt, quod nulla mutatio monetæ, ſiue ſimplex, ſiue compoſita eſt ſola Principis auctoritate facienda: & maximè vbi hoc vellet facere propter emolumentum & lucrum ex tali mutatione ſumendum.

Quod lucrum quod prouenit Principi ex mutatione monetæ, ſit iniuſtum.

CAPVT XV.

Digitized by Google

VIdetur mihi, quod principalis & finalis cauſa, propter quam princeps vult ſibi aſſumere poteſtatem mutandi monetas, eſt emolumentum vel lucrum, quod inde poteſt habere: aliter enim fruſtra faceret tot & tantas mutationes. Volo igitur adhuc plenius oſtendere, quod talis adquiſitio eſt iniuſta. Omnis enim mutatio monetæ, præterquam in rariſſimis, accipit ſimpliciter involuntariè pecuniam ſubditorum, quod prohibet curſum prioris monetæ, melioris forte, & quam quilibet plus vellet habere quàm aliam: deinde præter neceſſitatem abſque vtilitate, quæ ex hoc poſſet prouenire ſubditis, ipſe reddit eis pecuniam minus bonam. Etſi faciat meliorem quam ante, hoc tamen eſt, vt deterioretur inpoſterum, & tribuat eis minus æquiualenter de bona quàm receperat de alia. Et qualitercunque ſit, ipſe retinet profecto partem pro ſe. In hoc igitur quod ipſe ſupra pecuniam recipit incrementum, contra & præter naturalem ipſius vſum, ipſa adquiſitio par eſt ipſi vſuræ, & peior quàm vſura: eo quod eſt minus voluntaria vel magis contra voluntatem ſubditorum, & abſque hoc quod poſſit eis proficere, & præter neceſſitatem penitus. Et quoniam lucrum fœneratoris non tantum excedit, nec ita præiudiciabile generaliter multis, ſicut iſtud quod contra & ſupra totam Communitatem impoſitum, non minus tyrannicè quam doloſè, ita vt ſit mihi dubium, an potius debeat dici violenta prædatio, vel actio fraudulenta.

Quod tales mutationes monetarum, quantum eſt ex ſe, non ſunt permittendæ.

CAPVT. XVI.

ALiquotiens ne peius eueniat, & pro ſcandalo euitando, permittuntur in Communitate aliqua inhoneſta & mala, ſicut lupanaria publica. Aliquando etiam pro aliqua neceſſitate vel oportunitate permittitur aliqua negotiatio vilis, ſicut eſt ars Campſoris, vel etiam praua, ſicut eſt vſura. Sed de tali mutatione monetæ pro lucro accipiendo, non apparet aliqua cauſa mundi, quare tantum lucrum debeat an poſſit admitti. Quoniam per iſtud non euitatur ſcandalum,

ſed

Digitized by Google

ſed potius generatur (vt patet ſatis ex octauo Capitulo) & multa inconuenientia inde ſequuntur, quorum aliqua iam tacta ſunt, & adhuc aliqua poſtea videbuntur, nec eſt aliqua neceſſitas ſiue oportunitas hoc faciendi, neque poteſt reipublicæ expedire. Cuius rei manifeſtum ſignum eſt, quod mutationes huiuſmodi ſunt nouiter adinuentæ, ſicut iam tactum eſt in Capitulo præcedenti. Nunquam enim ſic factum eſt in ciuitatibus aut regnis olim proſperè gubernatis, nec vnquam reperi hiſtoriam quæ de hoc faceret mentionem, hoc excepto, quod in quadam epiſtola Caſſiodori ſcripta nomine Theodorici Regis Italiæ, vna parua mutatio in pondere facta, duriſſimè repræhenditur, & multum efficaciter reprobatur, quam quidam Arcarius fecerat pro quibuſdam ſtipendiariis perſoluendis. Vnde prædictus Rex Boëtio de hoc ſcribens, inter cætera dicit: *Quapropter prudentia veſtra lectionibus erudita dogmaticis ſceleſtam falſitatem à conſortio veritatis eiiciat, ne cui ſit appetibile de illa integritate ſubducere.* Et quibuſdam interpoſitis rurſum inquit: *Mutilari certè non debet, quod laborantibus datur, ſed à quo actus fidelis exigitur, compenſatio imminuta præſtetur.* Si verò Italici ſeu Romani tales mutationes finaliter fecerunt, ſicut videtur ex quadam praua moneta veteri, quæ quandoque reperitur in campis; hoc fuit fortè vna de cauſis, quare eorum nobile dominium deuenit ad nihilum. Sic igitur patet, quod iſtæ mutationes tam malæ ſunt, quod de natura ſua non ſunt aliquatenus permittendæ. *Lib.1.Epiſt.10.*

De quibuſdam inconuenientibus tangentibus Principem, quæ ſequuntur ex permutationibus monetarum.

CAPVT XVII.

MVlta & magna inconuenientia oriuntur ex taliter mutando monetas, quorũ aliqua principalius reſpiciuut Principem, alia totã Communitatẽ, & alia magis partes ipſius Communitatis. Vnde breui tempore nuper tranſacto quam plurima talia in regno Franciæ viſa ſunt euenire, aliqua etiã iam tacta ſunt ante, quæ tamen expedit recitare. Primo namque nimis turpe & nimis deteſtabile eſt Principi, fraudem

committere, monetam falſificare, aurum vocare, quod non eſt aurum, & libram quod non eſt libra, & ſic de talibus prius poſitis XII. & XIII. capitulis. Præterea ſibi incumbit falſos monetarios condemnare. Quomodo igitur poteſt ſatis erubeſcere, ſi reperiatur in eo, quod in alio deberet turpiſſima morte punire. Rurſum magnum ſcandalum eſt (ſicut dicebatur VIII. capitulo) & vile Principi, quod moneta regni ſui nunquam in eodem ſtatu permanet, ſed de die in diem variatur: & quandoque in vno loco plus valet quam in alio pro eodem tempore. Item ſæpiſſimè ignoratur, his durantibus temporibus vel mutationibus, quantum valeat hoc numiſma vel illud, & hoc mercari ſeu emere vel vendere monetam, ſeu altercari de precio, quod eſt contra eius naturam: & ſic rei quæ debet eſſe certiſſima, nulla eſt certitudo, ſed potius incerta & inordinata confuſio, in vituperium principatus. Item abſurdum eſt, & penitus alienum à regia nobilitate, prohibere curſum veræ & bonæ monetæ regni, & ex cupiditate præcipere, imò cogere ſubditos ad vtendum minus bona moneta, quaſi velit dicere, quod bona eſt mala, & è conuerſo: cum tamen talibus dictum eſt à Domino per
Iſai 5. 20. Prophetam, *Væ vobis, qui bonum dicitis malum, & malum bonum.* Et iterũ dedecus eſt principi, irreuereri prædeceſſores ſuos, nam quiſque tenetur ex Dominico præcepto *honorare parentes ſuos.* Ipſe autem progenitorum videtur detrahere honori, quando bonam monetam eorum abrogat, & facit eam cum eorum imagine ſcindere: & loco monetæ aureæ, quam ipſi fabricauerunt, facit monetam æneam in parte. Quod vide-
3. R. 1. 14. tur fuiſſe figuratum in Libris Regum, vbi legitur, quod Rex Roboam abſtulit ſcuta aurea, quæ fecerat pater eius Salomon, pro quibus fecit ſcuta ænea. Idem quoque Roboam perdidit bis quinque partes populi ſui; pro eo quod ipſe voluit in principio nimis grauare ſubditos aut ſubiectos. Adhuc autem Rex debet nimis abhorrere tyrannica facta, cuiuſmodi eſt mutatio talis, vt prædictum eſt ſæpe; quæ etiam eſt præiudiciabilis & periculoſa pro tota poſteritate regali, ſicut in ſequentibus diffuſius oſtendetur.

De

Digitized by Google

De aliis inconuenientibus totam Communitatem tangentibus.

CAPVT XVIII.

INter multa inconuenientia ex mutatione monetæ, quæ totam communitatem reſpiciunt, vnum eſt quod prius tangebatur principaliter Cap. XVIII. quod Princeps per hoc poſſet ad ſe trahere quaſi totam pecuniam Communitatis, & nimis depauperare ſubiectos. Et quemadmodum quædam ægritudines chronicæ ſunt aliis periculoſiores, & ſunt minus ſenſibiles: ita talis exactio, quanto minus percipitur, tanto periculoſius exercetur: non enim ita citò grauamen ipſius ſentitur à populo, ſicut per vnam aliam collectam. Et tamen nulla ferè talia poteſt eſſe grauior, nulla generalior, nulla maior. Rurſum aurum & argentum propter tales mutationes & impeiorationes minorantur in regno: quia non obſtante cuſtodia defertur ad extra, vbi carius collocantur. Homines enim conantur ſuam monetam portare ad loca, vbi eam credunt magis valere. Ex hoc igitur ſequitur diminutio monetarum materiæ in regno. Item illi de extra regnum alioquoties contrafaciunt & afferunt ſimilem monetam in regno, & ſic attrahunt ſibi lucrum, quod Rex ille credit habere. Adhuc etiam forſitan ipſa monetæ materia in parte conſumitur, fundendo eam & refundendo totiens, quotiens ſolet fieri, vbi mutationes exercentur. Sic igitur materia monetabilis tripliciter minuitur occaſione mutationum prædictarum. Igitur non poſſunt, vt videtur, longo tempore permanere, vbi non permaneret materia monetabilis muneris ab aliunde: & ſic tandem Princeps non haberet vnde facere poſſet ſufficienter de bona moneta. Item propter iſtas mutationes, bona mercimonia ſeu diuitiæ naturales de extraneis regnis ceſſant ad illud afferri, in quo moneta ſic mutatur: quoniam mercatores cæteris paribus prædiligunt ad ea loca tranſire, in quibus recipiunt monetam certam & bonam. Adhuc autem intrinſecus in tali regno negociatio mercatorum per tales mutationes perturbatur & mutlipliciter impeditur. Præterea his mutationibus durantibus, reditus pecuniæ, penſiones annua-

les, locagia, cenſuræ, & huiuſmodi ſimilia, non poſſunt bene & iuſtè taxari ſeu appreciari, vt notum eſt. Item nec pecunia poteſt ſecurè mutuò dari ſeu tradi, & ſic de talibus: imo multi nolunt iſta charitatiua ſubſidia facere, propter tales mutationes. Et tamẽ ſufficientia materiæ monetabilis, mercatores, & omnia prædicta alia ſunt neceſſaria, aut valde bona & vtilia naturæ humanæ: & oppoſita ſunt præiudiciabilia, & nociua toti Communitati ciuili.

De aliis inconuenientibus partem Communitatis tangentibus.

CAPVT XIX.

QVædam partes Commutatis occupatæ ſunt in negociis honorabilibus, aut vtilibus toti Reipublicæ, vt in diuitiis naturalibus, ad creſcendum vel tractandum pro neceſſitate Communitatis, cuiuſmodi ſunt viri Eccleſiaſtici, iudices, milites, agricolæ, mercatores, artifices, & ſimiles. Sed alia pars auget diuitias proprias vili quæſtu, ſicut Campſores, mercatores monetæ, ſiue Billonatores: quæ quidem negociatio turpis eſt, prout dictum eſt ſupra Cap. xv. Iſti igitur qui ſunt quaſi præterneceſſarii reipublicæ, & quidam alii, ſicut receptores & tractatores pecuniæ, & tal s, capiunt magnam partem emolumenti ſiue lucri prouenientis ex mutationib. monetarum, & malicioſè aut fortuitò ditantur inde contra Deum & iuſtitiam: quoniam ipſi ſunt tot diuitiis immeriti & tantis bonis indigni. Alii verò depauperantur ex hoc, qui ſunt optimæ partes illius Communitatis. Ita quod Princeps plures & meliores ſubditos per iſtud damnificat, & ſic nimiũ grauat, & tamẽ non totũ lucrum venit ad ipſum, ſed magnam partem habent iſti prædicti, quorum negociatio vilis eſt, & admixta cum fraude. Rurſum quando Princeps nõ facit præſcire populo tempus & modnm futuræ mutationis monetæ, quam intendit facere; aliqui per cautelas aut amicos hoc ſecretè prouident, & tunc emunt mercimonia pro moneta debili, & poſtea vendunt pro forti, & ſubito fiunt diuites, & nimium lucrantur indebite contra naturalis mercationis legitimũ curſum. Et videtur eſſe quodammodo genus monopolii,

Digitized by Google

lii, in præiudicium & damnum totius Communitatis reſiduæ. Adhuc per tales mutationes neceſſe eſt reditus taxatos ad numerum pecuniæ, aut iniuſte minui, aut iniuſtè ſaltem augeri, ſicut tactum fuit ante Capitulo de mutatione appellationis monetæ. Item Princeps per tales diuerſificationes & ſophiſticationes monetarum dat malis occaſionem faciendi falſam monetam, aut quia nõ nimis eſt contra conſcientiam eorum ipſam falſificare, ex quo apparet eis quod iſta facit Princeps, aut quia nimis eſt contra conſcientiam ipſorum, quod falſitas non ita cito deprehenditur, & poſſunt facilius, & plura mala his ſtātibus perpetrare, quàm ſi ſemper curreret bona moneta. Præterea iſtis ſtantibus quam innumerabiles perplexitates, obſcuritates, errores & inextricabiles difficultates accidunt in computis, de miſiis & receptis. Oriuntur etiam inde materiæ litigiorum, & variæ quæſtiones: malæ perſolutiones debitorum, fraudes, inordinationes, abuſiones quam plurimæ, & inconuenientia multa, quæ neſcirem explicare; forſan quibuſdam enumeratis prius maiora & deteriora, & hoc eſt difficile videre.

Si Communitas poteſt facere tales mutationes monetæ.

CAPVT XX.

CVm moneta ſit Cõmunitatis, vt oſtenſum eſt Capitulo ſexto, videtur quod ipſa Communitas poſſit de ea ad libitum ordinare. Igitur etiam eam poteſt quomodo libet variare, & ſuper hoc capere quantum placeat, & de ea facere ſibi poteſtatem mutandi monetas. Sed hoc eſt contra honorem regni, attentare principem exhæreditare, immo ipſum depauperare, & ſtatu magnificentiæ deſtituere, non tam iniuſtè, quàm etiam vituperabiliter pro tota Communitate, quam non decet habere Principem, niſi excellenti ſtatu pollentem.

Reſponſio

Si igitur ipſa decepta, vel minis territa vel coacta, concedat Principi tales mutationes, non aduertens inconuenientia quæ ſequuntur, & ex hoc ſeruiliter ſe fore ſubiectam; ipſa poteſt hoc ſtatim vel quomodolibet reuocare. Item res quæ ſpectat alicui quaſi de iure naturali, non poteſt ad alterum iuſtè transferri. Si autem pertinet moneta ipſi liberæ Communitati, (vt ſatis patet ex Capitulis primo & ſexto) ſicut igitur communitas non poteſt cócedere Principi, quod ipſe habeat auctoritatem abutendi vxoribus ciuium quibuſcunque voluerit; ita non poteſt ei dare tale priuilegium monetarum, quo ipſe non poſſet niſi male vti, exigendo tale lucrum, ſupra mutationem earum: vt ſatis patet ex multis capitulis. Per hoc etiam patet illud, quod addebatur vlterius de communitate non concordi in ordinatione monetæ, quod poteſt condeſcendere, quantum ad hoc, in Principis arbitrio. Dico quod ſic poteſt quantũ ad aliqua, & ad tempus, ſed non ſibi concedendo poteſtatem tanti lucri ſumendi ſuper indebitis mutationibus ſupradictis. Ad aliud argumentum ſumptum ex Capitulo ſeptimo, de hoc quod Princeps poteſt aliquod emolumentum habere ſuper monetam: reſpondetur faciliter, quod hoc eſt quaſi quædam parua penſio & limitata, quæ non poteſt quantumlibet augeri per mutationes prædictas, ſed ſtat ſine mutatione quacunque. Ad aliud conceditur, quod Princeps poteſt habere reditus, & debet habere magnificum & honeſtiſſimum ſtatum: ſed iſti reditus poſſunt & debent alibi aſſignari, & aliter ſumi, quàm per tales immutationes indebitas, ex quibus tanta mala & tot inconuenientia oriuntur. Sicut eſt ante oſtenſum. Poſito etiam, quod aliqua iſtorum redituum eſſent ſupra monetam: ipſa tamen debent eſſe certæ & determinatæ quantitatis, ſicut ſupra quamlibet marcham quæ monetaretur, duo ſolidi, vel ſic: & tunc iſtud eſſet abſque quacunque mutatione, ſiue lucri augmento irrationabili & enormi, quod poteſt prouenire ex deteſtabilibus mutationibus ſæpe dictis. De quibus finaliter concludendum eſt: quod Princeps non poteſt eas facere aut taliter lucrum accipere, nec de iure communi ſeu ordinario, nec de priuilegio ſiue dono, conceſſione, pacto, ſiue quauis alia auctoritate, vel alio modo quocunque, nec *Concluſio*

D poteſt

poteſt eſſe de ſuo dominio, nec ſibi quomodo libet pertinere. Imo illud ſibi denegare, non eſt ipſum exhæreditare, aut maieſtati Regiæ contraire: ſicut mentiuntur falſiloqui adulatores ſophiſtici, & reipublicæ proditores. Rurſum cum Princeps teneatur hoc non facere, ipſe non meretur habere aliquam penſionem ſeu dominium pro abſtinendo à tali abuſiua exactione: hoc enim aliud non videtur eſſe, niſi pretium redemptionis à ſeruitute, quod nullus Rex aut bonus Princeps debet à ſubditis exigere. Item ſuppoſito & non conceſſo, quod ipſe haberet priuilegium capiendi aliquid ſupra monetam pro faciendo eam bonam, & pro tenendo eam in eodem ſtatu: adhuc etiam ipſe deberet tale priuilegium perdere in caſu, in quo tantum abuteretur, quod ipſe mutaret & falſificaret monetam pro ſuo lucro, non minus cupidè quam turpiter agendo.

Quod Tyrannis non poteſt diu durare.

CAPVT. XXII.

IN iſtis duobus Capitulis intendo probare, quod exigere pecuniam per tales mutationes monetæ, eſt contra honorem regium, & in præiudicium totalis regalis poſteritatis. Sciendum eſt igitur, quod inter principatum regium & tyrannicum hoc intereſt, quod tyrannis plus diligit & quærit proprium bonum quàm commune conferens ſubditorum, & hoc nititur, vt populum teneat ſibi ſeruiliter ſubiugatum: Rex autem è contrario, vtilitati priuatæ publicam præfert, & ſuper omnia, poſt Deum & animam ſuam, diligit bonum & libertatem publicam ſubditorum. Et hæc eſt vera vtilitas & nobilitas principatus: cuius dominium tanto eſt nobilius, tanto melius, quantò eſt magis liberorum ſiue meliorum, vt ait Ariſtoteles, & eo diuturnius, quo in tali propoſito intentio regis perſeuerat, dicente Caſſiodoro, *diſciplina imperandi eſt amare, quod multis expedit.* Quotiens enim regnum in tyrannidem vertitur, non longo tempore poſt cuſtoditur: quia per hoc ad diminutionem, translationem aut perditionem omnimodè properatur: maximè in regione temperata & remota à ſeruili barbaria, vbi ſunt homines conuerſatione, moribus & natura liberi, non ſerui, nec ſub tyrannide per conſuetudinem indurati, quibus ſeruitus foret

Digitized by Google

ret inexpediens,inuoluntaria, & oppreſſio tyrannica ſimpliciter violenta, igitur nō diu permanſura. Quia ſicut ait Ariſtoteles. *Violenta citiſſimè corrumpuntur.* ideo dicit Tullius, *quod nulla vis imperii tanta eſt, quod premente metu poſſit eſſe diuturna.* Et Seneca in Tragediis inquit, *Violenta imperia nemo continuat diu, moderata durant.* Vnde principibus deſtitutis improperabat Dominus per Prophetam dicens, *quod imperabant ſubditis cum auſteritate & potentia.* Adhuc autem propoſitum declaratur aliter: ait enim Plutarchus ad Traianum Imperatorem, *quod Reſpublica eſt corpus quodammodo, quod diuini numinis beneficio veluti animatur, & ſumma æquitatis agitur nutu, & regitur quodam moderamine rationis.* Eſt igitur reſpublica ſiue regnum, ſicut quoddam corpus humanum, & ita vult Ariſtoteles V. Politicæ. Sicut igitur corpus malè diſponitur, quando humores exceſſiuè fluunt in vnum eius membrum, quod ſæpe ex hoc inflammatur, & nimium ingroſſatur, reliquis exſiccatis & nimis attenuatis, tolliturque debita proportio, neque tale corpus poteſt diu viuere. Ita conformiter eſt de communitate vel regno, quando diuitiæ ab vna eius parte attrahuntur vltra modum. Communitas namque vel regnum, cuius partes principantes, in comparatione ad ſubditos, quantum ad diuitias, potentiam & ſtatum, enormiter creſcunt, eſt ſicut monſtrum vnum aut vnus homo, cuius caput eſt ita magnū & tam groſſum, quod non poteſt à reliquo corpore ſuſtentari. Quemadmodum igitur talis homo non poteſt ſe iuuare, neque ſic diu viuere: ita neque regnum permanere poterit, cuius princeps trahit ad ſe diuitias in exceſſu, ſicut fit per mutationes monetæ, vt patuit Capitulo xx. Rurſum ſicut in mixtione vocum non placet aut delectat æqualitas nimia vel indebita, quæ totam conſonantiam deſtruit & deturpat: imo requiritur proportionata inęqualitas & commenſurata, qua perſeuerante eminent læti blanda modulamina chori. Sic etiam vtiliter, quo ad omnes partes communitatis, æqualitas poſſeſſionum vel potentiæ non conuenit nec conſonat, ſed & nimia diſparitas harmoniam reipublicæ diſſipat & corrumpit, vt patet per Ariſtotelem v. Politicæ. Potiſſimè vero ipſe Princeps, qui eſt in regno veluti tenor & vox principalis in cantu, ſi magnitudine excedat, & à reliqua communitate

Violenta non durant.

Ezech. 34.

Digitized by Google

diſcordat, regalis politiæ melos tunc erit turbarum. Propter quod ſecundum Ariſtotelem adhuc eſt alia differentia inter Regem & Tyrannum. Tyrannus enim vult eſſe potentior tota communitate, cui præſidet violenter: Regis verò temperantia eſt tali moderamine moderata, quod ipſe eſt maior atque potentior, quàm aliquis eius ſubditus, & tamen tota communitate inferior viribus & opibus, & ſic in medio conſtitutus. Sed quia poteſtas regia communiter & leuiter tendit in maius: ideò maxima cautela adhibenda eſt & peruigil cuſtodia, imò altiſſima & principalis prudentia requiritur ad eam præſeruandam, ne labatur ad tyrannidem: præcipuè propter adulatorum fallacias, qui ſemper Principes ad tyranniam impulerunt, vt ait Ariſtoteles. Ipſi enim (vt in libro Hæſter legitur) aures principum ſimplices, & ex ſua natura alios exiſtimantes, callida fraude decipiunt, & eorum ſuggeſtionibus regum ſtudia deprauantur. Sed quoniam eos euitare aut extirpare difficile eſt, ipſe Ariſtoteles dat aliam regulam, per quam regnum poteſt longo tempore conſeruari. Et eſt, quod Princeps non multum amplificet dominium ſupra ſubditos, exactiones, captiones non faciat, libertates eis dimittat aut concedat, nec eas impediat, neque vtatur plenitudine poteſtatis, ſed potentia iure & conſuetudinibus limitata vel regulata. Pauca enim (vt ait Ariſtoteles) ſunt iudicis vel principis arbitrio relinquenda. Ariſtoteles enim adducit exemplum de Theopompo Lacedæmoniorum Rege, qui cum multas poteſtates atque tributa populo remiſiſſet, ab anteceſſoribus impoſita, ipſe quidem vxori ploranti & improperanti, *Turpe eſſe regnum minoris emolumenti filiis tradere, quam ſuſcepiſſet a patre*, Reſpondit dicens: *Trado diuturnius*. O diuinum oraculum, O quanti ponderis verbum, & in palatiis regiis literis aureis depingendum. *Trado*, inquit, *diuturnius*, ac ſi diceret: *Plus auxi regni in duratione temporis, quàm ſit diminutum moderatione poteſtatis.* Ecce pluſquã Salomon hic. Nam ſi Roboam (de quo ſupra memini) à patre ſuo Salomone regnum ſic compoſitum recepiſſet, & tenuiſſet, nunquam decem de duodecim tribus perdidiſſet, nec ſibi improperatum fuiſſet: *Prophanaſti ſemen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & cæteris ſtultitiam tuam, vt faceres imperium bipertitum.* Sic

Eccleſ. 47.

igitur

igitur oſtenſum eſt, quod dominium quod ex regno in tyrannidem vertitur, oportet vt celeriter finiatur.

Quod capere lucrum ex mutatione monetarum, praiudicat toti regali poteſtati.
CAPVT XXIII.

DEclarare propono, quod mutationes prædictæ ſunt contra honorem Regis, & generi regio præiudicant. Pro quo tria præmitto. Primò quod illud eſt in Rege vituperabile, & ſucceſſoribus eius præiudiciabile, per quod regnum diſponitur perditioni, aut vt ad alienigenas transferatur: nec Rex poſſet ſatis dicere vel flere, quàm eſſet infelix & miſerabilis, qui per negligentiam ſuam aut per malum regimen eius aliquid faceret, vnde ipſe vel hæredes ſui perderent regnum tot virtutibus auctum, tanto tempore glorioſè ſeruatum. Nec non in periculo animæ ſuæ glorioſæ foret, ſi ex defectu ſui populus pateretur tot peſtilentias & calamitates & tantas, quot & quantæ ſolent accidere in diſſipatione ſiue in translatione regnorum. Secundo ſuppono, quod per tyranniſationem regnum perditioni exponitur, ſicut declaratum eſt in capitulo præcedenti. Et quoniam (ſicut in Eccleſiaſtico ſcribitur) *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos*: Tyrannis autem iniurioſa eſt & iniuſta. Cum hoc etiam (vt ad ſpecialia deſcendam) abſit, quod in tantum degenerarent Francigenarum corda libera, quod voluntariè ſerui fiant; ideoque ſeruitus eis impoſita durare non poteſt. Quoniam ſi magna ſit tyrannorum potentia, eſt tamen liberis ſubditorum cordibus violenta, & aduerſus alienos inualida. Quicunque igitur dominos Franciæ ad huiuſmodi regimen tyrannicum quocunque modo traherent, ipſi regnum magno diſcrimini exponerent, & ad terminum præpararent. Neque enim regum Franciæ generoſa propago tyranniſare didicit, nec ſeruiliter ſubiici populus Gallicus conſueuit Ideo ſi regia proles à priſtina virtute degenerat, procul dubio regnum perdet. Tertio ſuppono, tanquam iam probatum & ſæpius repetitum, quod capere vel augere lucrum ſuper mutatione monetæ, eſt factum tyrannicum, doloſum & iniuſtum, cum Eccleſ. 10. 8.

etiam non poſſit continuari in regno, quod quidem regnum non ſit iam, quo ad alia multa, in tyrannidē verſum. Vnde nō ſolum inconuenientia ſequuntur ex iſto, ſed oportet quædā mala alia eſſe præuia, alia concomitantia; quia hoc non poteſt à viris conſuli, qui non ſunt in intentione corrupti, atq; ad omnem fraudem & nequitiam tyrannicam conſulendam parati, vbi viderent principem ad hoc inclinari vel poſſe flecti. Dico itaque recolligendo, quod res per quam regnum perditioni diſponitur, turpis eſt, & præiudiciabilis regi: ſed hoc eſt protrahi vel conuerti & hæredibus ſuis præiudiciabile, & hoc fuit primum ſuppoſitum in tyrannide, & hoc fuit dictum, & ad hoc vergitur per mutationes monetæ, vt dicitur tertium. Igitur exactio quæ fit per tales mutationes, eſt contra honorem Regis, & præiudiciabilis toti poteſtati regali, quod erat probandum. Hæc igitur, vt præmiſi, ſine aſſertione dicta ſint cum correctione prudentum. Nam ſecundum Ariſtotelem, ciuilia negotia plerunque dubia & incerta. Si quis igitur amore veritatis inueniendæ his dictis voluerit contradicere vel contra ſcribere, bene faciet: & ſi male locutus ſum, perhibeat teſtimonium de malo, ſed cum ratione: ne ipſe videatur gratis & voluntariè condemnare, quod non poteſt efficaciter impugnare.

Digitized by Google

M. GABRIELIS BYEL SPIRENSIS, S. THEOL. LICENTIATI ET IN SCHOLA TVBINGENSI LECTORIS ordinarii, Tractatus

DE MONETIS.

TRITHEMIVS ABBAS SPANHEIMENS. IN CATALOGO ILLVSTRIVM virorum Germaniæ, qui ingenio præſtantes varia ſcripſerunt.

GABRIEL BYEL *ex Spira, ordinis Clericorum in communi viuentium, vir in diuinis ſcripturis longo ſtudio exercitatus, & in ſeculari philoſophia (quam Ariſtotelicam vocant) egregie doctus, ingenio clarus, ſermone compoſitus, vita & conuerſatione deuotus: qui Gymnaſio Tubingenſi ab exordio inſtitutionis ſuæ multis annis præfuit, vbi tam in Philoſophia quàm in ſacris literis claros diſcipulos erudiuit. Scripſit quædam non ſpernenda opuſcula, quibus nomen ſuum notificauit. E quibus ordinarie legit in præfata Academia, in Canonem Miſſæ volumen grande lib.* I. *De paſſione Domini lib.* I. *Sermones quoq; multos, lib.* I. *Iam ſcribere dicitur ſuper Sententias opus ſingulare & vtile, quod ſuis modò diſcipulis legit. Viuit adhuc prope ſeptuagenarius, & capto fortiter perſtat in ſtudio. Sub Maximiliano Rege Romanorum, anno Domini* MCCCCXCV. *Indictione* XIII.

Digitized by Google

PRo dicendorum intelligentia primum omnium animaduertendum venit, quod ſecundum Philoſophum v. Ethicor. cap. IX. & I. Politicæ, numiſmatis vſus eſt ex neceſſitate inuentus. Cum enim res ad inuicem immediatè commutari non poſſent, homines autem ſine earum commutatione (pro eo quod non omnibus omnia neceſſaria abundant) ſuſtentari non poſſent, præſertim in tanta multitudine hominum; tum propter diſtantiam locorum in quibus conſiſtunt res commutandæ, & difficilem eorum tranſportationem, tum propter diſtantiam temporum fututorum, quo res ſine ſui corruptione ſeruari non poſſunt; tum ex multiplici hominum indigentia, propter quam neceſſe eſt rem commutandam eſſe in multa diuiſibilem, vt multa neceſſaria per eam à diuerſis comparentur; tum ex quorundam commutabilium indiuiſibilium ad hominum vtilitatem magnum valorem, vt ſunt equi, domus, & ita de pluribus aliis: ideo neceſſe fuit inuenire medium aliquod quantitate paruum, vt eius detractio ſiue diminutio facile perpendatur, & de loco ad locum transferatur: charactere Principis vel auctoritatem habentis inſignitum; ne ſi quilibet monetaret, valor eius variaretur, nec dinoſceretur aut falſificaretur, & per hoc æqualitas in commutationibus non ſeruaretur: pondere certum, vt precium eius ſit certum: ſine corruptione permanſiuum, vt ſit futuræ prouiſioni aptum: materia pretioſum, vt multus valor poſſet in paruo loco reponi, & facile de loco ad locum tranſportari: in plura minora ſecundum valorem diuiſibile, propter indigentes multis rebus parui precii. Tale autem eſt numiſma, vel ex ſui natura, vel hominum inſtituto ad humanam indigentiam relato. Quanto enim re aliqua plus indiget humana neceſſitas, tanto plus valet, & valor precii creſcit. Et ideo ſecundum relationem numiſmatis & commutabilium ad indigentiam humanam, numiſma eſt certa menſura omnium commutabilium & vænalium.

Secundo notandum, quod moneta tribus modis falſari poteſt, ſecundum quod tria ſunt de ſubſtantia monetæ, ſcilicet materia metallata, quantitas ponderis, & publica forma,

vt dicit gl. & Panormit. in c. quanto. de iureiur. Et in quolibet horum committi poteſt falſitas; in ſubſtantia, quia non ſeruatur liga legitima (Liga, id eſt ſpecies mixturæ, vel gradus metalli) propter admixtionem materiæ vilioris cum materia conſueta in quantitate exceſſiua. In pondere, quia non habet legitimum pondus. Pro quo notandum, quod tantum debet eſſe pondus in numiſmate, quantum fuit in materia de qua moneta eſt fabricata, ſaltem deductis expenſis & labore, ſecundum Innocent. licet non ſecundum Bart. ſecundum quem expenſæ debét ſolui de publico. Motiuum Innocentii eſt, quia nemo ſuis expenſis tenetur eam facere: & hæc opinio Innocentii tenetur communiter, vt vult Angelus in ſumma, in verbo Falſarius. Quod ſic intelligo. Pondus legitimum eſt pondus conſequens quantitatem ſubſtantiæ pro tali numiſmate iuſtè determinatum. Gratia exempli, ſi pro Floreno determinetur aurum ponderans dragmam, quæ eſt octaua pars vnciæ; tunc florenus falſus eſt ex pondere, ſi non habet quantitatem auri ponderantem dragmam. Vnde cum pondus ſequatur naturaliter quantitatem ſubſtantiæ rei, & quantitas ſubſtantiæ non diſtinguatur à ſubſtantia; falſificatio ponderis eſt diminutio ſubſtantiæ, ſiue hæc fiat per raſuram monetæ, ſiue ſubtilius per aquam artificialem corroſiuam, aut alio modo difficili viſui apprehenſibili. Eſt autem determinatio ponderis iuſta, quando determinatur pondus tanti valoris pro moneta, quanti eſt pondus materiæ eius non monetatæ: ita quod tantum debet valere moneta ex pondere, quantum valeret ſua materia non monetata & non plus, ſaltem deductis expenſis monetandi, vt ſupra dictum eſt. In forma committitur falſitas, quando mutatur nomen, ſignum aut imago eius qui monetauit. Vnde habens auctoritatem monetandi præfigit certam formam monetæ, imaginem aliquam, circumſcriptionem, aut aliquod ſignum. Et ſi aliquid huius formæ præfinitæ omittitur, aut aliquid additur, moneta in forma falſificatur. Eſt autem forma monetæ quædam teſtificatio veritatis & iuſtitiæ ipſius monetæ, quod ſcilicet ſit veræ ſubſtantiæ & iuſti ponderis, vt dicit Nicolaus Orem. in ſuo Tractatu de moneta. Vnde frequenter in moneta Chriſtianorum Principum vel Communitatum ponitur imago Dei vel alicuius Sancti, & nomen eius, aut ſignum

Liga. L'alloy.

Digitized by Google

gnum Crucis: quod antiquitus fuit inſtitutum in teſtimonium veritatis monetæ in materia & pondere. Et ſubdit: Si ergo Princeps ſub iſta inſcriptione mutet materiam ſiue pondus, ipſe videtur tacitè mendacium & periurium committere, ac falſum teſtimonium perhibere. Ipſe enim abutitur hoc vocabulo Moneta: nam dicitur Moneta ſecundum Hugutionem à moneo, quia monet ne ſit fraus in metallo vel pondere. Hæc ille.

Tertio notandum circa mutationem monetæ, quod huiuſmodi mutatio multipliciter poteſt fieri, quandoque in materia, quandoque in forma, quandoque in valore, quandoque in nomine. In materia, vt quando propter defectum materiæ aut nimiam abundantiam fieret noua moneta in alia materia, aut in alia mixtione ſeu liga prioris materiæ. In forma, vt quando mutatur impreſſio figuræ in imagine aut charactere, aut circumſcriptione. In valore, vt quando mutatur ſubſtantia, mixtio vel pondus; aut his manentibus ſtatuitur alius valor: vt ſi hactenus florenus valuit XX. groſſos, & ſtatuatur vt de cætero valere debeat XVIII. aut XXIIII. In nomine, vt ſi nomina mutentur, vel accidentalia, puta quæ non important pondus vel valorem monetæ, vt ſunt nomina auctoris aut loci in quo moneta facta eſt, & huiuſmodi; vel eſſentialia, puta quæ impoſita ſunt determinato valori aut ponderi, vt ſunt Obolus, Denarius, Solidus, Libra, Florenus. Et hæ mutationes fieri quandoque poſſunt currente priori moneta in ſuo valore, quandoque reprobata priore ac prohibita. Item quandoque ex rationabili cauſa propter neceſſitatem & vtilitatem reipublicæ. Et ſecundum hæc mutatio quandoque fieri poteſt licitè, quandoque culpabiliter & illicite.

CONCLVSIO I.

Falſificans monetam in ſubſtantia, forma vel pondere, peccat mortaliter, ſi illud faciat in damnum proximi vel reipublicæ. Hæc concluſio eſt Hoſtienſ. & Doctorũ communiter, & ſatis patet ex tex. c. quanto. De iureiur. vbi dicitur quod iuramentum de obſeruatione falſæ monetæ factum non ligat; cum iuramentum non debeat eſſe vinculum iniquitatis. Ergo ſeruare falſam monetam eſt iniquum, & multo magis falſificare

 erit

erit iniquum. Quod autem ſit mortale peccatum, patet quia eſt furtum, quia ablatio rei alienæ inuito domino, vt infra dicetur. Patet etiam per Extrauagantem Iohannis XXII. qui excommunicat omnes tales in regno Franciæ. Quod autem autem teneatur reſtituere, probatur per commune medium: quia omnis iniuſtè damnificans tenetur reſtituere damnificato, ſi habere poteſt. Sed fraudulenter falſificans numiſma damnificauit proximum aut rempublicam iniuſte. Ergo tenetur reſtituere damnificato, ſi haberi poteſt, aut pauperibus ſi damnificatus haberi non poteſt. Maior patet per c. ſi culpa. de iniur. & dam. da. Minor autem ſatis patet. Et dicitur notanter in concluſione, *In damnum proximi*. Quia ſi quis falſificaret in forma tantum, vnde non minueretur valor, quia ſic non damnificaret, non peccaret. Sic ſi numiſma non exponendum rumpendo aut radendo falſificaret.

CONCLVSIO II.

Mutans monetam in damnum reipublicæ, tenetur damnum illatum reſtituendo compenſare. Probatur, quia talis iniuſtè damnificat. Ergo &c. Antecedens probatur, quia inferens damnum in re non ſua iniuſtè damnificat. Sed mutans numiſma in damnum reipublicæ infert damnum in re non ſua, quia in re publica quæ non eſt ſua. Dicitur notanter, *in damnum reipublicæ*: quia ſi mutaretur ex rationabili cauſa ad vtilitatem reipublicæ, reſtitutio non haberet locum. Sunt autem tres cauſæ, propter quas licitè mutatur moneta. Prima eſt falſitas introducta, vt ſi aliquis extraneus Princeps aut falſarius malitioſè effigiaret vel contrafaceret formularia ſeu modulos, per quos introducere niteretur monetã ſophiſticã minoris valoris quã ſit moneta vetus, cuius tamen differẽtia à vera moneta cognoſci à populo non poſſet, & alio modo conuenienti moneta falſa exterminari non poſſet: expediret mutare formam monetæ veræ, ſeruato tamen iuſto valore, vt ſic diſcerni poſſet ab introducta falſa. Secunda cauſa, ſi antiqua moneta nimia vetuſtate eſſet peiorata, ac in ſubſtantia & pondere imminuta per continuam attrectationem: tunc cudenda eſſet moneta noua cum differentia à priore in iuſto pondere, & prohiberi poſſet curſus prioris monetæ vetuſtæ

ſic.

Digitized by Google

ſic diminutæ. Tertia cauſa eſt raritas materiæ, propter quam materia haberi non poſſet tali precio quo prius ſolita eſt haberi. Tunc mutanda eſſet moneta, vel conſtituendo alium eius valorem reſpectu monetæ alterius materiæ, vel fabricando nouam minoris ponderis & æqualis precii cum priore. Exempli cauſa, ſi drachma auri non monetati ex aliqua cauſa aſcenderet in precio, ita quod tunc valeret xxx. groſſos argenti, quæ prius valuit xx. tunc aut florenus habens drachmam etiam mutandus eſt in valore, ita vt etiamſi prius valuit xxi. groſſos, tunc ſtatueretur vt valeret xxxi. groſſos: aut cudenda eſſet noua moneta auri minoris ponderis, tanti tamen vt valeret iuſto precio xx. groſſos, & hoc cum differentia aliqua in forma à priori, vt noſci poſſet. Et hoc forſan magis expediret reipublicæ, vt precia in cæteris rebus conſtituta ac reditus & pecuniarii cenſus manerent non mutata, & ſic nemo fraudaretur. Et parum referret, vtrum veteris monetæ curſus maneret, vel prohiberetur, ſeruata tamen debita proportione ad alias monetas inferiores, & ad precium rerum vænalium ac redituum ſiue cenſuum. Poſſet addi quarta cauſa, lucrum ex noua moneta conſequens; non monetarii, ſed Reipublicę expediens vel neceſſarium: de quo infra in dubiis dicetur. Extra hos caſus mutatio monetæ in valore reproba eſt & iniuſta, quia Reipublicæ damnoſa & ſpoliatina ſubditorum, ſiue hæc mutatio fiat in materia, pondere voluntariæ conſtitutionis, valoris, aut nominum eſſentialium. Si verò mutatio fieret in ſola forma, aut nominibus accidentalibus, & non in valore; hoc ſine præiudicio reipublicæ tolerari poſſet. Et quamuis ſi fieret ex ſuperbia, pompa, vel aliorum contemtu, aut alia ſiniſtra intentione, non careret peccato; tamen non requireretur alia reſtitutio. Vnde conſilium eſt, quod non fiat mutatio monetæ niſi ex magna & rationabili neceſſitate.

CONCLVSIO III.

Expendens ſcienter monetam falſam pro vera & iuſta, falſarius eſt, & tenetur reſtituere illata damna. Probatur quod ſit falſarius, quia falſitatem inducit ad proximi deceptionem. Ergo &c. Conſequentia tenet ex genere nominis falſarii. Antecedens

eſt manifeſtum. Quod teneatur reſtituere, probatur quia infert damnum perſonæ & reipublicæ: ergo tenetur ad reſtitutionem. Conſequentia tenet ex communi medio, & præallegato c. ſi culpa. de iniur. & dam. da.

CONCLVSIO IV.

Expendens ſcienter monetam non currentem, aut alias minus valentem pro bona & currente, fraudat proximum, & tenetur reſtituere. Hæc concluſio in ſententia eſt Angeli in ſumma, & Antonini, & probatur eiſdem modis quibus prior. Talis enim decipit proximum, dando ſibi malum pro bono. Et dicitur notanter in duabus præcedentibus concluſionibus, *Scienter*: quoniam ſi ignoranter fieret, vt quia ignoraret valorem monetæ quam expendit, excuſaretur ſaltem à peccato, & etiam à reſtitutione, durante ignorantia. Si tamen poſtea ſciuerit, tenebitur ad reſtitutionem: quia ſiue ſcienter ſiue ignoranter damnifico proximum, teneor eum releuare indemnem, poſtquam mihi innotuerit illatum damnum. Nec excuſatur expendens in caſu vtriuſque concluſionis, per hoc quod huiuſmodi moneta falſa vel minus valens data eſt ſibi pro bona: quia culpa alterius & error proprius non debet alteri nocere. Culpa enim ſuos debet tenere auctores, & non alios. Imputet ergo ſibi recipiens monetam falſam, confractam, vel integram, ſed minus valentem pro bona, quod non cautè proſpexit. Si verò ſcienter recepit malam, vt expenderet pro bona, aggrauatur peccatum & reſtitutionis debitum.

CONCLVSIO V.

Transferens monetam de certo loco, vbi minoris valoris æſtimatur, ad locum vbi magis valet; non peccat, ſi non aliàs fraudem committat. Hæc eſt Antonini: probatur ſecundum eum, quia licet cuilibet ex induſtria ſine alterius damno lucrum quærere, ſed transferens in caſu concluſionis monetam, eam emendo vbi minus valet, ad locum vbi plus valet, vtitur ſua induſtria ſine damno alicuius: dum tamen eam non radit, aut diminuit. Ergo &c.

SEQVVN-

Digitized by Google

SEQVVNTVR TRIA DVBIA.

Circa prædicta dubitatur primò, *Quis habeat cudere monetam?* Ad quod reſpondet Panormit. in d. c. quanto, Quod ſolus Princeps, id eſt Imperator, nemo alius, ſine conceſſione Principis. Quod tamen intelligit, niſi Princeps inferior, aut ciuitas, aut generaliter inferior poteſtas hoc præſcripſiſſet per tantum tempus, de cuius initio non extaret memoria, vt in c. ſuper quibuſdam. De verb. ſignif. vel niſi eſſet talis qui præſcripſiſſet iura Imperii, ſicut Reges Hiſpaniæ, qui dicuntur non ſubiacere Imperio, quia regnum à faucibus Barbarorum eruerunt. Concordat D. Anton. Et eſt ratio principalis reſponſionis: quia cum moneta (vt præmiſſum eſt) inuenta eſt & inſtituta pro bono communitatis, congruum eſt, vt ab eo fabricetur, à quo regenda eſt Communitas. Talis autem eſt Princeps, aut qui à Principe habent auctoritatem.

Licet autem ſit Principis fabricare, ac ſua imagine & nomine ſignare monetam; tamen propter hoc moneta diſperſa in populum non eſt ſua, nec ipſe eſt dominus monetæ currentis in ſuo principatu. Nam moneta medium eſt permutandi diuitias naturales, æquiualens eis. Ideo illorum eſt poſſeſſio monetæ, quorum ſunt naturales diuitiæ. Nam cum quis dat panem ſuum, vel proprii corporis laborem pro pecunia; cum eam receperit, ſua eſt, ſicut panis & labor ſuus fuit, & in eius libera poteſtate. Dicit etiam Nicolaus Orem. quod licet facere monetam pertineat ad Principem, tamen conſtituere valorem monetæ ſeu proportionem vnius monetæ ad aliam, gratia exempli floreni ad groſſum, aut groſſi ad obolum, puta quod florenus valeat tot groſſos & groſſus tot obolos, non debet eſſe in poteſtate Principis, ſed communitatis cuius eſt moneta. Quod ſic intelligendum puto, quod non eſt in poteſtate Principis conſtituere valorem monetæ ſecundum ſuam voluntatem, ſed iuſtam & naturalem proportionem auri ad argentum, & argenti puri ad talem ligam. Et diſcretio huius pertinet ad Communitatem.

Ex quo ſequitur quod Princeps reprobans monetam aliquam valentem, vt eam remiſſius emat & conflet, & inde aliam minus valentem fabricet, ei priorem valorem conſti-

conſtituendo, monetam fraudet & ad reſtitutionem teneatur. Hæc eſt ſententia Hoſtienſ. & Panorm. & patet manifeſtè, quia vilius vendit carius, quod eſt contra iuſticiam. Item ſic poſſet ſibi attrahere indebitè pecunias omnes ſubditorum: vt ſi attraheret aurum ad paruum precium, & illud emeret pro argento; ac deinde augmentato precio rurſus venderet monetam auream pro maiori precio argenti. Simile eſſet, ſi poneret precium in toto frumento ſui principatus, & emeret; ac poſtea venderet pro maiori precio etiam per eum conſtituto: quæ vtique eſſet iniuſtiſſima & tyrannica exactio populi. Nec eſt ſimile de venditione frumentorum à ſancto Ioſeph ſub ditione Pharaonis: quoniam ex eo quod non creuerunt frumenta, ipſa facta ſunt cariora & maioris precii, quàm ante dum collegerat in horreis, cum copia eorum exuberabat. Nam precium rei humana indigentia menſurat, vt vult Philoſophus v. Ethic. Et ſi forte exceſſum eſt in precio, dicit Caſſiodorus, *Credo virum ſanctum tali neceſſitate conſtrictum, vt auaro principi ſatisfaceret, & periclitanti populo ſubueniret.*

DVBIVM II.

Dubitatur ſecundo, *Vtrum in aliqua caſu Princeps poſſit mutare monetam propter lucrum ſuum*; vel generalius, *An Princeps poſſit habere lucrum ex moneta, conſtituendo maiorem valorem monetæ quàm valeat eius materia non monetata, deductis neceſſariis expenſis; vel minuendo pondus aut ligam ſub priori valore?* Reſpondetur breuiter, quod in vno ſolo caſu Princeps poteſt ſentire lucrum ex moneta, ſcilicet dum lucrum illud redundat in vtilitatem Reipublicæ, vt tactum eſt concluſione ſecunda. Puta quando Princeps indiget ſubſidio pro defenſione Reipublicæ, ad quod præſtandum ſubditi obligantur; tunc poſſet fieri aliqua mutatio in moneta, vt pondus vel materia ſub eodem valore minueretur, vt ſic populus minus ſentiret ſe grauari: dum tamen non extendatur lucrum vltra neceſſariam Principis indigentiam ſupradictam. Sed hæc mutatio fieri non debet ſine conſenſu ſubditorum, quorum (vt dictum fuit) eſt moneta. Poteſt enim quilibet renuntiare iuri ſuo. vii. q i. Quam periculoſum. Sic & communitas. Et vult

vult Innocentius, quod ſufficit conſenſus maioris partis magnatum. Sed de hoc dubitat Panorm. loco allegato, cum tractetur de negocio ſingulorum. Ideo dicit Angelus, requiri conſenſum ſingulorum. Non tamen ſufficit conſenſus populi ad diſpergendum huiuſmodi monetam minoris ponderis extra tale dominium: quia cum damno non ſubditorum non poteſt ſuas indigentias ſubleuare. In quo ſatis omnes concordant.

Videtur etiam quibuſdam, quod in caſu quo colligenda eſt magna pecunia pro redemtione Principis aut defenſione, facilior ſit modus & expeditior per mutationem monetæ: tum quia hic modus facilior eſt ad congregandum pecuniam neceſſariam citius, ſine fraude, & ex facultatibus ſubditorum: tum quia minus ſenſibilis, & per hoc magis portabilis ſine murmure & periculo rebellionis populi: tum quia eſt generaliſſima, comprehendens omnes tam clericos quàm laicos, nobiles & plebeios, diuites & pauperes. Verum an hæc ita ſe habeant, committo diligenti lectori. Duo tamen neceſſariò hic attendenda ſunt. Primum quod moneta illa tantum currat inter ſubditos illius dominii, qui tenentur ſubuenire domino & ſuæ reipublicæ: quoniam ſi diſpergeretur ad alios, iſti per hoc iniuſtè grauarentur. Secundum quod collecta neceſſaria pecunia, moneta reducatur ad priorem ſtatum: quia ceſſante cauſa ceſſare debet & effectus.

DVBIVM III.

Tertio dubitatur, *Vtrum eligens ad partem meliores ac magis ponderantes, & conflari faciens, peccet & ad reſtitutionem teneatur?* Reſpondet Angelus in ſumma, ſequens Hoſtienſem, Iohan. Andream & alios ſub hac diſtinctione. Si illi qui cudunt pecuniam, eo quod non poſſunt omnes æqualiter ſculpere vel perficere, alii denarii ſunt quandoque minus ponderantes, propter hoc permittunt alios in maiore pondere, vt ſic fiat adæquatio iuſti ponderis in multitudine, quæ non poteſt fieri in ſingulis denariis: tunc tales eligentes meliores ſunt falſarii, & tenentur ad reſtitutionem communitati: quia corpus pecuniæ damnificauerunt. Si verò omnes denarii ſunt

Digitized by Google

rii ſunt iuſti ponderis, ſed aliqui ſunt amplioris, & illos radunt, dummodo remaneant iuſti ponderis, ſeu conflant; non credo falſarios, licet male faciant, & nullo modo ſit eis conſulendum. Si tamen noluerint abſtinere, non credo quod ſint propter hoc extra ſtatum ſalutis. Videtur itaque ſentire, quod talis non peccet mortaliter, licet peccet venialiter. Quod non ſatis intelligo: niſi modicitas huius electionis, quia raro vel paucos eligit, excuſet. Quoniam ſi hoc frequenter facit, damnificat grauiter monetarium, qui ex improuidentia exceſſit in pondere, vel eum cuius nomine monetat: & ita teneretur ad reſtitutionem ei. Sicut qui rem remiſſius emit, vbi forum certum eſt, & vendens in numero vel pondere errauit: ſic monetarius in pondere errauit. Si tamen rarò fiet, modicitas excuſaret: ſicut furtum minimæ rei, vt pomi vnius, excuſatur.

IN NIC. ORESMIVM Notæ.

PAG. I. *Quibuſdam videtur*) quibus maior vtilis quàm honeſti ratio quibuſq; dulcis lucri odor è re qualibet. Quorum bellæ rationes infra recenſentur & refellũtur cap XXI.

Dabat vnus alteri) quale Achiuorum ἀμειζόντων exemplum ex Homero referunt Sabinus & Caſſius. Et quidem potiſſimus tunc pecorum in permutationibus vſus fuit. Vnde Homerus cum Glauci & Diomedis arma comparat, illa quidem ἑκατόμβοια, hæc verò ἐννεάβοια vocauit. Et pretioſa τὰ πολυμῆλα, πολύβοια. Quin & verba Græca emendi vendendique ferè à pecore ducta videntur: πωλεῖν, *vendere*, ἀπὸ τῶν πώλων, à pullis equinis: ὠνεῖσθαι, *emere*, ἀπὸ τῶν ὄνων, mutata litera breui in longam: ἄρνυσθαι, *redimere*, ἀπὸ τῶν ἀρνῶν, ab agnis. Et ſimiliter tandem Romanis *Pecunia* à pecudibus nomen inuenit.

Pag. 2. *Vſum monetæ inuenere*) De quo Polydor. Vergilius Lib II. cap. 20.

Pag. 3 *mixtio, aut ſimplex*) Quod quidem poſterius præſtat. Ita Romani veteres ex auro, argento, ære flabant feriebantq; monetas, abſque mixtione vnius cum altero. Quæ mixtio olim le-

lim legibus Cornelia nummaria & Iulia de peculatu diſtrictè prohibita, & poſtea iterum edicto Taciti Imp. apud Vopiſcum, *Vt ſi quis argento publicè priuatimue æs miſcuiſſet, ſi quis auro argentũ, ſi quis æri plumbũ, capitale eſſet cum bonorum proſcriptione.* Quod & Gothus Rex probat apud Caſſiodorũ VII. Variar. 32. *Auri flamma nulla iniuria permixtionis albeſcat, argenti color gratia candoris arrideat, æris rubor in natiua qualitate permaneat.* Quod ſi adhuc ab omnibus peræquè gentibus ſeruaretur, vt benè fit à Venetis; næ multo integriorem certioremq; rem nummariam, & à fraudatoribus tutiorem haberemus, vt ſingulari libello eleganter diſputat Bodinus.

in alios vſus applicetur) præſertim in deauraturam, non tantum argenti eſculenti aut poculenti, ſed etiam æris ferrique, imo ligni, lapidum, corii, reipublicæ pluſquam putemus noxiam.

Sit nimis abundans) Tunc enim valorem ſuum, ob materiæ vilitatem è copia prouenientem, retinere moneta non poteſt. Itaque vanum fuit Lycurgi inſtitutum, qui ſuo quodam cõſilio, vt ciues ſui pecuniæ cumulandæ ſtudio minus dediti eſſent, pecuniam nonniſi ferream, eamque immenſa magnitudine & pondere, ſed exiguo interim valore in republica ſua ſignari voluit, Plutarcho auctore.

aerea receſſit ab vſu) Æs graue olim Populo Romano in vſu fuit, vt Feſtus notat, cum aſſes ipſi librales eſſent, & *Pondo* vocarentur, Plinio auctore & Dionyſio, qui Aſſem interpretatur χάλκεον νόμισμα βάρος λιτριαῖον. Quod ideo, vbi de maiori ſumma agebatur, plauſtris conuehi neceſſe erat, vt apud Liuium legimus. Sed & poſtea ad iſtam æream pecuniam ferendam non tantum loculos, ſacculos, fiſcos, bulgas, ſed etiam fiſcellas & ſportas adhiberi ſolitas, Tullius & Aſconius in Verrinis meminerunt. Hoc igitur genus pecuniæ etiamſi ad honorem principum & memoriam rerum (vt alibi expoſuimus) inuentum eſſet, tamen propter copiã vilis metalli paulatim exoleuit apud ipſos Romanos, auro & argento rerum potiente. Itaque bellos illos aſſes & ſeſtertios, ex vario ære, Cyprio, Mariano, Corinthio conflatos, & (vt quidam ait) *pondere ipſo pretioſiores*; apud Byzantinos poſtea, Gothos, Longobardos, Francos, Germanos, quo in precio fuiſſe putamus? Eodem forte quo apud Turcas, quos Busbequius Orator

Digitized by Google

Cæſareus ſcribit numiſmatis illis pro ponduſcul is, drachmalibus puta aut ſimilibus, vti: quæ ipſi *Giaur Manguri*, id eſt nummos paganorum vocent. Et fabrum ærarium ipſo eiuſmodi numiſmata requirente, ingentem au'am paulo ante talibus plenam in lebetes æneos conflaſſe, quod nullum eorum aut vſum aut precium putaſſet.

Sicut aliqui tentant) Themiſtius Euphrades Oratione VIII. νῦν δὲ τὸ χαλκὸν μὲν εἰς ἀργύρεον μεταβάλλειν, καὶ τὸ ἀργύρεον εἰς χρύσεον, ἀσμένως ἄν τινα ἐξευροίμην τέχνην. Diocletianum Suidas ſcribit Ægyptios aſperè tractantem, veterum etiam ſcripta de fuſione argenti atq; auri conquiſita combuſſiſſe; ne ex illa arte ditati Ægyptii, & pecuniæ freti copiis in poſterum rebellarent. De Alchimiſtis Africanis in vrbe Feſſa, multa memorat Leo Africanus lib III. pag. 136. Mendacem & pernicioſam artem damnant leges publicæ, & conſtitutio Iohannis XXII. Extrauag. Lib. v. Tit. 6. *Spondent*, ait, *quas non exhibent, diuitias pauperes Alchimiſtæ*, &c.

P. 4. *facta fuit mixtio*) Poſteriores ipſi Principes Romani, imperio præcipitante & fiſco pauperato, monetam argenteam æris portione remixta fecerunt, quam aliquis *vena ſecunda* nominat. Apparet id ex ipſis nummis Gordianorum, Philipporũ, Gallieni, Probi, & ſequentium: & *Maiorinam* eã pecuniam dictam diſcimus ex L. VI. C. Th. de falſa mone. *Comperimus nonnullos flaturarios maiorinã pecuniam, non minus criminosè quàm crebrè, ſeparato argento ab ære purgare.*

Nigra mixta moneta) Ita Galli vocant, *Sols nereis*, ad differentiam quorum ſunt *Grands blancs*, vt Pithœus alicubi notauit. Sed & Romani æneam pecuniam, ſiue quod ferrugine manus inficeret, ſiue quod tempore nigreſceret, *nigram* dixerunt. Martialis:

> *Vt conuiuia ſumptuoſiora*
> *Nigra ſordibus explices moneta:*
> *Et centum veteres tui ſodales*
> *Conſtemus tibi plumbea ſelibra.*

Monetari inmixtum) Quod non dubium eſt: ſed propter nimiam eius mollitiem, quo minus vſu & tritura minueretur, viſum eſt aliquid durioris metalli modicum addi. Vid. Georg. Agricol. de precio metallor.

Mixtio ſuſpecta) Quippe in qua compendium captari po-
teſt.

Digitized by Google

teſt à monetariis, dum vltra modum legis de viliori metallo indunt meliori, idque ferè impunè, dum aut non facile fraus illa à quouis deprehenditur, aut in re modica (vno forte atq; altero nummo) non admodum attenditur.

neceſſitatem tactam) nimirum ad mercimonia rerum minorum, in foro puta holitorio aut macello.

P. 5. *Nomina ponderu*) Nam & apud maiores noſtros, Germanos inquam, per quantitatem ponderis, libras nimirum & marcas auri argentique, omnia negocia contrahi ſolebant: & apud Francogallos hodieque per libras Turonenſes.

Non cuilibet) Adeò vt nec permiſſum ſit vlli priuato in moneta publica metallum ſuum proprium ſignandum ſubiicere: quod olim grauiſſime conſtitutionibus erat interdictum. L. VII. & VIII. C Th. de falſa mone.

Seu per plures) vt olim per Triumuiros A.A.Æ.F.F.

Princeps perſona magis publica) Ideoque ius monetæ refertur inter Regalia, ſic dicta, quod ſoli Principi competant, vel cui Princeps ea indulſerit, Lib. II. Feudor. Tit. 56. Quæ ſint regalia. Guntherus lib. VIII. *cudendæ iura monetæ.* Quod quamuis in Germania noſtra omnibus ferè ordinibus iam ſit commune; tamen Imperatoris præcipuè, ceu capitis, auctoritatem & numen in ipſa moneta obtendit, impreſſa Aquila cum globo Imperii, & addita epigraphe, RVDOLPHI. IMP. AVG. P. F. DECRETO, ex Comit. 1559. § 10.

Impreſſio ſubtilis) Ideò Romani veteres tãtum artificii & induſtriæ in monetæ fabricam contuliſſe videntur: neque tamen falſariorum inſidias omninò euitare potuerunt: adeò vt Plinius ſcribat ſuo tempore, cum alii æs admiſcerent falſæ monetæ, alii è pondere ſubtraherent, artem factam denarios probandi: *Mirumque in hac artium ſola* (pro quo *ſchola* alii legerunt, indeq; nouam quandam huius gnomonices ſcholam à Mario Gratidiano erectam commenti ſunt Balduinus, Bodinus, Budelius, alii) *vitia diſcuntur, & falſum denarii ſpectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.*

P. 6. *Quoniam erat tributum*) Dominus enim non ſimpliciter iuſſit ſibi exhiberi nummum vel monetam à Phariſæis, ſed ſignanter *Numiſma cenſus*, νόμισμα τοῦ κήνσου, id eſt, genus monetæ huic functioni proprium, quo ſatisfacerent cenſui à Cæſare ſuæ prouinciæ indicto. Id enim eſt *Cenſus*, toto Pan-

Digitized by Google

deſtarum titulo *De cenſibus.* Suidas: Κῆνσος, νόμισμα ἐτήσιον τέλος. Et iterum: Κῆνσος, οὕτω τῇ ἐπιχωρίᾳ γλώσσῃ Ῥωμαῖοι τὴν ἐξέτασιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πλήθους προσαγορεύουσι. Et Heſychius: Κῆνσος, εἶδος νομίσματος ἐπικεφαλαίου. Sed de hac quæſtione peculiarem olim commentariolum ſcripſimus ad verba Domini; *Date Cæſari, quæ Cæſaris.* &c. vbi & hunc ipſum Oreſmii locum enucleauimus, pag. 26.

ratione imperii fabricare) Ita Fridericus Ænobarbus apud Ligurinum lib. III.

Rege figuratam, Regi patet eſſe monetam:
Cæſaris & Domino ſub Cæſare fulget imago.

P. 7. *Sicut quædam penſio*) Vulgò *Schlaeſchatz* dicitur, voce vtinam vnà cum re nobis ignorata. Bodinus lib. VI. de Republ. cap. 3. *Vectigal etiam monetale* (ita vocat) *quod Principes graui ſubditorum incommodo de nummorum precio detrahunt, tolli; ac potius eo nomine vectigal nouum, tum etiam ad monetalium mercedem imperari æquius eſt, vt olim Normanni Principes, & non ita pridem Poloniæ Reges ſanxerunt: vt nummorum vis ac poteſtas vbique ſit eadem ſine vllo permutationis detrimento.*

Debet eſſe ſatis parua) Omnino enim tenendum eſt, ſi quidem ex fide bona, & ad aliarum gentium conſenſum, monetam curare velimus, parem eſſe debere metalli & monetæ rationem; vt moneta ipſa rudis metalli precium aut non ſuperet, aut certè quàm minimo, ſolis nimirum fabricæ expenſis deductis, quæ magnæ eſſe non poſſunt. Atq; ita apud Romanos, iuſti æquique tenaciſſimos, ſeruatum fuit, vt par eademque prope monetæ & metalli ratio, nec electioni ferè locus eſſet: vt colligere licet ex L. 1. L. x. L. cum aurum. §. 1. D. de auro & arg. leg. L. planè §. ſed ſi pondus. D. de legat. 1. L. XXXV. in princ. C. de donat. Sed omnium planiſſimè ex L. 1. C. de ponderatorib. vbi ita ſtatuitur: *Aurum quod infertur à collatoribus, ſi quis vel ſolidos voluerit, vel materiam appendere, æqua lance & libramentis paribus ſuſcipiatur.* Quid quod de Africanis Leo ſcribit, in Feſſa antiqua nec aurum nec argentum cudi, nec Mahumetanis eam exercere artem licere: quod fœneratores habeant qui opus aliquod argenteum vel aureum carius reuendant, quàm pro ratione ponderis: quod quidem ſolis Iudæis ab vrbium rectoribus concedatur. Porrò nec annulum, nec aliud quidquam ex auro vel argento fabricari poſſe, niſi metal-

metallo prius publicè ſigillato verùm ita ſigillato, quidquid inde conficitur, ac ſi moneta eſſet, expendi. Hæc ille lib. III. pag. 141.

Si eſſet exceſſiua) vel etiam ſi poſita in arbitrio monetam facientis, qui ea abuti pro libidine & monetam ſubinde variare poſſet. Quare certa & determinata eſſe debet, vt benè monet infra cap. XXI. pag 23. & viciſſim certa etiam debet eſſe Lex bonitatis monetæ, certus modus compoſitionis ſeu ligæ metallorum, quam imminuere nefas ſit, vt infra docet cap. XIII circ. fin.

Monetarum quaſi quadam lex) Inde νόμισμα ἀπὸ τοῦ νόμου ſiue Lege dictum tradit Ariſtoteles, οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστί. Vnde & hoc conſequens eſt, poſſe homines illius vſum non minus mutare quàm ab initio inſtituere, quippe qui ſit merè ἐκ ὑποθέσεως. Quod fieri non poſſet, ſi naturalis eſſet vis ac poteſtas nummi; quod genus hominum arbitrio neque tolli neque mutari poteſt. Idque ipſe Ariſtoteles ibidem fatetur: οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται τὸ νόμισμα· καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. Vt diuerſos nummos (ait ibi Muretus) videmus aut edictis Principum aut etiam tacito populi conſenſu modo pluris modo minoris eſſe: multorum etiam vſus aut vetuſtate aut legum conſtitutionibus planè ſublatus eſt. Quomodo Lycurgus aureos & argenteos nummos Lacedæmoniis prorſus inutiles reddidit, cum inſtituit vt ferreo tantum nummo vterentur.

P.8. *Vult manere magis*) ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον: non enim alias facere officium ſuum poteſt. cum ſit οἷον ἐγγυητής ἡμῖν, vt ibidem ait. Et certam debet æſtimationem habere, id quo omnes res aliæ taxantur, ait Vlp. L. 3. D. de in lit. iur. Itaque niſi ob magnam neceſſitatem aut euidentem vtilitatem publicam mutari non poteſt aut debet, ſine notâ malitiæ aut πλεονεξίας, vt infra docetur cap XV.

Implicetur alia mutatio) Patet hoc in exemplo Nicephori Phocæ Imp ſæpius allegato, qui ſi tantum nomiſma ſuæ figuræ poſt priores Principes eadem lege publicaſſet, nihil feciſſet aut à more aut ab æquo alienum. Sed addidit duplicem mutationem: primò in pondere, quod cum antea numiſma aureum hexagium penderet, ipſe tetartero excogitato (verba ſunt Zonaræ & Cedreni) pondus imminuit: cumque eo modo du-

do duplex eſſet nummus, penſiones publicæ grauiorem exigebant, minor impendiis aulicis erogabatur. Deinde etiam in valore ſeu proportione, quod ſua inſignes imagine præferri, aliorum depreſſis preciis, voluit. Quo vtroque haud leue eum ſubditis attuliſſe incommodum eius ævi ſcriptores, Zonaras & Cedrenus ſcribunt, & ex his Boneſid. Iuris Orien-tal. lib. 1. pag. 21.

Pag. 8. *Expediret mutare modulos*) Andreas Fricius Modreuius Polonus lib. 1. de Republ. emendanda, cap 15. *Quia nonnulli externi populi figuram noſtrorum nummorum imitati ſunt, atque hac ratione ſuos ad nos inuexerunt, videndum eſt num ſit è republica, formam noſtræ monetæ mutari: aliter enim externa vix exigi poteſt.*

P. 9. *facere irreuerentiam*) Contra quàm Romani, qui præceſſorum ſuorum monetas & memoriam religiosè conſeruabant, vt apparet ex L. 1. & vlt. C. de veter. numiſm. poteſt. Theodoſ. Nouel. 25. Leon. Nouel. 52. & al.

Vna alia proportio) Quę ipſa pro ratione locorum & temporum inter populos variat. Herodotus ſcribit, auri pondo argenti libris tredecim æquatum fuiſſe. Apud Liuium in fœdere cum Ætolis vno capite, auri libra decem argenti libris æſtimatur. Lege Conſtantini auri libra exæquatur argenti libris XIV. & paulo ſupra, vt colligitur ex L. vlt. C. de argenti precio. At hodie auri ad argentum rationem toto fere terrarum orbe eſſe duodecuplam pro certo adſtruit Bodinus lib. VI. de Republ. cap. 13. In noſtro verò imperio & ſæculo vndecuplam cum quarta parte conſtituit intelligens huius rei æſtimator R. Budelius lib. 1. de Monet. cap. 23. num. 12.

Pag. 10. *Sicut dicunt de ſale*) Cancellarius Henrici VI. Regis Angliæ nomine *Forteſcue*, in libello quo commendat leges regni Anglici, cap. 35. *Praeterea in regno Franciæ non patitur Rex quemquam regni ſui ſalem vendere, quem non emat ab ipſo Rege, precio eius ſolum arbitrio aſſeſſo. Et ſi inſulſum pauper quiuis mauult edere, quàm ſalem exceſſiuo precio comparare; mox compellitur ille tantum de ſale Regis ad eius precium emere, quantum congruet tot perſonis, quot ipſe in domo ſua fouet.* Subiicit cap. ſeq. *At non in regno Angliæ præpeditur aliquis ſibi de ſale, aut quibuſcunque mercimoniis aliis, ad proprium arbitrium & de quocunque venditore prouidere.*

P. 11. *Sex millia denariorũ*) Theodoſius Nouella ſua XXV. *Quo præcepto etiam illud in perpetuum volumus contineri, ne vnquam intra*

ſeptem

ſeptem millia nummorum ſolidus diſtrahatur, emptus à collectario ſeptem millibus ducentis. Denariorum nimirum, non illorum veterum ex probo argẽto, ſed æneorũ infimæ ſortis rauduſculorum, quorum adhuc ſub Theodoſii & aliorum Cæſarum nominibus magna copia paſſim eruitur, adeo viliũ ſimul & exilium, vt non iam mirer ſeptem millia vnum ſolidum continuiſſe obryzatum, ducentis nummulario pro collybo cedentibus, triceſima quinta parte totius ſummæ. Quod notandum cenſeo.

Si alio modo pro nunc) Temporum certè lapſu nomina iſta monetarum in prouinciis quondam Romanis ſunt mutata. Solidus olim aureus, hodie in Gallia monetæ nigræ (quam vocari ſupra notauimus) ſpecies, ſexageſima aurei portio. Denarius olim ſolidi viceſima & quinta pars, ex ſuperiori Theodoſii conſtitutione ſepties milleſima, hodie in Gallia ſolidi vulgaris duodecima, aurei ſeptingenteſima & viceſima. Idem de aliis.

P.12. *Supra cap.* IV.) & latius infra cap. ſeq.

Menſura bladi & vini) Aridorum & ſiccorum menſuræ, & pondera quoque, vt de eorum ſinceritate conſtet, ſigno Principis aut Reipublicæ confirmari hodieque paſſim ſolent.

P.13. *Pecunia aliena poteſt mouere*) Iuuenalis:

Quas habeat Veneres aliena pecunia, neſcis.

Secundum certam proportionem) Eaque proportio ſtrictiſſime debet ſeruari, propter lubriciſſimã occaſionem compendii inde captandi, quod vix curatur aut deprehenditur, niſi ſeueriſſima inquiſitio & animaduerſio adhibeatur. Sed neque hoc ſatis eſt, niſi & aliud accedat, nimirum vt moneta illa nigra ſiue vſualis (quippe qua ad res tantum minores, aut operas mercenarias, aut alias calculi excurrentis minutias opus eſt, & reuerâ non tam pro genere pecuniæ aut diuitiarũ, quàm mero inſtrumento fori & macelli habendæ ſunt, & plerumque in ſua tantum regione noti & fungibiles habentur) nonniſi ad certum modum in quaque republica admittantur, tam ad cudẽdum, quàm ad ſolutiones faciendas. Prout vtrumque hodierna Imperii Lege ſancitum eſt: & apud Luſitanos quoque nonniſi quartam debiti partem eiuſmodi viliori moneta ſoluere permittitur, Pinello teſte. Id enim vtrumque niſi ſtrictè ſeruetur, plura incommoda eueniunt, &

Digitized by Google

quaſi catenatim ſe conſequuntur : nimirum vt monetarii hæc potiſſimum ob præſens lucrum ſine fine modoque cudant, conflatis & in hanc fabricam abſumptis ſolidis boniſq; monetis argenteis; & iura monetę quauis conditione à Principibus in ſuas manus transferant. Deinde vt ob horum copiam, dum data electione nemo non ſolidas monetas potius cum aliquo diſpendio accipere mauult, earum valor ſupra ſuam indicaturam paulatim augeatur, imo in infinitum excreſcat: quando illæ ſolæ & precium metalli in ſe habent, & conſeruari poſſunt, & in commerciis cum extraneis vſum obtinent. Et viciſſim vt precia rerum omnium, ob illam monetæ inquinationem, indies ſcandant & intendantut. Quæ omnia quantum Reipublicæ incommodi afferant, quis non videt?

P. 14. *Propter defectum materia*) Præſertim in extremæ neceſſitatis caſu, quem Auctor hic quidem non attingit, ſed ratio concedit, & exempla omnium ætatum & populorum, etiam Romani. C. Manlius apud Saluſtium ita loquitur: *Sape maiores veſtri miſerti plebis Romana, decretis ſuis inopia eius opitulati ſunt: ac nouiſſimè memoria noſtra propter magnitudinem aris alieni, volentibus omnibus bonis argentum are ſolutum eſt.* Eadem neceſſitatis ratio prius coegerat pondus aſſium mutare, (quod ad præcedés caput XIII. pertinebat) & maiorem quidem in modum imminuere, de quo ita Plinius: *Libra pondus aris imminutum bello Punico, cum impenſis reſpublica non ſuficeret, conſtitutumque vt aſſes ſextantario pondere ferirentur. Ita quinq; partes facta lucri, diſſolutumque as alienum.* Idemque Feſtus Pompeius in *Sextantarii*. Eademque cauſa difficillimis bellorum, obſidionum, calamitatum tęmporibus non tantum ęneos aut ſtanneos, ſed etiam ſcorteos, ligneos, chartaceos nummos ad tempus facere compulit.

Moneta à monendo) Alludit Theodericus Rex apud Caſſiodor. lib. VI. cap. VII. *monetamque facis de noſtris temporibus futura ſacula commonere.* Sed & Panegyriſtes ad Theodoſium Imp. *Hac ebore reddantur, hac marmore, hac in coloribus viuant, hac in are moneantur* (ita legere placet) *hac gemmis augeant precium.* id eſt, hæc in ærea moneta diuulgandæ & æternandæ memoriæ cauſſa repræſentetur, vt apud Romanos fieri ſolebat. Porrò Monetæ nomen vnde Iunoni factum, ex Romanis

manis ſcriptoribus notũ eſt. Cudit denarium T. CARISIVS. qui ſub Auguſto triumuiratum monetæ geſſit, in quo caput Iunonis vna parte viſitur, cum litteris MONETA: in altero Vulcania inſtrumenta, incus, malleus, forceps. Quæ quidem incus in Triumuirorum ipſorum nummis frequens conſpicitur: ſi non ara potius fuit, nam aliquando & coronata apparet. Aram enim in moneta fuiſſe, Ammianus meminit lib. XXI. vbi Dracontius monetæ præpoſitus ſeditione Alexandrinorum interfectus, *quod aram in Moneta, quam regebat, recens locatam* (zelo quodam) *euertiſſet.*

P. 15. *Cuſtodire exemplar*) Leo Africanus de Feſſa vrbe ſcribens: *Monetariorum ædibus confines ſunt aurifabrorum officinæ, quorum Conſul ſigillum & typos monetarum conſeruat.*

Menſurarum exemplaria) Hygenus Gromaticus in lib. De limitib. pag. 152. *pedis Monetalis* aliquoties meminit, ſic dicti, quod vt moneta publicè definitus & receptus eſſet, & fortè etiam in æde Monetæ cuſtodiretur. *Et Capitolina amphora* apud Capitolinum, quæ iuſtæ & legitimæ menſuræ, qualis in Capitolio propoſita, ad quam omnes exigerentur. Quo facit veteris congii inſcriptio: IMP. CÆS. VESPASIANO. VI. T. CÆS. AVG. F. IV. COS. MENSVRÆ. EXACTÆ. IN. CAPITOLIO. Remmius Fannius de amphora,

-------- *Quam ne violare liceret,*
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.

P. 16. *Emolumentum vel lucrum*) Quæ ſanè (ſi verum amamus) ſola & vnica cauſſa corruptæ & fluctuantis hodie rei monetariæ, dum ſublime & auguſtum iſtud regale in quæſtũ à nonnullis indignè conuertitur, redemptorumque libidini precio proſtituitur: & quod nil niſi atteſtatio veritatis eſſe debebat (vt benè hic Oreſmius docet) ad quędam vt nouũ ita illegitimũ adquirẽdi modũ vſurpatur. Sed manũ ab vlcere.

Præter naturalem ipſius vſum) Quandoquidem pecunia res per ſe ſterilis fructum naturæ ordine producere nullum poteſt. Vnde nonniſi impropriè à Græcis τόκος, à nobis W*uocher* dicitur, quod vtrumque fructum ſonat.

Par eſt ipſi vſura) Quo omnino loco vel apud Feſſanos in Africa haberi ſupra retulimus. Quid apud nos Chriſtianos par foret?

Violenta prædatio) Ferè vt M. Cato aliquando interrogatus,

Digitized by Google

Diaboli ad perditionem populi Dei. Talibus enim nequam artibus & per legum inſolentiam coanguſtabunt huius regni terminos, quos ego dilataui vsque ad montes, qui ſunt vltra Krakou nomine triti, per Dei gratiam & populi opulentiam. Nam

Diuitiæ plebis ſunt laus & gloria Regis.
Nec ſibi ſed Domino grauis eſt, quem grauat egeſtas.

P.18. *Monetam falſificare*) Quam flagitii notam impingit Philippo Pulchro Galliæ Regi Dantes Poeta Florentinus, ſui ſeculi cenſor liberrimus, Paradiſi Canto XIX.

Li ſi vedra il duol, che ſopra Senna
Induce falſeggiando la moneta
Quei, che morrà di colpo di cotenna.

Quia primus monetam argenteam in regno Franciæ dimidia parte ligæ debilitaſſet: quæ res ſubditis occaſionem magnorum tumultuum dedit, & Principibus extraneis pernicioſiſſimum exemplum præbuit Cuius cum ipſum tandem pœniteret, filio ſuo Ludouico Hutino teſtamento iniunxit, *vt caueret à deprauatione monetarum*, vt Bodinus refert. Poſtea tamen Carolus etiã Pulcher ſuſcepto Aquitanico bello, vrgente æris inopia argentei numi bonitatem admodum imminuit paterno exemplo, vt ex Villaneo Maſſonus refert. Eoque pertinet conſtitutio illa Iohannis XXII. PP. ſub Tit. *De crimine falſi*, vbi queritur ſub vero ſigno Caroli Regis Francorum & Nauarræ monetam data opera deprauari, cadereque à ſuo recto pondere: quę ſpicula non obſcurè in Regem ipſum cuius auctoritate nummi bonitas imminuta fuerat, iaculatus videtur. Eamque rem, poſtea Oreſmio occaſionem huius libri ſcribendi dediſſe apparet: cuius idem Maſſonus nominatim meminit in Carolo V. Rege.

I*ncumbit condemnare*) addo, ipſam antea omnia monetam improbam condemnare, prohibere edictis & reprobare, deprehenſam ſcindere & abolere. Scæuola in l. 102. D. de ſolution. *Mox pecunia qua illa Reſpublica vtebatur, quaſi aroſa iuſſu Præſidis ſublata eſt.* Idemque D. Epiphanius in lib. De põderibus & menſuris teſtatur, & Etymologici auctor: Διακεκοπῶα, οἷον ἀδοκιμαςόν ἐςι. Διέκοπον γὰρ τὸ ἀδόκιμον νόμισμα οἱ παλαιοί.

Turpiſſima morte) Flammarum exuſtionibus, ceu competenti ſupplicio pro eius elementi abuſu. L. V. C. Th. de falſa monet.

mouet. Exemplum ponit Dantes de quodam magiſtro Adamo Brixienſi, qui cum eſſet inſignis monetarius, auaritia tactus ſecretò falſificauit florenos aureos (qui Florentini dicebantur, vna parte S. Iohannem Baptiſtam, altera Lilium habentes) quo detecto comprehenſus & exuſtus fuit: quem apud inferos ita miſeriam ſuam deplorantem inducit. Cantu x x.

Iui é Romena lá, dou' io falſai
La lega ſuggillata del Batiſta.
Perch' io il corpo ſuſo arſo laſciai.

vel alio vltimo ſupplicio, cum bonorum publicatione: aut vt mitiſſimè, manus amputatione, vt ſcripſi in Legib. nummar. cap. I. Quod & apud Feſſanos fieri Leo Africanus ſcribit, & apud Venetos hodie fieri audio, & ita quidem vt miſeri illi truncatis manibus quotidiè certis horis differto foro per medias menſas & tabernas ſpectaculi exemplique ergo traducantur.

Rei quæ debet eſſe certiſſima) Cum velut ſponſor & expromiſſor quidam ſit humanis neceſſitatibus & commerciis, vt Philoſophus ait, οἷον ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν. Et hoc tralaticium eſt apud iuris auctores, *Numorum certam eſſe æſtimationem*. L. III. D. de in litem iuran. Videſis Dominicum Soto Lib. III. De iuſtit. & iure. Quæſt 5 Artic. 3.

Irreuereri praeceſſores ſuos) Quanto laudabilius inſtitutum Regum Arragoniæ, qui ad coronam venientes more à maioribus accepto, ſolemne iuſiurandum dant, inter alia hoc continens, *ſe antiquas monetæ leges non infringere*, nec curſum nec pedem monetæ approbatæ mutare velle, auctore Petro Belluga in Speculo Principum Ann. 1245. & 1337. Quo pertinet reſcriptum Innocentii III ad Regem Arragoniæ in c. Quanto. 18. De iureiur. qui conſiliariorum ſuaſu iuraſſet, *Vſque ad certum tempus patris ſui conſeruare monetam*. Eandemque ob cauſam Petrus IV. Rex Arragonum ditionem Regis Maioricæ & Minoricæ, quem vaſallum ſuum eſſe aſſerebat, inuaſam fiſco ſuo addixit, quod monetam deterioraſſet.

P. 19. *Defertur ad extra*) Hoc eſt in quo falluntur illi harum fraudum aut variationum artifices, quod tantum ſuæ regionis rationem habent; neque conſiderant neceſſitatē cōmerciorum

Digitized by Google

ciorum cum aliis, vt intelligant rem monetariam ex iure gẽtium conſtituendam.

Extra regnum contrafaciant) Andreas Fricius Polonus lib. I. De Republ. emendanda cap. 15. *Quia nonnulli externi populi figurã noſtrorum nummorum imitati ſunt, atque hac ratione ſuos ad nos inuexerunt; videndum eſt num ſit è republica, formam noſtræ monetæ mutari.*

Bona mercimonia ceſſant) Quæ autem regio eſt ſub Sole, quæ aliarum ope & commerciis carere penitus poſſit? aut non ſaltem multum commodi & emolumẽtiʃinde capere? Quo magis (vt modo tetigi) iuris gentium hac in parte ratio eſt habenda.

Intrinſecus negociatio perturbatur) Cuius rei elegans exemplũ ſuppeditat Hiſtoria Bohemica de Iohanne Rege, quem Dubrauius libro XXI. ſcribit, ærario per profuſiones euacuato ad improbam monetam cudendam animum adieciſſe, Monetariis adhibitis qui è veteribus bonis nummis nouos malos recuderent, puſillo illis argento ſuperinducto, cætera planè æreos. Sed verba adſcribere iuuat Chronici Aulæ Regiæ à nobis primũ editi, ſub Anno MCCCXXVII. & verſiculos nõ illepidos: *Aduocauit Rex quoſdã de Florentia Lombardos, in ſcientia lucrandi valde gnaros: ad horum conſilium paruos denarios Rex permiſit in moneta publica monetari. Cœpit ex hoc clamor in vulgo non modicus eleuari: quoniam cuprea materia, & corrupta eorum forma, impediunt omnium venalium rerum fora.*

Nam quiuis ſutor, his nummis, dixit, abutor:
Et dixit ſartor, ex his nummis nimis artor.
Conqueritur piſtor, meus omnis quæſtus in his torpet nummis, triſtis etiam ſit faber in iſtis
Denariis paruis, luit hoc villanus in aruis:
Artificum turbæ clamant ſuper hoc & in vrbe.
Optant deleta citò, quod ſit iniqua moneta.
Nemo ſtat exceptus, qui non damnum ſit adeptus
Per talem fraudem: ſi ceſſat, tunc cane laudem.

P. 20. *Iudices*) id eſt Iuriſperitos, Doctores: quos omnes iuri dicũdo operatos ea ætas *Iudices* vocauit, vt legimus apud Petrum de Vineis, Radeuicum, Marſilium Patauinum, & in c. 17. De electiõn. in 6.

Digitized by Google

Campſores) permutatores monetæ, ἀργυραμοιβοὺς, quorum eſt καταλλάττειν καὶ κατακερματίζειν τὰ νομίσματα, apud Pollucem.

Mercatores moneta) Qui quod omne genus pecuniæ in parato haberent. & pro ſuo quodam lucello (quod *Stellaturam* vocant) deſiderantibus repræſentare poſſent, olim *Collectarii* dicebantur, Symmacho lib. x Epiſt. 42 Theodoſio Nouella xxv. νομισματοπώλης apud Antiphanem, & νομισματοπωλική apud Platonem, *Venditores pecuniæ* aliquoties apud Paul. Diaconum in hiſtoria Miſcella. Quorum artes & cautelas accuratè examinat Dominic. Soto lib. vi. de Iuſtit. & iure. Q. 8. Hiſce verò ſubſidio eſſe ſolent cæteri mercatores, qui aureas argenteaſque bonas pecunias, quas quotidie accipiũt, colludio quodam hiſce collectariis & monetariis ſuggerunt, quod grauiſſimè taxat Damhouder. in Pract. crimin. cap. 65. Et de his veterem querelam inuenio in verſiculis ante noſtrum ſæculum ſcriptis, corruptelas omnium ordinum deplorantibus, Tit De mercatoribus.

Item mundi mercatores
Quid ſunt heu quam truffatores? Et poſtea in ſpecie:
Quando boni nummi vadunt,
Statim eos igni tradunt:
Sicque manet pagamentum
Scoria, & non argentum.
Sic confundunt mundum totum:
Iſtud vndique eſt notum.

Qui ſunt optimæ) Quales ſunt litterati & ſcientiis dediti, qui iſta pecuniaria non intelligunt neque curant. Tullius ipſe ad Atticum: *Vide ne qua lacuna ſit in auro, ego iſta non intelligo.*

P. 21. *Innumerabiles perplexitates*) De quibus peculiares & ſpinoſi tractatus extant, Bruni, Aquilæ, Curtii, & aliorum, conſilia verò infinita, Iac. Curtii εἰκαστῶν. Tom. ii. lib. iii. cap. 15. Car. Molynei diſquiſitio accurata in Tract. de commerc. Quæſt 90. vſque ad 100.

Ipſa communitas poſſit) & cum ea Princeps: quomodo in Imperio noſtro Cæſar cum ordinibus. Idque facit etiam textus in d. c. quanto. De iureiur. per verba, *aſſenſu populi irrequiſito*, vti ibi vult Guido Papæ num. 2. & Molynæus bene notat: quidquid dicat Nicol. Boerius Deciſ. Burdegal. 327. num. 6. Pertinet

net enim hæc res nummaria magnopere ad ipſam quoque plebem & popellum, cuius conſenſus non eſt excludendus aut negligendus. Vt & olim apud Romanos Marius Gratidianus Prætor cum hanc rem agitaret, collegium Prætorum Tribunos plebis adhibuit, vt res nummaria de communi ſententia conſtitueretur, quæ tunc ita iactabatur, vt nemo ſcire poſſet quid haberet, ait Tullius III. officior. Addit Plinius, ab eodem Gratidiano artem introductam denarios probandi, tam iucundam plebi, vt illi vicatim totas ſtatuas dicauerint.

*Sed hoc eſt contra**) Notandum eſt hoc loco eſſe inſignem lacunam, & defectum propemodum integri (vt mihi videtur) Capitis, quo continebantur quædam obiectiones, ad quas articulatim reſpondet toto capite ſeq. Nam quod hic ſequitur, *hoc eſt contra honorem regni, atte tare Principem exhereditare, &c.* ipſum eſt ad quod vltimo loco reſpondet infra pag. 24. in princ. dicens hanc eſſe vocem falſiloquorum adulatorum, & reipublicæ proditorum.

P. 22. *Papa nunquam hoc conceſſit*) Imo prohibuit, & conſcientias Principum eo nomine adſtrinxit. d. c. quanto. De iureiur. d. Extra vag. De crim. falſi.

Imp. nulli potuit dare) Neque vero vſquã aut vnquam dedit. Imo quã religioſè & integrè Romani olim Principes per ſuos magiſtratus & officiales voluerint monetariam rem adminiſtrari, indicio eſſe poteſt vel illa Formula qua Moneta committitur, apud Caſſiodorum Lib. VI. cap. 7. & Lib. VII. ca. 32. vbi in fine hac clauſula additur: *Nam ſicut caſus aſperos ſubibis, ſi quid fortaſſe deliqueris; ita irremuneratum non relinquimus, ſi te egiſſe inculpabiliter ſenſerimus.*

P. 24. *Deberet priuilegium perdere*) Tralaticium eſt, priuilegium mereri amittere, qui eo præſumit abuti. L. ſi quos. C. de offic præfec. prætor. Orient. c priuilegium. XI q. 3. Et de priuilegio monetæ in Imperio noſtro nominatim conſtitutionibus cautum eſt, vt legum violatores præter priuationem eius iuris, proſcriptionem quoq; ipſo iure incurrant. Comit. LXVI. §. 31.

NOTÆ AD GABR. BYEL.

P. 34. *Liga, id eſt, ſpecies mixturæ*) Vox Italica, quæ apud Dãtem legitur loco ſupra allato: *La Lega ſuggillata del Batiſta*. Significans

Digitized by Google

ANDREAS FRICIVS MODREVIVS POLONVS, DE REPVBLICA EMENDANDA Lib. I. cap. XV.

IN re monetaria conſideranda videntur & materia, & pondus, & forma publica. Priora duo vulgo non ſatis agnoſcuntur, ac ne obſeruantur quidem in nummis paruis: tertium conſpectu facile noſcitur. Verum quia nonnulli externi populi figuram noſtrorum nummorum imitati ſunt, atque hac ratione ſuos ad nos inuexerunt, videndum eſt, num ſit è Repub. formam noſtra mutari: aliter enim externa vix exigi poteſt. Qui falſam & adulterinam olim cudebant, ad beſtias condemnabantur, ſi liberi erant: ſi ſerui, vltimo ſupplicio afficiebantur. Rationem etiam inuenire, ne pecunia extra fines exportetur, perutile fuerit: quod vix aliter fieri poſſet, quam ſi pluris, quam æquum ſit, æſtimaretur, quod tamen neſcio an conduceret Reipublicæ. Qui vel Romæ vel in aliis prouinciis res agunt, magnam vim auri à nobis efferunt. Hoc ſi in totum interdici non poteſt, tamen modum his rebus conſtitui optimum fuerit. Tanta licentia apud nos graſſatur nummis peregrinis, tum aureis, tum argenteis æſtimandis, vt nuſquam maior. Singulis quadrantibus anni precium eorum creſcit, cum bonitati eorum nihil interim adcreſcat. Cauſas eius rei multi afferunt multas. Sed nos ſi non mouet vel publica vel priuata cuiuſque rei iactura, quæ hanc nummorum iactationem ſequitur; quid aliud mouere nos magis poßit ad licentiam illam coercendam, & certam æſtimandi rationem ineundam, haud ſanè dictu eſt facile. Et hoc igitur, ſi placet, forenſi magiſtratui mandetur.

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE IN ROMA

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V. E. ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google